

DENG

SİYASAL VE KÜLTÜREL DERGİ

Evin Turizm İnşaat ve Yayıncılık Ticaret
Limited Şirketi Adına
Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Umut AYTAŞ

Sahibi ve
Genel Yayın Yönetmeni
Bayram BOZYEL

Hukuk Danışmanı
Av. Hasan Dağtekin

YAZIŞMA ADRESİ
Kurtismailpaşa 5. Sok. Fırat 5 Apt.
Kat:1 No:2 Ofis/DİYARBAKIR
Tel/Faks: (0412) 229 02 88
E-mail: kovaradeng@mynet.com

BASKI
Saygın Reklam
Tel: (0412) 224 95 35 / Diyarbakır

ISSN: 1302-7964

HEWLÊR
Tel: 009647504456108

İçindekiler - Naverok

Merhaba 2

Bayram BOZYEL

Kuşatmayı kırabilmek için 3-8

Ziryan ROJHALATÎ

Irak'taki gösteriler ve Sistani faktörü 9-10

Çetin ÇEKO

Irak'ı bu kez Kürtler değil, Araplar parçalayabilir 11-14

Neval ÇELİK

Rojava 15-17

Dara NATIQ

Şoreşa nû a gelên Îranê 18-20

Mehmet BAYRAK

İç-Toroslar'dan Kürd-Dağı'na bir sembol aile: Koco'lar ve Mehmet Elbistan 21-24

Ümit TEKTAŞ

Değişim (Değişme) ve var olan durum 25-31

A. Mecîd DURMUŞ

Aloziyên herêmi, derfet û berpirsiyarî 32-35

Mehmet YÜKSELMİŞ

D.H.K.D Günlükleri - 2 36-40

Munzur ÇEM

Dersim'de Kırmancca dengbêjlik geleneği -1 41-56

Merhaba

Bi rojevek germ, bi gotarên têr û tijê carek din em bi we ra ne.

Li Rojhelata Navîn şer û şewat roj bi roj gurtir dibe. Li herêmê alavên şewatê cî nemaye ku negihîje.

Piştê êrîşa serbazî ya Tirkîyê li ser Rojavayê Kurdistanê, li seranserê Suriyê rewş guhurî, hevsengiya siyasî û eskerî serûbin bû.

Ev ji du mehan zêdetir e ku gelê Iraqê, bi taybetî xelqê Şîî rabûye ser piyan, li himber xîzanî, bêkarî û nebûna xizmetguzariyê nerazîbûna xwe nişan dide. Xelqên Iraqê ne tenê li dijê neheqî û bêdadîyê derdikevin, herweha daxwaza azadî û demokrasiye dikin, bang di-kin da ku rejîma li ser hikum biguhere.

Ev çendek e ku gelên Îranê jî serî hildane, ji bo kar, nan û azadiyê çalakiyên girseyî lidar dixin. Him li Iraqê û him jî li Îranê hêzên serbazî yên dewletê bi tundî diajon ser çalakvanan û di encama van êrîşên hovane da heta nuha di herdu welatan da bi hezaran kesên sivil hatine kuştin û bi deh hezaran jî birîndar bûne.

Di vê hejmara Dengê da em bi granî li ser van bûyer û guhartinên li Rojhelata Navîn, taybetî jî li ser bandora van bûyeran a li ser Herêma Kurdistanê hûrbûn.

Nivîskarên me Bayram Bozyel, Çetin Çeko, Ziryan Rojhalatî û A. Mecîd Durmuş her yek jî aliyên xwe ve rûdanên li herêmê di perspektîfa tevgera Kurd da nîrîxandin. Rêzdar Neval Çelik di gotara xwe da bi taybetî li ser Rojavayê Kurdistanê disekine, Dara Natiq jî bûyerên ku li Îranê diqewimin dinîrxîne.

Birêz Umit Tektaş di vê hejmarê da dûr û dirêj li ser têgeha guhartinê radiweste û bi gelek nimuneyên ji qadên cihê gotara xwe dadigire.

Di vê hejmara Dengê da herweha gotara Mehmet Bayrak a li ser Malbata Kocoyan û Mehmet Elbîstan, gotara Mehmet Yukselmiş a bi navê Rojaneyên DHKD û xebata Munzur Çem a li ser Kevneşopiya Dengbêjiya Kirdman-ciyê li Dersimê cih digirin.

Dema bixwînên hûn ê biecibînin.

Merheba

Sıcak gelişmeler ve bu gelişmeleri yorumla-yan makalelerle yeniden birlikteyiz.

Ortadoğu'da devam eden çatışma ve yangın ortamı gün geçtikçe yayılıyor. Bölgede yanan ateşin alevlerinin ulaşmadığı tek bir köşe yok.

Türkiye'nin Kürt Bölgesi'ne gerçekleştirdi-ği işgal hareketinden sonra Suriye'de siyasi ve askeri dengeler değişti.

Irak'ta toplum iki aydan beri açlık, yokluk ve siyasi çürümeye karşı başkaldırmış durum-da. Özellikle de Şiilerin yaşadığı bölgelerde halk sadece açlık ve yoksulluğu protesto et-mekle kalmıyor, aynı zamanda özgürlük, eşit-lik ve demokrasi talebinde bulunuyor, mevcut rejimin değişmesini savunuyor.

Bir süreden beri benzeri kitlesel eylemler İran'da da yaşanıyor. Bu iki ülkede de devlete bağlı güvenlik güçleri sivil eylemciler üzerine vahşice saldırıda bulunmakta, bu saldırılar sonucu şimdiye kadar binlerce sivil katledilmiş, on binlercesi ise yaralanmış durumda.

Deng'in bu sayısında Ortadoğu'da yaşanan son gelişmelere ve bu gelişmelerin Kürdistan Bölgesi'ne olası yansımalarına yer verdik.

Yazarlarımızdan Bayram Bozyel, A. Mecid Durmuş, Çetin Çeko ile Ziryan Rojhalatî bu sa-yıdaki yazılarında ağırlıklı olarak bölgede yaşı-an son gelişmelere ve onun Kürt meselesine yansımalarına odaklandı. Sayın Neval Çelik ise makalesinde Batı Kürdistan üzerinde durur-ken, Dara Natiq da İran'daki son gelişmeleri irdeleyen bir makale yazdı.

Sayın Ümit Tektaş "değişim" kavramını ve onun yaşamın değişik alanlarına yansımaları-nı yazdığı makalesinde ele aldı.

Bu sayıda ayrıca Mehmet Bayrak'ın "Koco-lar ve Mehmet Elbistan" başlıklı yazısı, Meh-met Yükselmiş'in "DHKD Günlükleri 2", Mun-zur Çem'in "Dersim'de Kirmancca Dengbêlik Geleneği" konulu çalışması yer alıyor.

Okuyunca beğeneceğinizi umuyoruz.

Kuşatmayı kırabilmek için

Bayram BOZYEL

Bayram BOZYEL

Kovara DENG

Ortadoğu'da tarihsel süreç zembereğinden boşalmışçasına hızlanmış görünüyor.

Türkiye'nin yakın zamanda Suriye Kürt Bölgesine gerçekleştirdiği askerî harekât buradaki Kürt kazanımlarına ve demografik yapıya darbe vurmakla kalmadı, Suriye'deki siyasi ve askeri dengeleri bir anda değiştirdi.

Irak'ın Şiilerin yaşadığı güney bölgesinde iki aydır devam eden halk isyanı bütün hızıyla devam ediyor. Şimdilik hükümetin istifasıyla sonuçlanan toplumsal hareketin Irak'ın siyasi geleceğini nasıl etkileyeceğini kestirmek zor.

Bir buçuk yıl aradan sonra İran'da da halk yeniden ayaklanmış durumda. İran'ın gerici mollalar rejimi için çanlar bu kez daha derinden çalıyor.

Başka bir ifade ile Ortadoğu bir yangın yerine dönüşmüş durumda.

Bu yangının tam merkezinde ise Kürdistan bulunuyor. Daha somut olarak Güney Kürdistan yer alıyor.

Bu koşullar altında Kürdistan Sosyalist Partisi (PSK) adına bir heyet olarak Kürdistan Bölgesi'ne bir ziyaret gerçekleştirdik. 08-

17 Kasım 2019 tarihinde gerçekleştirdiğimiz bu ziyarette Kürdistan Bölge Başkanı, Başbakanı, KDP ve YNK olmak üzere Güney, Doğu ve Batı Kürdistan siyasi aktörleri, bölgeyi iyi bilen siyasi şahsiyet, basın mensupları ve akademisyenlerle görüşme olanağı bulduk. Gelişmeleri birlikte değerlendirdik, ortak sonuçlara varmaya çalıştık.

Bütün bu görüşme trafiği ve gözlemlerden sonra ulaştığım en yalın gerçek şu oldu: Boğucu kuşatılmışlık... Güney Kürdistan'ın yüz yüze bulunduğu ağır kuşatılmışlıktan söz ediyorum.

Amacım Güney Kürdistan'a ilişkin karamsar bir tablo ortaya koymak değil, tersine bu göz kamaştırıcı ulusal kazanımın karşı karşıya bulunduğu büyük kuşatmayı yarmak için yapılabilecekler konusuna odaklanmak.

Güney Kürdistan özgürlük vahası

Ama önce ve yeniden Güney Kürdistan'ın Kürt halkı için ne anlama geldiğinin altını çizmek isterim.

Güney Kürdistan Federe Bölgesi hiç kuşkusuz Kürt halkının yüz yıldır yürüttüğü büyük mücadelelerin, insanüstü fedakarlıkların, yüz binlerce adanmışlığın bir eseri.

Güney Kürdistan'da elde edilen kazanımlar dünyadaki bütün Kürtler için bir umut ışığı. Özgürlük için verdikleri mücadelede onlara güç ve cesaret veriyor, ilham kaynağı oluyor. Güney Kürdistan, Kürtlerin yüz yıllık özgürlük umudu ve hayalinin kuvveden fiile çıkmış halidir.

Ortadoğu ölçülerine göre Güney Kürdistan'da ileri bir demokrasi, özgür bir basın, çok partili bir sistem işliyor. Etnik ve dini azınlıklar hiçbir bölge ülkesinde olmayan temel hak ve özgürlüklerden faydalıyorlar. Seçimler görece demokratik ve şeffaf bir şekilde gerçekleşiyor. Kadınlar siyasi yaşama katılabiliyor, günlük yaşamda özgürce hareket edebiliyorlar.

Irak gibi her gün bombaların patladığı ve yüzlerce insanın öldürüldüğü bir ülkede Güney Kürdistan'da büyük oranda bir güvenlik ve huzur ortamı söz konusu. Kürdistan güvenlik güçleri bölgede istikrar ve güvenliğin sağlanmasında önemli bir performans sergiliyorlar. Irak'ın geri kalan bölgelerinden insanların dinlenmek ve huzur bulmak için Kürdistan'a yönelmelerinin nedeni bölgede sağlanan bu istikrar ve barış ortamından kaynaklanıyor.

Kürdistan Bölgesi'nin uluslararası düzeydeki ilişkileri ve itibarı birçok bağımsız devletinkiyle eşdeğer. Uluslararası düzeyde yakalanan bu çıtada Kürdistan halkının demokrat ve laik yapısı kadar, IŞİD'e karşı mücadelede peşmergenin, genelde Kürtlerin oynadığı rolün etkisi büyüktür.

Tabi ki durum o kadar da toz pembe değil. Güney Kürdistan'ın en zayıf noktası içerdeki derin siyasi bölünmüşlük. Sorun sadece siyasi bölünmüşlükten ibaret değil. Esas sorun ortak bir peşmerge gücünün, merkezi bir siyasi ve mali yapının oluşmaması. Bu durum hem Kürdistan Bölgesi'nde işlevsel bir idari

yapının inşasına engel hem de onu dış müdahalelere açık hale getiriyor. Elbette Kürdistan Bölge Yönetimi de bu gerçeğin farkında. Bu yönde atılan adımlar var. Kürdistan Hükümeti'nin peşmerge gücünün merkezileşmesi yönünde bir program yürüttüğü biliniyor. Benzer şekilde Kürdistan siyasi aktörleri, örneğin yapılacak yerel seçimlere ortak listeye girerek, son krizde Bağdat hükümetiyle ortak delegasyonlar halinde görüşerek ulusal bir siyaset üretme konusunda önemli bir pratik sergiliyorlar.

Güney Kürdistan'da elde edilen kazanımlar dünyadaki bütün Kürtler için bir umut ışığı. Özgürlük için verdikleri mücadelede onlara güç ve cesaret veriyor, ilham kaynağı oluyor. Güney Kürdistan, Kürtlerin yüz yıllık özgürlük umudu ve hayalinin kuvveden fiile çıkmış halidir.

Irak'taki sıkışma

Kürdistan Bölgesi bir özgürlük vahası, ancak bir istikrarsızlık çölünün tam ortasında.

Irak'ta merkezi bir siyasi sistem, işleyen bir anayasa, anayasa bağlı bir yargı var mı? Bütün bunlar tartışma götürür konular. Başka bir ifade ile Irak -Kürdistan hariç- çökmüş ve çok parçalı bir ülke durumunda.

Esasen tarihte bir Irak devleti var olmadı hiçbir zaman. Olanın çöküş süreci ise İkinci Körfez Savaşı'ndan sonra iyice hızlandı.

2003 yılında Saddam rejiminin yıkılışından sonra Irak'ın Sünni kesimi Bağdat yönetiminden dışlanarak IŞİD'in kucağına itildi. Saddam'dan sonra oluşan Şii ağırlıklı mezhepçi rejim, geçmişte Saddam rejimi onlara ne yaptıysa, yeni yönetim de aynı ayrımcılığı Sünnilere uyguladı. Bu durum Sünni kesimi radikalleştirerek bu bölgeyi IŞİD'in kitle desteği için verimli bir tarlaya çevirdi.

IŞİD'e karşı verilen mücadele ve bu örgütün çökertilmesi sürecinde Irak'ın Sünni bölgeleri harap oldu, buradaki nüfus büyük oranda yol oldu. Bu aynı zamanda mevcut Şii yönetimin bilinçli bir tercihiydi.

Öte yandan ABD'nin 2003 müdahalesiyle yıkılan Baas diktatörlüğü yerine kurulan yö-

netim kısa zamanda Şii çoğunluğun despotizmine dönüştü. Ülke nüfusunun %60'ını oluşturan Şii ağırlıklı yeni yönetim, Irak anayasasını hayata geçirmekte isteksiz davranı. Örneğin anayasanın 140. maddesi gereği iki yıl içinde Kerkük konusunun çözülmesi gerekirken, Bağdat yönetimi bu konuda hiçbir adım atmadı, bundan sonra da atacak görünmüyor. Söz konusu mezhepçi yönetim Kürdistan Bölgesi'nin anayasal hakkı olan bütçedeki %17'lik payı hiçbir zaman ödemedi, bununla da kalmayarak sonradan bu oranı %13'e düşürdü.

2014 yılında IŞİD Kürdistan'a saldırı-ğında kılını kıpırdatmayan Bağdat yönetimi, 2017 yılında bağımsızlık referandumunu baha-ne göstererek Kürtlerin canları pahasına IŞİD'ten aldıkları Kerkük ve diğer bölgeleri Kürdistan Bölgesi'nden koparttı.

Bütün bu uygulamalardan mevcut Bağdat yönetiminin ne yapmak istediği açık; askeri güçle Kürdistanı baskı altında tutmak, ekonomik ve mali açıdan Kürdistanı güçten düşürerek ona diz çöktürmek.

Mezhepçi Bağdat yönetimi şimdi de Irak'ta başlayan kitle eylemlerini bu amaçla kullanmak için atağa geçmiş bulunmaktadır.

Irak'ın güneyinde Ekim ayında başlayan kitle eylemleri bütün hızıyla devam ediyor. İşin ilginç olanı şu ki, iktidara başkaldıranlar bu kez nüfusun çoğunluğunu oluşturan Şii kesimi. Eylemciler bir yandan işsizlik, yokluk ve yolsuzluklara karşı baş kaldırırken diğer yandan İran'ın bu ülkedeki müdahalesine itiraz ediyor. Irak halkı esasen bolluk içinde yokluk yaşıyor. Irak halkı ilk başta işsizlik, yoksulluk ve yolsuzluğa karşı meydanlara çıksa da geline aşamada kitleler rejim değişikliği talebini öne çıkarmaya başladılar.

Irak halkının talepleri haklı ve yerindedir.

Çünkü mevcut Bağdat yönetimi siyasi ve ah-laki açıdan çürümüş ve bütün meşruiyetini kaybetmiştir. Irak'ın Şii kökenli siyasi aktör-leri birer askeri ve ekonomik mafya örgütü-ne dönüşmüş durumdadır. Ülkenin büyük petrol gelirlerini kendi aralarında paylaşan bu aktörler bir yandan da İran'ın elinde birer Truva Atı rolünü yerine getiriyorlar.

Başka bir ifade ile Irak'ta siyasi sistem çü-rümüş, toplumsal bağlar çözülmüş, ülkede güvenlik ve istikrar tümüyle çökmüştür. Top-lum haklı olarak bu duruma karşı hoşnutsuz-luğunu dile getirmektedir.

Öte yandan Irak'ın mevcut durumundan sorumlu olan İran, bu ülke-deki nüfuzunu korumak için eylemcilerin şiddetle bastırılmasından yana bir siyaset izliyor. Bu amaçla teşvik ettiği Haşdi Şabi güçleri şimdiye kadar binden fazla göstericiyi öldürdü, 15 bin dolayında kişi de yaralandı.

Gelinen aşamada Bağdat yönetimi halkın temel hak ve özgürlük taleplerine yanıt vermek yerine, yükselen toplumsal eylemleri Irak anayasanın federal yapısını değiştirmek ve Kürdistan Bölgesi'nin statüsünü budamak için bir fırsata çevirme çabası içinde.

Gelinen aşamada Bağdat yönetimi halkın temel hak ve özgürlük taleplerine yanıt vermek yerine, yükselen toplumsal eylemleri Irak anayasanın fede-ral yapısını değiştirmek ve Kürdistan Bölgesi'nin statüsünü budamak için bir fırsata çevirme çabası içinde. Irak'taki federal yapıyı değiştirmenin önünde önemli anayasal en-geller olmakla birlikte Bağdat yönetiminin anayasaya ne kadar bağlı kalacağının bir gü-vencesi yok.

Söz konusu eylemlerin sonucunda Kürt dostu Başbakan Adil Abdulmehdi istifa et-mek zorunda kaldı. Bundan sonra Irak'ta olayların nasıl bir seyir izleyeceğini ve onun ülkenin geneline, özel olarak da Kürdistan Bölgesi'ne yansımalarını kestirmek zor. An-cak kesin olan şu ki Irak genelindeki bu belir-sizlik ve kaotik durum Kürdistan Bölgesi'nin içinde bulunduğu hassas durumu daha da kırılgan hale getiriyor.

Kuşatmanın büyük halkası Türkiye, İran

Kürdistanı takatsiz bırakmak isteyen sadece Irak yönetimi değil. Kürdistan Bölgesi'ne esas hasım ve onun kaderinde tayin edici iki ülke Türkiye ve İran'dır. Bu her iki ülkenin Kürdistan'a ilişkin tavrını-karşıtlığı belirleyen temel faktör kendi sınırların içinde bir Kürt meselesinin olmasıdır. Bu her iki ülke de Kürdistan Bölgesi'ni kendi sınırları içindeki Kürt meselesine olan etkisi ve motivasyonu ölçüsünde tehdit olarak kabul ediyor, karşıtlık politikalarını bu tehdit değerlendirmesi üzerine inşa ediyorlar.

Türkiye ve İran deyince sıradan iki ülkeden söz etmiyoruz. Her biri bir imparatorluk bakiyesi. Bu iki ülkenin her birinin nüfusu 80 milyonu aşıyor. Askeri, siyasi, ekonomik ve diplomatik ağırlıkları bakımından Kürdistan Bölgesi ile kıyas edilemez bir denge-sizlik oluşturuyorlar. Bunlardan Türkiye ayrıca NATO gibi batılı bir ittifakın etkin üyesi, batının diğer kurumlarıyla ilişkiler içinde bulunuyor. Başka bir ifade ile Türkiye dünyanın en büyük askeri ittifakın ve batı dünyasının desteğini arkasında bulunduruyor.

Kürdistan Bölgesi, işte böylesine bir ülkeler koalisyonunun yoğun kuşatması altında. Kürdistan Bölgesi ile bu hasım koalisyonun güç dengesini karşılaştırmak nerdeyse imkânsız. Ortada her açıdan Kürdistan Bölgesi aleyhine büyük bir denge-sizlik var.

Kürt karşıtı ittifakın başını çeken ülke ise Türkiye. Çünkü Kürdistan coğrafyasının yarısı ve Kürt nüfusunun yarıdan fazlası bu ülkenin sınırları içinde bulunuyor. Bu nedenle Kürt meselesinden en fazla etkilenen ülke Türkiye. Bu durum Türkiye'yi Kürt karşıtlığında daha çok ön plana çıkartıyor.

Kürt karşıtı ittifakın başını çeken ülke ise Türkiye. Çünkü Kürdistan coğrafyasının yarısı ve Kürt nüfusunun yarıdan fazlası bu ülkenin sınırları içinde bulunuyor. Bu nedenle Kürt meselesinden en fazla etkilenen ülke Türkiye. Bu durum Türkiye'yi Kürt karşıtlığında daha çok ön plana çıkartıyor.

Bu iki ülkenin de Kürdistan Bölgesiyle belirli ilişkiler içinde olduğu söylenebilir. Ancak bu ilişkiler daha çok konjonktürel koşullara bağlıdır. 17 Eylül bağımsızlık referandumunda olduğu gibi "sınırı" aştığını gördükleri anda Kürdistan Bölgesine karşı harekete geçmekte hiçbir tereddüt göstermiyorlar.

Türkiye bir yandan belirli nedenlerle Kürdistan Bölgesiyle ticari ilişkilerini sürdürüyor. Öte yandan Suriye Kürt meselesi bağlamında Türk yetkililer sürekli olarak zamanında Kürdistan Bölgesi'nin oluşumunu engellemekle hata yaptıklarını ifade ediyorlar.

Türkiye'nin PKK gerekçesiyle gerçekleştirdiği sınır ötesi operasyonların bir muhabının Güney Kürdistan Yönetimi olduğuna kuşku yok. Türkiye bir zamandan beri Güney Kürdistan'da sadece askeri operasyon yapmıyor, aynı zamanda buralarda kalıcı askeri üsler kurarak bölgede işgal politikası uyguluyor. Türkiye'nin her askeri operasyonunda onlarca sivilin yaşamını yitirdiği ve bölgenin yaşanmaz hale geldiği düşünülürse tablo daha da net ortaya çıkıyor. Türkiye, PKK bahanesiyle esas olarak Kürdistan Bölgesi'ni istikrarsızlaştırmak istiyor.

Türkiye'nin Suriye Kürt Bölgesi'nde yürüttüğü askeri operasyon ve işgalinin de bir ucunun Kürdistan Bölgesi'ne uzandığı açıktır. Suriye Kürtlerinin özgürlüğüne ve ulusal bir statüye kavuşması hiç kuşkusuz Güney Kürdistan'a nefes aldırır ve etrafındaki kuşatmayı zayıflatır. Türkiye bugüne dek gerçekleştirdiği askeri operasyonlarla sadece Suriye Kürt hareketine darbe vurmakla kalmadı, aynı zamanda Güney Kürdistan'ı da olası bir nefes borusundan yoksun bıraktı.

Güney Kürtleri, Türkiye'nin son "Barış Pınarı Operasyonu"nda hedefine ulaşması

halinde, Suriye'nin kuzeyinde kalmayıp operasyonu Güney Kürdistan'a taşıyacaklarını kanısını taşıyorlar ki bu yabana atılacak bir ihtimal değil. Böyle bir durumda Türkiye'nin uzun bir zamandan beri gündemde tuttuğu ikinci bir sınırı kapısını açarak Kürdistan Bölgesi'ni baypas etmesi ise kaçınılmazdı.

İran'ın da Kürdistan Bölgesi'yle çok ince dengelere dayanan bir ilişki kurduğu; kah sınır bölgesinde gerçekleştirdiği askeri hareketler, kah Doğu Kürdistanlı partilerin sivil kamplarına yaptığı baskınlar, ama daha çok Bağdat'ta kontrolündeki güçlerle Kürdistan Bölgesi'ni hizaya getirmek istediği açıktır.

Altı çizilmesi gereken bir nokta da şu. Türkiye ve İran sadece kendi parçalarındaki Kürtlerle ilgilenmiyor, bu yöndeki politikalarını oluştururken Kürdistan'ı bir bütün olarak ele alıp ona göre bir strateji oluşturuyorlar.

Sözgelimi Türkiye Suriye, Irak ya da İran'daki Kürt meselesini artık başka ülkelerin iç sorunu, bir dış sorun olarak değil, kendi Kürt meselesinin bir parçası, uzantısı olarak ele alıyor. Başka bir ifade ile Türkiye için sadece kendi içinde bir Kürt meselesi var. Türkiye'nin Kürt karşıtlığı içeriyle sınırlı kalmıyor, dört parçadaki bütün Kürtleri hedef alan bir genişlikte işliyor. Unutulmamalı ki Kürt sorununu ortaya çıkartan aktörler, başta bölge devletlerin kendileri Kürt meselesinin yeni boyutlar kazanmasına katkıda bulunuyor, dört parçadaki Kürtlerin kaderlerini birleştiriyorlar. Bu tablo içinde doğal olarak Kürdistan Bölgesi ilgili hasım ülkelerin öncelikli hedefi haline geliyor. Son yıllarda özellikle Suriye'de yaşanan gelişmeler ve IŞİD'e karşı verilen mücadelenin etkisiyle dünyanın da artık Kürt meselesine bir Kürdistan meselesi olarak baktığına kuşku yok.

Daha çok Kürdistan

Güney Kürdistan'da bulunca insan hem özgürlüğün benzersiz havasını soluyor hem de ağır kuşatmanın boğucu atmosferini hissediyor. Güney Kürdistan'ın içinde bulunduğu kuşatılmışlık bana Rusya'nın Ekim devrimi sonrası koşullarını hatırlatıyor. 1917 yılında ülkede sosyalistler iktidara gelmiş ancak ellerinde yıkılmış, harap olmuş bir ülke kalmıştı. Bolşevikler bir yandan Beyaz Rusların başlattığı iç savaşla baş etmek zorunda kalmış, öte yandan da batılı ülkelerin ağır askeri ve ekonomik saldırılarına maruz bırakılmıştı. Başta Lenin olmak üzere dönemin Sovyet yöneticileri ülkede sosyalist devrimin

gerçekleştiğini, ancak bunun sosyalist devrimin kesin zaferi anlamına gelmediğini sıklıkla ifade ediyorlardı. Sovyetler Birliği'nde sosyalizmin kesin zaferi ancak Rusya dışında birkaç ileri Avrupa ülkesinde devrimin gerçekleşmesiyle mümkündü. Lenin ve arkadaşlarının beklediği o Avrupa ülkelerinde devrim hiçbir

zaman gerçekleşmedi. Bunun için İkinci Dünya Savaşı'nı beklemek gerekiyordu. 2. Dünya Savaşı'ndan sonra başka ülkelerin de sosyalist kampa katılmasıyla Sovyetler üzerindeki kuşatma kırılmış ve bu ülkede sosyalizmin kesin zaferinden söz edilir olmuştu. Gerçi Sovyet sistemi daha sonra çöktü, ancak bu dış güçlerin baskısı ve kuşatmasıyla değil, sistemin içten çözülmesiyle gerçekleşti.

Bu değerlendirmelerden sonra yazının başlığını oluşturan can alıcı konuya gelmek istiyorum.

Kürdistan Bölgesi'nin içinde bulunduğu kuşatılmışlık nasıl kırılacaktır?

Şurası çok açık; Kürdistan Bölgesi'nin kalıcı ve güvenli zaferi için bir ya da iki Kürdistan parçasının daha özgürleşmesi gerekir. Bir ya

da iki Kürdistan parçasının özgürleşmesi hem Güney Kürdistan için güçlü bir destek, eşzamanlı olarak da Kürdistan üzerindeki kuşatmanın bir iki cepheden kırılması demektir. Bunun için özgürleşecek parçaların birleşmesi ya da Güney Kürdistan'a katılması gerekmez. Sözgelimi Türkiye'de Kürtlerin federe bir statü elde etmesi, Güney Kürdistan'daki kazanımlar için bir sigorta işlevi görür. Böyle bir durum Türkiye'nin Güney Kürdistan için oluşturduğu tehdit potansiyelini büyük oranda ortadan kaldırır.

Böyle bir tespitten çıkartılacak sonuç şu:

Elbette her Kürdistan parçasının kendine özgü koşulları var ve bu koşullardan kaynaklı her parçadaki mücadele farklı bir süreç izleyecektir. Yapılması gereken şey, dört parçadaki özgürlük mücadelesini bütünlüklü bir Kürdistan perspektifine oturtmaktır. Hasım devletlerin karşıtlık üzerinden kurdukları Kürdistan perspektifi, Kürt ulusal demokratik güçleri bakımından özgürleşmek için gereklidir. Hiçbir parçanın kendi gücüne dayanarak bir zafer kazanması, kazansa da onu kalıcı hale getirmesi kolay değil. Tek tek parçalarda yürütülen mücadeleler arasında bir eşgüdüm sağlanmadan ve bu mücadeleyi bütün bir Kürdistan özgürlük perspektifine oturtmadan yol alınamaz. Bu amaca ulaşmak için, bugünlerde çokça tartışılan Ulusal Kongre tek seçenek olmayabilir. Kaldı ki hasım devletler de bu denli açık bir modele hayat hakkını tanımayabilirler. Bu konuda yaratıcı mekanizmalar bulunabilir.

Kürdistan için ulusal bir strateji oluşturmak mümkündür. Böyle bir stratejinin gereklerinin yapılması, alınan kararların takibi ve geri dönüşümü için farklı mekanizmalar düşünülebilir. Parçalar arasındaki yakınlaşmanın ete kemiğe kavuşması ve bu konuda belli bir zeminin oluşumundan sonra Ulusal Kongre seçeneği elbette hayata geçirilebilir.

Bu konuyla ilgili yapılması gereken ilk şey; dört parça Kürdistan için ulusal bir strateji oluşturmaktır. Bunun için dört parçadaki siyasi aktörlerin içinde yer alacağı bir ulusal konferans ile işe başlanabilir. Dört parçadaki mücadele deneyimlerinin paylaştırılacağı, her bir parçadaki fırsatlar ve risklerin tartışılacağı, parçalara ilişkin çözüm seçeneklerinin yakınlaştırılacağı böyle bir konferansta bütün Kürdistan için ulusal bir strateji oluşturmak mümkündür. Böyle bir stratejinin gereklerinin yapılması, alınan kararların takibi ve geri dönüşümü için farklı mekanizmalar düşünülebilir. Parçalar

arasındaki yakınlaşmanın ete kemiğe kavuşması ve bu konuda belli bir zeminin oluşumundan sonra Ulusal Kongre seçeneği elbette hayata geçirilebilir.

Bu amaca ulaşmak için yeterli imkân ve zemine sahip adres hiç kuşkusuz Güney Kürdistan'dır. Bölgesel denklemleri de dikkate alacak bir biçimde Güney Kürdistan Bölge

Yönetimi bu işe öncülük edebilir. Uluslararası düzeydeki ilişkileri, belli başlı küresel güçlerle olan ilişkileri, son otuz yıllık devletleşme deneyimleri göz önünde bulundurulduğunda Güney Kürdistan bu iş için en uygun aktördür.

Güney Kürdistan dahil dört parçadaki halkımızın kaderi böyle bir ulusal strateji ve ferasete bağlıdır.

Çünkü tarihsel koşullar, en başta da hasım güçlerin tutumu dört parçadaki Kürtlerin kaderini birbirine bağlamış durumdadır.

Irak'taki gösteriler ve Sistani faktörü

Ziryan ROJHALATİ

Ziryan ROJHALATİ

Kovara DENG

Irak tarihinde, ilk defa halk kitlelerinin siyasi değişim sürecinde ve olaylarda etkin bir biçimde rol oynadığına şahit oluyoruz. Adil Abdulmehdi'nin istifasıyla birlikte toplamda, Irak kurulduktan bu yana yaşanan 8 önemli siyasi değişimden -ki bunların bazılarında rejim değişikliği olmuştur- sadece 1 tanesinde ve sonuncusunda halkın rolü belirleyici olmuştur. Genelde savaş, darbe ve dış müdahale sonucunda önemli politik değişimlerin olduğu bir ülkede, ilk defa halk gösterileri yoluyla bir siyasi değişimin yaşanması bu ülke için önemli bir dönüm noktası olacaktır.

Adil Abdulmehdi'nin istifasıyla sonuçlanan ve hala devam eden gösterilerde Sistani faktörü de üzerinde durulması gereken konulardan biri. İlk başlarda hükümeti reform yapmaya ve göstericileri daha sakin olmaya çağıran Ayatullah Sistani, daha sonra net bir şekilde göstericilere arka çıkıp ve onlara ateş açılması ve öldürülmesiyle ilgili haram fetvası vermiştir. Ama olaylar bu şekilde çözülemeyince, hükümetin krizi önlemek için seçtiği yol olan kısmi taviz ve bastırma yöntemine rağmen gösteriler devam etmiştir. Bundan dolayı en sonunda Sistani dolaylı bir şekilde Abdulmehdi'nin istifasını istemiş-

tir. Nitekim buna icabetten, Irak başbakanı istifasını sunmuştur. Bu da Saddam sonrası Irak'ta Sistani'nin müdahil olduğu üçüncü önemli olay. Bilindiği üzere anayasa yazılması süreci ve IŞİD savaşında Sistani açık bir şekilde politik ve askeri alanda rol oynamıştır. Ama Irak siyasetini takip edenler için Sistani'nin bütün hükümet kurma süreçlerinde rol oynadığı açık bir sır! Sistani'ye yakın çevreler onun söylediklerinin sadece nasihat niteliğinde olduğunu ve onun siyaset ve devlet işlerine karışmadığını dillendiriyorlar. Onlar, Sistani'nin ondan önceki merci olan Ayetullah Xoyi'nin çizgisinde olduğunu ve din adamının siyasete karışmayı ret ettiğini savunuyorlar. Bu da İran devletinin savunduğu Şii merciin mutlak velayet tezine karşı.

Şiilerde din adamının siyasetle ilişkisi konusunda iki önemli görüş var. Bunlardan birisi Şii liderin onu taklit eden insanların bütün siyasi ve siyasi olmayan işlerinde söz sahibi olması gerektiğini savunan mutlak velayet tezi, diğeri ise onun tersini savunan cüzi velayet tezi. Sistani'nin pratiğine bakıldığında onun bu iki tez arasında bir yerde durduğu görülmektedir. Tam Ayetullah Xoyi gibi siyaset dışında da değil, Hamaney ve Humeyni gibi bütün siyasi olaylarla da ilgilenmiyor.

Zannedildiği gibi Şii politikası bir bütün değil ve kendi aralarında dini ve politik nedenlerden dolayı tarihe dayanan farklı rekabetler söz konusu. Irak'taki gösterilerle bu rekabet daha da körüklenmiştir. Bu da Irak'taki olaylarda Sistani faktörünün önemini vurgulamaktadır. Irak, Lübnan ve İran'daki gösterileri dış müdahalenin ürünü ve fitne olarak nitelendiren İran dini liderinin tersine, Ayetullah Sistani göstericilere arka çıkmış ve hükümeti istifaya zorlamıştır. Öte yandan göstericileri öldürmeyi yasaklamıştır ve böylelikle onun İran ile arası daha da açılmıştır. Dolayısıyla Irak'taki olaylara Şii-Şii ilişkisi açısından bakıldığında, her ne kadar göstericileri bastırmaya çalışan devlet içi ve devlet dışı gruplar Sistani'ye bağlılıklarını beyan etseler bile, olaylar bir yönüyle onlar ve tahmin edildiği üzere onlara arka çıkan İran yönetimiyle Necef Havzası (Sistani) arasında bir bilek güreşine dönüşmüştür. Uzun beri zamandan beri var olan Kum (İran), Necef (Irak) ve Cebel-amil (Lübnan) Şii havzaların rekabeti Irak'taki gösterilerle zirveye çıkmış ve görünen o ki şimdiye kadar, oyunun hala devam ettiğini hafızada

tutarak kazanan tarafın Necef havzası ve dolayısı ile Sistani olduğunu söyleyebiliriz. Şii din liderleri arasındaki rekabetin önemli ekonomik ve politik sebebi var. Bir merciinin kuvveti onun takipçisi Şii sayısı ve ona ödenen zekât ve humslardan kaynaklanmaktadır. Bu konunun Irak'ın geleceği ve Kürtleri ilgilendiren bölümü şu: Sistani'nin Irak'ı ikinci bir velayeti fakiha götüreceği inancı az, ama ondan sonrası yeni merciin ne yapacağı kesin değil. Sistani, 89 yaşında ve şimdiden onun yerini alabilen farklı kişilerden söz ediliyor. Onun oğlu Muhamed Rıza Sistani, Muhamed Said Hakim, İshakı Feyaz ve benzerlerinin farklı görüşleri var. Onun dışında Sistani sonrası dönemde İran rejimi şu anki haliyle var olacak ise bu da yeni Irak Şii merciinin seçilmesi ve onun izleyeceği politikada etkili olacak. Kısacası bu dönemde Ayetullah Sistani'nin göstericileri himaye eden tutumu kısa vade için iyi olsa bile uzun vadede dini liderin Irak politikasında rolünü pekiştirmektedir. Bu da demokrasi ile yeni tanışan bir ülke için özellikle Sistani sonrası dönem için hayra alamet değil.

Irak'ı bu kez Kürtler değil, Araplar parçalayabilir

Çetin ÇEKO

Çetin ÇEKO

Kovara DENG

Geçtiğimiz 9 ay boyunca Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerinden Irak, İran, Lübnan, Sudan, Cezayir, Ürdün ve Mısır'da protesto gösterileri patlak verdi ve yüzlerce insan gösterilerde hayatını kaybetti. Söz konusu ülkelerden Irak, İran ve Lübnan'da eylemler hâlâ devam ediyor. Protestoların önemli bir kısmı sosyo ekonomik koşullar ve yolsuzluk karıştı eylemleri içeriyor. Ayrıca protestocular, İran'da olduğu üzere daha fazla demokratik hak ve özgürlük için rejim veya iktidarın değişmesini talep ediyorlar.

Arap Baharı 2010'da Tunuslu pazarıcı Muhammed Buazizi'nin eylemi ile başladı. Lübnan'daki protestoların fitilini de WhatsApp sesli aramalarında hükümetin vatandaşlarından 20 cent vergi talep etmesi ateşledi. Protestocular, Lübnan'da iç savaşın sona erdiği 1990'dan bu yana yönetimi paylaşan siyasi partilerin oluşturduğu kabine yerine, teknokratlardan oluşan bağımsız ve küçültülmüş bir hükümet kurularak erken seçime gidilmesini istiyorlar. Ayrıca yolsuzluğa bulaşan yöneticilerin yargılanması başta olmak üzere, birçok siyasi ve ekonomik konuda reform talebinde bulunuyorlar.

Lübnan halkının öfkesini arttıran bir başka olay da Başbakan Saad Hariri'nin Güney

Afrikalı kadın bir süper modele 16 milyon dolar verdiğinin ortaya çıkması oldu. Protestolar karşısında Hariri'yi başbakanlıktan istifa etmek zorunda kaldı. Cumhurbaşkanı Mişel Aun, yeni hükümet kuruluncaya kadar geçici başbakan olarak Saad Hariri'nin göreve devam etmesini istedi.

Gençler arasında işsizlik oranının %40 civarında olduğu Lübnan'da, genç işsiz nüfusun büyük çoğunluğu iş bulmak için ülkeyi terk etmeye çalışıyor. Lübnan'da sosyo ekonomik koşullar ve yolsuzluğa karşı eylemlerin hedefinde, Irak'taki gibi olmasa da göstericiler İran'a tepkililer. Bunun nedeni, Lübnan Hizbullah'ı aracılığıyla Tahran'ın siyasi, askeri ve ekonomik nüfuzunun Beyrut üzerinde olumsuz etkisinin olması. Bu nedenle müttefik iki Şii parti olan Hizbullah ve Emel Hareketi taraftarları birçok yerde protestoculara saldırıda bulundu.

Irak'ta ise son yıllarda protestolar, özellikle Basra'da farklı dozda süre geldi. Irak, 2018'de 65 milyar dolarlık petrol ihracat geliri elde etti. Irak bütçesine petrol alanında yaklaşık yüzde 60, genel kaynaklar alanlarında yüzde 70'e varan katkıyı Basra karşıladı. Buna karşın hükümet, petrol zengini Basra'ya ne temiz içme suyu ne düzenli elektrik

ne de sağlık hizmeti sağlayamadı. İşsizliğin yüksek olduğu Irak'ta, ekonomik kaynakların önemli ölçüde İran'a peşkeş çekilmesi, halkı sabrını taşımış durumda. Bu yüzden protestocuların eylemlerindeki hedeflerden biri de İran konsoloslukları ve kurumları.

İnternet haber portalı The Intercept, kendisine sızdırılan İran İstihbarat ve Güvenlik Bakanlığı'nın (MOIS) 2014 ve 2015 yıllarına ait yazışmalarından oluşan yaklaşık 700 sayfalık raporu New York Times ile 18 Kasım'da paylaştı. 'Emsalsiz' olarak nitelendirilen bilgiler, İran'ın tahmin edilenden de büyüklükte Irak üzerindeki nüfuzunu gösteriyor. Belgelerde, İran'ın ülkenin yönetici liderlerini nasıl seçtikleri, Irak'ın politik, ekonomik ve dini yaşamının her alanına sızmak için yıllarca süren faaliyetleri, ABD için çalışan Iraklı ajanların taraf değiştirmeleri için yapılan ödemeler, belgelerde ayrıntıları ile yer alıyor.

ABD Başkanı Donlad Trump'ın, Obama yönetiminin 2015'de İran ile imzaladığı nükleer anlaşmayı geçen yıl tek yanlı feshetmesi ile İran'a başlattığı yaptırımların, söz konusu ülkelerdeki protestolarda etkisi yadsınmaz. Tahran yönetimi, ülke içindeki protestolar ile Irak ve Lübnan'daki protestoları, ABD'nin bir kumpası olarak değerlendiriyor. ABD'li yetkililer ise, İran'daki protestocuları desteklediklerini, Tahran üzerindeki ambargo ve yaptırımların katlanarak devam edeceğini söylüyorlar. Irak ve Lübnan'daki İran karşıtı gösteriler, aynı zamanda İran'ın Suriye'deki manevralarını da olumsuz etkiliyor. Buna İsrail'in Suriye'de İran hedeflerine yönelik artan saldırılarını da eklemek gerekir.

Kürtlerin tavrı

Irak'ta hükümet karşıtı gösterilerin artması ile birlikte, parlamento göstericilerin taleplerini karşılamak adına kısmi anayasal düzenlemeler yapacağını duyurdu. Bu açıklamanın ardından Erbil ile Bağdat arasında ipler bir kez daha gerildi. Meseleye bizzat müdahil olan Mesud Barzani, sorunun Irak anayasasının uygulanmamasından kaynaklandığını, 'Anayasa olduğu gibi uygulansay-

dı, şu anda var olan birçok sorun olmazdı' açıklamasında bulundu. Barzani, olası bir anayasa değişikliğinin de demokratik ilkelerden, Kürt halkı ve diğer bileşenlerin haklarından tavizler verme temelinde olmaması gerektiğini ifade etti. Birçok Kürt siyasetçi de Mesud Barzani'nin açıklamalarına benzer görüşler dile getirdiler. Ayrıca Bağdat'a ve göstericilere sorunların kan dökülmeden diyalog ile çözülmesi çağrısı yaptılar.

Irak Cumhurbaşkanı Berham Salih, Kasım'ın birinci haftası Erbil'e resmi bir ziyarette bulundu. Salih ile Kürdistan Bölgesi Yönetimi (KYB) yetkilileri arasındaki görüşmede, olası anayasa değişikliği durumunda, KBY'nin sahip olduğu federal statü, Irak'taki tüm bileşenlerin kazanımları ve demokratik hakların korunması gerekliliği vurgulandı.

Görüşmenin ardından Kürdistan partiler ayrıyeten ortak bir açıklamada bulundular. Irak'ta yaşanan gelişmeler konusunda Kürdistan güçlerin hemfikir oldukları belirtildi. Açıklamada Irak'taki göstericilerin meşru taleplerinin desteklendiği belirtilerek, ayrıca halka hizmet seviyesinin artırılması, şeffaflığın tesis edilmesi ve yolsuzlukla mücadele çağrısı dile getirildi.

Berham Salih'in Erbil ziyaretinden bir hafta sonra, bu kez de Kürdistan Bölgesi Başkanı Neçirvan Barzani, Bağdat'a resmi ziyarette bulunarak, Irak Cumhurbaşkanı Berhem Salih, Başbakan Adil Abdulmehdi ve Parlamento Başkanı Muhammed el-Halbusi ile görüşmeler gerçekleştirdi. Görüşme sonrasında taraflar resmi bir açıklamada bulunmadılar. Ancak basına yansıdığı kadarıyla görüşmelerde, Irak'taki siyasi ve güvenlik konularının ele alındığı ve merkezi hükümet ile Erbil yönetimi ilişkilerinin masaya yatırıldığı belirtiliyor.

Reformdan kim ne anlıyor

Irak meclisinde milletvekili bulunan siyasi partiler, hükümetin göstericilerin taleplerinin de yer aldığı reformları 45 gün

içinde gerçekleştirmemesi durumunda, güvenoyuna gideceklerini ve erken seçim kararı alacaklarını açıkladılar. Bu arada Irak dini lideri Ali al-Sistani ve Sadr Hareketi lideri Mukteda es-Sadr, hükümete istifa çağrısında bulundu. Çağrılarının ardından Başbakan Adil Abdulmehdi, parlamentonun yeni bir hükümet seçebilmesi için istifasını meclise sundu.

Anayasada yapılması düşünülen olası değişikliklerin neler olacağı ise henüz net değil. Fakat, kabine revizyonu, devlet birimlerine hizipçilikten uzak atamaların yapılması, yeni seçim yasası ve seçim komiserliği üyelerinin bağımsızlardan yeniden seçilmesi gibi konuların tekrardan düzenlenmesinde partiler arasında kısmi görüş birliği hâkim.

Göstericiler ise, mevcut iktidarın anayasa değişikliği yapamayacağını savunuyorlar. Birleşmiş Milletler gözetiminde seçimlere gidilerek, yeni seçilecek hükümetin anayasa değişikliğini yapmasını talep ediyorlar. Hükümetin reform vaadini ise, bir manevra olarak değerlendiriyorlar. Öte yandan göstericilerin bir bölümü 'rejimi değiştirmek' isterken, bir bölümü 'iktidardaki yüzlerin değişmesi' bir diğer bölümü ise 'başkanlık sistemine geçilmesi' talebinde bulunuyorlar.

Taraflar konuya ilişkin görüşlerini açıklamaya devam ederken merkezi hükümet, parlamentonun göstericilerin talebelerini karşılamak adına Arap, Kürt ve Türkmen vekillerden 18 kişilik bir komisyon kurdu. Kurulan 18 kişilik komisyonda, Kürtlere 3 vekil ile temsil hakkı verildi. Parlamentodaki Kürt grubun itirazı üzerine Kürtlerin sayısı komisyonda 3'den 6'ya çıkarıldı.

Kürtlerin yumuşak karnı, Irak'ta olup bitenler karşısında birlikte hareket edememeleri. Oysa 320 milletvekilinin bulunduğu Irak parlamentosunda 7 Kürdistanlı gruptan Kürtler 57 vekil ile temsil ediliyorlar. Birlikte tavır takınmaları durumunda Kürtler, mecliste kilit grup olabiliyorlar. Birlikte hareket etmemeleri durumunda ise meclis ve grup çalışmaları kararlarında belirleyici olamıyorlar.

26 Kasım'da Süleymaniye'yi ziyaret eden Kürdistan Bölgesi Başkanı Neçirvan Barzani, Kürdistan Yurtseverler Birliği (YNK) lideri Kosret Resul ve Değişim Hareketi (Goran) lideri Ömer Seyid Ali ile bir araya geldi. Görüşmelerin ardından gazetecilerin sorularını yanıtlayan Barzani, Irak parlamentosunda Kürdistanî İttifak kurmak için çalıştıkları açıklamasında bulundu. 25 Eylül 2017 bağımsızlık referandumu ve 16 Ekim Kerkük hezimetini göz önüne alındığında, mevcut kazanımların korunmasında Kürdistanlı siyasi güçlerin ders çıkarıp çıkarmadığına ilişkin ittifak çalışması, turnusol kağıdı görevi görecektir.

Kürtlerin kırmızı çizgileri

2005'de kabul edilen Irak anayasası, Irak'ı bağımsız federal bir devlet olarak tanımladı. Federal Irak talebinin şiddetli savunucusu Kürtler idi. Irak anayasası federal bölgeyi sadece Kürdistan ile sınırlamadı. Yeterli sayıda çoğunluk sağlandığı takdirde, bir veya daha fazla sayıda vilayetten talep gelmesi durumunda, referandumla federal bölgeler oluşturulması anayasada mümkün kılındı. Basra Vilayet Meclisi federal statü elde etmek amacıyla geçtiğimiz nisan ayında Bağdat'a resmi başvuru kararı aldı. Fakat bu konuda herhangi bir gelişme olmadı.

Başından itibaren Şiiler ve Sünniler federal sisteme uzak durdular ve bunu Irak'ın bölünmesi olarak telaffuz ettiler. Bu yüzden Kürdistan Bölgesi dışında ikinci bir federe bölge Irak'ta oluşmadı. Ayrıyeten İran'ın Irak üzerinde nüfuzu ve ekonomisini kemirmesi, Sünni ve Şii kesimlerin iktidarı paylaşma yerine tek başlarına iktidar olma anlayışı, mezhep çatışmaları ve son olarak IŞİD işgali, Irak'ta fonksiyonel bir yönetimin inşasını engelledi. Böylesi bir ortamda ekonomik refah ve sosyal devlet hedefleri de tali planda kaldı.

Ayrıca olayları manipüle etmek isteyen bir kısım Şii çevreler, Kürtler ve Sünni Arapların özellikle Kürtlerin, kendilerinden daha fazla siyasi ve ekonomik haklara sahip olduk-

larını, bunun dengelenmesi görüşünü savunuyorlar. Kürtler, protestocuların reform taleplerini desteklemelerine rağmen, olası anayasa değişikliğinin Kürdistan'ın federal haklarını kısıtlamaya yönelik bir girişime dönüşmemesi uyarısını bundan dolayı yapıyorlar. Tersi bir durumun mevcut kaotik ortamı daha da tehlikeli hale getireceği ikazında bulunuyorlar.

Bu yüzden birçok Kürt yetkilinin mesajları bu konuda oldukça net.

25 Eylül 2017 bağımsızlık referandumu ve 16 Ekim Kerkük hezimetinin ardından kopan Erbil-Bağdat ilişkileri, Adil Abdulmehdi hükümeti ile tekrardan kuruldu. Abdulmehdi hükümetinin en önemli destekçisi ise Kürtler idi. Bu kaotik ortamda geçtiğimiz haftalarda Kürdistan petrolü konusunda Erbil ile Bağdat arasında anlaşmaya varılması

ve bütçe konusunda da olası mutabakatın sağlanacağı açıklamaları ilişkilerin geleceği açısından olumlu işaretlerdi. Abdulmehdi'nin istifası ardından durumunun ne olacağı ise Kürtler açısından henüz netlik kazanmış değil. Olası anayasa değişikliğinde, Kürdistan'dan koparılan bölgelerde referanduma gidilmesini karar altına alan ama uygulanmayan¹⁴⁰. Maddenin yeniden deklare edilmesi ve uygulanması Kürtlerin en önemli talebi olacaktır.

Eğer Kürtlerin anayasal statülerini hedef alacak, kazanımlarını ortadan kaldıracak herhangi ciddi bir girişim Bağdat'tan gelirse, pamuk ipliğine bağlı Kürt, Arap ilişkileri de onarılması imkânsız biçimde çökebilir. Kürtlerin bağımsızlık adımları tekrardan hız kazanır. Bu kez Irak'ı Kürtler değil, Araplar parçalayabilir.

Rojava

Neval ÇELİK

Kapı açılır,

Sen yeter ki vurmayı bil.

Ne zaman açılır bilemem,

Sen yeter ki o kapıda durmayı bil...

Mevlana

Neval ÇELİK

Kovara DENG

09 Ekim Tarihinde Türk Ordusu Güneybatı Kürdistan'a yönelik askeri bir operasyon başlattı. Operasyonun gerekçesi; 'terör örgütlerinin Türkiye sınırlarındaki tehdit ve saldırılarını engellemek' olarak açıklandı. Türkiye'nin de imzasının olduğu uluslararası anlaşmalar kılıfına uygun bir gerekçeydi. Oysa asıl amaç; 25 Eylül'de Güney Kürdistan'da gerçekleşen Bağımsızlık Referandumu ardından yoğun çaba harcanmasına rağmen ortadan kaldırılamayan Kürt kazanımlarını yok etmek, mümkün olduğunca darbelemekti. Operasyon planı ve hedefleri, sonuçlarından çok daha kapsamlıydı. Eğer müdahale edilmese idi, MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli'nin daha önceden adını vermeden plaka numarası vereceğiz diye kastettiği Musul'a kadar ulaşması muhtemeldi. Böylece Kürdistan hayalinin üzeri bir kez daha betonlanmış olacaktı.

Amerika siyasetinin içinde bulunduğu durum başlı başına bir konudur. Donald Trump'ın ABD'nin dünya ekonomisinin çarkı olması çabasının askeri ayağını geniş perspektifli, uzun vadeli bir konsepti var ise nereye oturttuğu belirsizdir. Askeri bürokrasiyi dışında tutarak Türkiye'nin Güneybatı Kürdistan'a girişine sessiz onay vermesi,

bu belirsizliğin defacto getirdiği bir aşamada çözümsüzlüğün tercihlerinden biri oldu. Sonuçları dünyada olduğu kadar, Amerika iç siyasetinde de sarsıcı oldu. Türkiye'nin saldırısı en çok İran'ı rahatsız ettiği halde, Kürtlerin hedefte olması ve bu saldırının sonuçta ABD ile Türkleri ve Kürtleri karşı karşıya getireceği hesabı İran itirazlarını yavaşlattı. Rusya'nın ekmeğine yağ sürülmüştü. NATO'nun güçlü bir ayağı kırılıyordu. Ve zamanla kucağına düşecek olan Türkiye ile kendi müttefikleri -Suriye de dahil- arasında denge kuracak imkanları da vardı.

Türkiye, beklediğinin üzerinde tepki ve yaptırım tehdidiyle karşılaşınca elde ettiğiyle yetinmek üzere durdu.

Hali hazırda Rojava statüsü kaybedilmiş ancak halkımızdan kayıplar asgariye çekilmiş bir vaziyette, gelişmelerin arasından umut devşirmeye uğraşıyoruz. Umut devşirmek için yarını görebilmek elverişli olurdu. Ancak dünyamızın durumu yarınları bayağı puslandırıyor. Kendi ellerimizle geliştirdiğimiz teknolojinin, bilimin bizi aşmaya başlaması; siyasetin mekanizmalarının yaşanan gelişmeleri ve gelişmelerin şekillendirdiği insanı, ilişkilerini ve ihtiyaçlarını karşılayamaması ciddi bir sıkıntıdır. Olumlu, olumsuz

gelişmelerin değerlendirilebileceği dünya platformu ihtiyacı giderek gün yüzüne çıkıyor. 1. Dünya Savaşı ile belirlenmiş sınırlar, 2. Dünya Savaşı ardından oluşturulan cephe kurumları sorunları çözmiyor, ağırlaştırıyor. Yakın dönemden bir örnek verirsek; Türkiye Rojava'ya girdiğinde, Avrupa'nın talebiyle BM iki kere toplandı. Ancak çoğunluğa rağmen kınama kararı dahi çıkarılamadı. ABD, Rusya, İngiltere, Çin ve Fransa'nın Ortadoğu coğrafyasında hangi temel sorunda oy birliği sağlayabileceği tartışmalıdır. Ortadoğu'nun mezhepsel sorunlarıyla birlikte, en temel bir sorunu olan Kürt sorunu gibi karmaşık, fiili parçalılığın yanında kendi içinde de parçalı bir konuda, zaman aşımına uğramış sınırlara dayalı ilişki düzeni çerçevesinde, sorunun kaynağı olan devletlerle nasıl sağlanabileceği kesin olarak tartışmalıdır.

Ancak umut için çok önemli bir veriye sahibiz; Kürdistan parçalandığından bu yana ilk kez Türkiye, İran, Irak ve Suriye bu kadar zayıf bir durumdayken, Kürtler uluslararası arenada böylesine meşru bir destek zemini yakaladı. Doğu Kürdistan'daki durum hakkında kesin bilgi sahibi değiliz. Kapalı kanallar ardında halkın ne yaşadığını bilmiyoruz. Görünen odur ki, 2020 yılı İran'ın, Doğu Kürdistan'ın yoğun olarak tartışılacağı bir yıl olacak.

Suriye çözümü önemlidir. Suriye'de çözümün nasıl gelişeceği Kürt sorununun çözüm biçimine de, Ortadoğu'da gelişmeler yönüne de ışık tutar. Buna paralel olarak Irak'ın da sorun olarak devreye girmiş olması, iki ülke coğrafyasının bütün içinde ele alınıp değerlendirilmesi zorunluluğunu doğurur ki iyi bir gelişmedir. Çünkü her iki ülkede de mezhep çelişki ve çatışmaları, sorunlara bütün içinde çözüm bulunmasını epey zorlaştırıyor. Kaldı ki yüz yıldır bütünlük içinde zorlama yaşamın sorunları daha çetrefilli hale soktuğu, radikalizmi derinleştirerek şiddete alan açtığı ortadadır. Bu coğrafyanın seküler, örgütlü gücü Kürtlerdir. Değerlendirilmesi gereken, sözün dayanağı olabilecek argüman da bu gerçektir. Tabii ki Rojava'da sekiz yıl içinde

doğru bir politika uygulanmış olsaydı, Kürtler ortaya çıkan bu durumu çok daha hazır karşılayabilecekti.

Suriye'de çözüm için sürdürülen Cenevre anayasa görüşmelerinin mutabakatla sonuçlanması pek mümkün görünmüyor. Taraflar kısmi uzlaşıyla bazı sonuçlara ulaşsa dahi uygulamaya geçildiğinde sorunlar farklı boyutlarda tekrardan gün yüzüne çıkar. Suriye'de en azından federatif bir yönetim kararı alınmadan tarafları birarada yaşamaya zorlamanın, yaşamsal geçerliliği olmaz. Bu durumda BM öncülüğünde siyasi çözüm gündeme girer. Burada geçmiş süreç sorgulanır hale geliyor çünkü iç savaştan defacto statü ile çıkmış Kürtlerin temsili ile DSG içinde bir gücün temsili arasında fark vardır.

Doğru politikadan kasıt temel bazı noktalarda yapılan yanlışlardan hareketle değerlendirilebilir. Birinci yanlış, Rojava'yı kantonlara bölmek oldu. BAAS rejiminin 60 ve 70'li yıllarda burada, merkez noktaları birbirinden koparmak için arap cepleri oluşturduğu, demografik bütünlüğün olmadığı biliniyor. Ancak Deyrezzor gibi Arap şehrinin, Münbiç gibi Kürdistan coğrafyasının kıyısında olan bir Arap şehrinin kontrolünü sağlıyorken, Rojava'da Arapların da içinde olduğu bölgelerin tümünün bütün olarak idare altına alınmaması yanlıştı. Kantonlar tarzındaki kolaycı şehir iktidarlaşmaları askeri müdahaleyi kolaylaştırdığı gibi, ciddi politik değer ifade etmiyordu. İkincisi; Eylül 2014'te DAESH Kobani'ye saldırdığında Güney Kürdistan peşmergelerinin Rojava'ya geçişi geçici bir durum olmamalıydı. Hemen ardından Roj peşmergelerinin geçişine izin verilmeliydi. Peşmerge gücü meşru bir güçtür. YPG üzerinden geliştirilmeye çalışılan ve saldırılara zemin oluşturan 'terörizm' suçlamalarını dağıtma imkânı sağlardı. Güç paylaşımını bir tarafa bırakalım; peşmerge güçlerinin arkasındaki otoritenin uluslararası siyasette söz hakkı olması dahi Rojava'yı açık hedef durumundan çıkarabilirdi. Ne yazık ki, geçmişte defalarca yaşandığı gibi aynı zihniyetin dar iktidar hesapları buna izin vermedi. Hala

aynı hatayı yaşıyor olduğu da biliniyor. Birçok konuda ENKS'nin politik tavrını, duruşunu doğru bulmuyorum. ENKS de farklı düzlemde hatalar yapıyor. PYD eleştirisi üzerinden varlık sürdürüyor olması da ciddi güçsüzlük ve eleştiri konusudur. Ancak, bırakalım bir halkın kaderini elinde tutan bir örgütü, bir kişi dahi karar alırken alternatifleri tartar. Ve hangi çözüm biçimi ihtiyaçlarına ve/veya çıkarlarına azami cevap oluyorsa yolunu o doğrultuda belirler. Burada Kürt Halkının ihtiyaçları ve Kürdistan'ın çıkarları için Kürt ittifakı gerekiyorsa ne pahasına olursa olsun yapılır. Yapılmıyorsa sorgulanacak ilk unsur 'çıkart' olur. Güneybatı Kürdistan için 'birlik' hayati önem taşıırken, oradan kaçınıp Kuzey ve Güney Kürdistan'da birliği dayatmak tam bir politik kurnazlıktır. Samimi birlik şekillenenecekse, bunun temelleri özveriyle Rojava'da atılmalıdır.

Diğer kritik bir hata da Afrin'in Türk devletine bırakılması oldu. Ocak 2018'de ordu Afrin'e saldırdığında, Kürtler yüzlerce kayıp verip göç etmek zorunda kaldığında YPG güçleri tek başına direnmek zorunda kaldı. Hava sahası Türk savaş uçaklarına açık bırakıldı. Ortaya çıkan güç dengesizliği ve dünyanın saldırı ve yaşanan trajedi karşısındaki sessizliği sonucun ne olacağını gösteriyordu. Dışarıdan net olarak görülen nasıl olur da savaşı idare edenler tarafından görülmez? Çünkü bunun cevabı şu sorunun cevabını da bağlıyor: Sonu belli olduğu halde Suriye rejimi, Afrin'i bize bırakın dediğinde neden bırakılmadı da Türk ordusunun Afrin'e yerleşmesinin önü açıldı? Afrin bırakılacaksa rejime bırakılmalıydı. Eğer böyle yapılmış olsaydı bugün halâ bir Kürt şehri olurdu ve çözüm gündeminde yer alabilirdi. Daha da önemlisi,

Türk Devleti Rojava'ya saldırı konusunu bu kadar iştahla değerlendirmezdi.

Türkiye'nin son saldırısında aynı hataya düşülmedi. Şu anlaşılmasın; elbette ki Suriye, Türkiye'ye yeğ değildir. Kürt ve Kürdistan gerçeğine yaklaşımda ancak uygulama farklarından söz edilebilir. Fakat Kürtler Suriye'de çözümün bir parçasıdır. Bu nedenle topraklarımızın el değiştirmesi sıkıntı yaratır.

Bundan sonrası için önemli bazı hususlar var: Öncelikle çözüm için en azından özerk bir yapı dünyanın gündeminde tutulmalıdır. Demokratik Suriye diye bir şey olmaz. Suriye'de olabilecek en demokratik adam belki de Esad'dır. Destek karşılığında hak, anayasa tartışmaları sürecinde rejim güçlerine kabul ettirilebilir ve Rusya ilişkilerinde de bu esas alınır anlamı olur. Bu başarılabilirse siyasi çözüm için uluslararası ilişkileri korumak ve değerlendirmek önemlidir. Bu süreç içinde Kürtlerin nüfusunu korumak, hatta istikrarlı alanlara Kürtleri yeniden yerleştirmek gerekir. PYD'nin tek başına varlığı hem halk için hem de uluslararası arenada zayıf bir durumdur. Güney Kürdistan'la diplomatik paslaşmaların ve bunun için uluslararası teşvik ve desteğin olduğu biliniyor. Kürtleri duygusal olarak bir araya getiren Rojava'ya yapılan saldırı oldu. Birlikte yaşam ve mücadele zemini de olabilir. Rojava bu rolü oynayabilir.

Önünde beklediğimiz kapıyı açma şansımız var. Orada durmayı öğrendik, vurmaya peki... Çok hata şansımız yok. İmkanları çarçur etme lüksüne de sahip değiliz. Biz Kürtlerin nüfusu Irak ve Suriye'nin nüfuslarının toplamından daha fazla. Buna rağmen dünyaya bir gerçeği anlatamıyorsak, sorun bizde değil de kimdedir?

Şoreşa nû a gelên Îranê

Dara NATIQ

Dara NATIQ

Kovara DENG

Bi salan e ku bi hegera hebûna sistemek xwesepên û zordar a Komara Îslamî û pêrewî kirin ji siyasetek şaş a îdarî ku tu car berjewendî û evlehiya xelkê têde nehatî berçav girtin, û bi hegera nebûna tu pîlan û bernamêyekî hikûmetî ji bo çareserîya kêşe û arîşeyên welat, dengên nerazîbûnê di wî welatî de, roj li pey rojê zêdetir û bilindtir dibe. Dengê ku zaf caran bi siloganên xapîner û herwisan ji aliyek din we bi rêya tepeser kirin û zordariyê we dihate fetisandin. Her çend ne tepeser kirinê karî xelkê nerazî bêdeng bike û ne ji rejîmê şîyan û karîna wan arîşe û girêpêçkên civakî bû ku bi xwe sebebkar û afrînerê wan bû.

Di heyva derbas bûyî de, meşên nerazîbûna gelên bêzarbûyî ji sistema dîktator a Komara Îslamî a Îranê, bi hinceta jêhelçûna buhayê benzînê, bi avayek girseyî ji piraniya bajar û bajarokên Îranê dest pê kir. Meş û nerazîbûnên wê carê yên gelên Îranê ku bi şoreşa nû a xelkê tê pênase kirin, him di aliyê berfirehiya coxrafî û him ji di aliyê asta tepeserî a dam û dezgehên tepeserkar yên rejîmê we, bi yek ji meş û nerazîbûnên herî mezin a xelkê Îranê bi dijî rejîma Komara Îslamî a Îranê tê hesibandin.

Nerazîbûnên xelkê yên wê carê bi tev

pêkhateyên welêt ve, bi avayek girseyî û yekdeng, daxwazkarê herifin û ji navçûna vê rejîma han bûn û dane kêfşê ku rejîma Îranê bi hegera siyasetên şaş yên xwe, sebebkarê tev alozî û qeyran û bêkarî û hejarî û malwêraniya di wilat de ye û êdî rejîmê tu şerêiyetek li cem xelkê nemaye û şîyana modiriyet kirina wan hemî asteng û girêpêçkan nine.

Di rastî de rejîma Îranê li gor bernamê û pîlanek darêtî û bi mebestek dest avête giran kirina benzînê. Rejîm di vê zirûfa han de hewcehî bi tepeserî û fetisandinek zêdetir a civatgeha Îranê heye. Ew yeka bi radeya girtin û kuştina xelkê re xuya ye. Giran kirina benzînê pêwendî bi dawî anîna rêkevtina bercamê heye. Lê berî bi dawî anîna wê yekê rejîm dixwaze tepeserî û fetisandinek micid di Îranê de çê bike. Di rastî de rejîmên tepeserkar tu meşrûiyetek di nava xelkê xwe de tuninin û meşrûiyeta wan tenê di nava hêzên nîzamî û emniyetî û tepeserkar yê xwe de ye ku ji bo parastina nîzamê yekdest piştîbaniyê jê dîkin û hovane ji xelkê serkût dîkin.

Rejîma Îranê di nav xelkê de ye û herwisan ji xwe re benzînê giran nake û armancdar û bona lêdan ji îradeya xelkê wî karê han dike. Ew dixwaze şîbê Koryeya Bakûr rewşek daxistî di Îranê de cihgîr bike. Rejîm xwe

amade dike bo **çêkirina çekên** Etomî û derketin ji rêkevtinameya bercamê. Ger rejîm di vê pîlana xwe ya tepeserkirinê de bi serkeve yê li rêkewtina bercamê yê derbikeve û wilat weke Koryeya Bakûr **lê bike**.

Asta tepeserkirina sistematîk a nerizayetiye û carê ku heya qasekî bi veşartî maye, lê li gor wan **çavkanî** û navendên têkildar ku basê jê dikin bi sedan xwenîşander jiyana wan jê hatiye standin, bi hezaran kes hatiye birîndar kirin û bi hezaran kesên din jî hatine dest bi ser kirin û di rewşekî pir xirab de ne û tîr **îşkence** kirin, ew yeka vê rastiyê dide xuya kirin ku heya çî qasekî rejîm li hember meşa nerazîbûna xelkê li vê carê tûşî tirs û xofek mezin **bûye**.

Tev berpîrs û rayedarên vê rejîmê di hewla wê yekê de bûn ku meş û nerazîbûnên berheq yên xelkê di **çarçoveya** pîlangêriya dujmin û fitneçî û di dawiyê de bi **şerekî** cîhanî dij bi nîzama **Îranê** pênase bikin. Ew bîr û hîzr û derbirînên nerast û tirsînok yên rayedarên rejîmê tenê ji bo hinceta **êriş** û tepeserî û komkujiya xwenîşanderan bû. Rejîm ji bo ku bikarin wan meşan kontrol bikin û asta tepeserî û kuştina xelkê ji **çavê** mediya û raya giştî veşêrin, bo heyamê **çend** rojan di sertaserê **Îranê** bi tewahî **înternê**t qut kirin. Qut kirina **înternetê** ger ji aliyekî we bo pêşî girtin ji bilav bûna zaniyariyan derheq cinayetên rejîmê û destwekirîbûna navendên tepeserkar û eskerî yê rejîmê bû bo qir kirin û kuştin û girtin û êşkence kirina xwenîşanderan, lê ji aliyekî din we jî tîrsa nîzamê bû ji nîfşek ku sosyal mediya bandorek raste rast ji ser reftara daxwazên berheq yên wan heye.

Piraniya xwenîşanderên ku vê carê di **şeqaman** dimeşîyan û xwedî dengê bilindtir bûn, kesên ku temenê wan di navbera 15 heya 25 salan de bûn. Nîfşek ku zor cuda ji nîfşên pêş xwe difikire û reftarê dike. Nîfşek ku serbarê bêkarî û hejariyê, lê tu car xwe bi rejîmê we girê nedan û xudî buhayên exlaqî û civakî **yên** cuda ne û ji rêya sosyal mediyê ve bi guhartin û pêşketinên doniyayê re aşîna ne û vê yekê jî bandorek rasterast ji ser hez û daxwazên wan heye û radîkaltir ji nîfşên pêş

xwe li hember siyasetên qirêj û dujminkarane yên rejîmê ve disekin.

Ew nîfşa han ku bi nîfşa nû û xwedî hîzrek siyasî û rewşenbîr a bilind tê nas kirin, û tîrsek mezin xistiye nava dilê nîzamê de û, amade nine **êdî** di bin bandora siyaset û **îdelojiya** daxistî a rejîma dîktator a **Îranê** de, hêvî û kesatiya xwe bi bingehe bigre. Nîfşa nû di bin bingehe û bandora sosyal mediyayê de, û bi dûr ji diyardeya mehfel û sazimanî de, cuda ji her bîr û hîzrekî daxistî û **îdeolojîkî**, rêya xwe ber bi azadî û jînek serbest û rûmetdar, berdewam dike.

Ger ew nîfşa nû di hundirê xwe de evdalê jiyanek birûmet û loks e, lê li ser asta giştî a civakê **êş** û daxwazên hevpar di sosyal mediyayê de wan li hev girê dide û her ji vê rêkê ve dikare kêmtir ji **çend** demjêran xwe rêk bixe û dakeve ser **şeqaman** û koşka zordariyê bihejîne. Lewma rejîm vê carê berî her tiştêkê û di destpêkê de li tev **Îranê** **înternê**t bi tevahî bo heyamê **çend** rojan qut kir.

Nebûna rêber û rênîşander di xwenîşanderanê meha borî de yek ji kêmasiyên herî mezin a vê bizava nû bû. Lewma nabe mirov tenê weke kêmasiyek sazimanî mîzeyî vê yekê bike, belkû dikare kêmasiyek rûxêner û bi tirs be ku di asta giştî de, tevgera mafxwaz a xelkê **Îranê** dij bi rejîmê bo heyamekî berçav tûşî **bêhêvî**tî û **bêdengiyê** bike.

Kêmasiya bê rêberî di asta giştî a tevgera mafxwazane a **Îranê** de ger beşek li sedemên vê vedigere bo nebûna opozisyonek yekgirtî a bihêz, beşek jî vedigere bo ser vê xala lawaz a tevgera sertaserî ku rejîm bi tewahî seh pê dike û mijûlî modiriyet kirina wê ye. Zirûfa niha ya **Îranê** eyankerê vê rastiyê ye ku meş û nerazîbûnên han yê roj li pey rojê zêdetir û berfirehtir bibin û nîrx û tîcûya wê jî yê zêdetir û bi xwintir bibe. Ji ber ku vê rejîmê ne **şîyan** û karîna **çareserîya** wan arîşeyan heye û ne jî amade ye ku guh ji daxwazên xelkê bigire. Lewma ew xwenîşanderanê han ji bo ku tûşî mandîbûn û **bêhêvî**tiyê nebin û bikare rêrewa xwe peyda bike, hewcehî bi rêberiyekî **îroyîn** û mokir heye.

Li ser asta giştî a Kurdistanê û meşên nerazîbûna xelkê Kurdistanê bas û taybetmendiyekî cuda ye ji asta giştî a Îranê. Heta reftar û tepeseriyên di Kurdistanê ji aliyê rejîmê derheqî xelkê Kurdistanê bi awayekî cuda û xurtir û bi xwintir bûn. Bizava siyasî di Kurdistanê berevajî Îranê li ser asta seranserî, bizavek yekgirtî û xudî daxwazên ron û adrêsa diyarî kirî ye. Meş û nerazîbûna xelkê di her şikl û awayekî de be, naverok û pênaseyekî neteweyî û demokratîk bi xwe we digre ku part û aliyên siyasî yên Kurdistanê rêberî û pêşengayetiya vê dikin.

Meş û nerazîbûnên wê daviyê di Îranê de, eyankerê vê rastiye ne ku êdî destpêka herifîna rejîma îslamî a Îranê dest pê kiriye û gelên azadîxwaz û mafxwaz yê Îran û Kurdistanê her roj xurtir li rojên berê li hember rejîma dîktator û dagîrker a Îranê de disekinin û kuştin û tepeserî nikare dengê nerizayetiya gel bifetisîne û şoreşa nû ya gelê Îranê di demek nezîk de bi herifandina tac û textên nîzama Îranê û ava kirina nîzamek federal û demokratîk, dê bigehîje armancên xwe.

İç-Toroslar'dan Kürd-Dağı'na bir sembol aile: Koco'lar ve Mehmet Elbistan

Mehmet BAYRAK

Mehmet BAYRAK

Kovara DENG

Geçmişte nice efsaneye konu olmuş ve bir bölümü ünlü romancı **Yaşar Kemal** tarafından romanlarıyla ve efsane anlatılarıyla bilince çıkarılmış Binboğa Dağı eteklerindeki köyümüz **Dallıkavak**'ta, İlkokul yıllarında duymuştum Sinemilli aşiretinden **Koco Ağa**'nın ismini. 1950'li yılların ortalarında bir defasında köyümüze gelip, dedemlerde kaldığına da tanık olmuştum...

Büyüklerimiz, Koco Amca'nın yöremizden Hatay bölgesine gittiğini ve orada, sonradan Suriye'ye katılmış olan Çiyayê Kurdan (Kürd Dağı) Kürtleri'yle de yakın ilişkisi ve bölgede bir bütün olarak nüfuzu bulunduğunu söylüyorlardı. Zaten, 1923'teki Lozan Anlaşması'na kadar, İçtoroslar'da yer alan Maraş- Antep- Urfa illeri ile Antakya/ Hatay, Halep eyaletine bağlıydı ve bölge insanların gerek resmi gerek ticari gerekse kültürel ilişkileri bu İçtoroslar- Kürddağı hattında yer alan **Alevi- Kürt** yoğunluklu bu bölgeyleydi.

1923'ten sonra isimleri (Kahraman) Maraş, (Gazi) Antep ve (Şanlı) Urfa'ya dönüşen bu iller Türkiye'de kalıp; Hatay ili de 1938'de bağlanınca, Halep'le resmi ilişkiler kopmuş ancak canlı hayvan ticareti başta olmak üzere diğer ticari ilişkiler devam ederken; "şelekçilik" denen sırt kaçakçılığının da 1950'li yıl-

lardaki sınır mayınlamasıyla noktalanması üzerine hemen tümünden kesilmişti.

Genellikle yoksul ailelerin dirlik çıkarmak üzere zorunlu olarak yürüttüğü bu "kutnu-kumaş" ve "hazır giyim" ticaretinde **Koco Amca**'ların ve daha sonra **Baytar Nuri**'nin insanlarımıza yardım ettiğini çok sonraları öğrenecektim. Hatırladığım kadarıyla komşu köylerimiz için bu uygulama, birçok insanın bu sınır mayınları dolayısıyla hayatını kaybetmesi üzerine tümünden kesilmişti...

Yakın döneme ilişkin birçok toplumsal gelişme gibi, ünlü şair **Ahmed Arif** bu "teller ve mayınlarla bölünen coğrafya"yı ve adı "kaçakçıya, eşkiyaya, hayına" çıkanları da özlu biçimde şiiriyle dokumuştı:

Kirveyiz, kardeşiz, kanla bağlıyız

Karşıyaka köyleri, obalarıyla

Kız alıp vermişiz yüzyıllar boyu,

Komşuyuz yaka yakaya

Birbirine kavuşur tavuklarımız

Bilmezlikten değil,

Fıkıralıktan

Pasaporta ısınmamış içimiz

Budur katlimize sebep suçumuz,

*Gayrı eşkiyaya çıkar adımız
Kaçakçıya
Soyguncuya
Hayına...*

1959'daki Kürt Aydınları Tevkifatı'n-da Dr. Koco, Av. Sıdkı Elbistan

Üniversite yıllarında ilk kez duymuştum, Koco Amca'nın iki oğlunun da Demokrat Parti'nin son yıllarında "Kürtçülük"ten tutuklandığını... Yine yöremizde Tilkiler köyünden Ökkeş Karadağ isimli birinin de aynı davadan tutuklandığını sonradan öğrenecek ve 1989'da **Musa Anter**'le birlikte katıldığımız bir panelden sonra oğlu Ruhi Karadağ'ı tanıyacaktım.

1950 Seçimlerinde, tek parti rejiminden rahatsız olan Kürtler, Aleviler, Solcular ve İslâmdışı unsurlar kitle halinde Demokrat Parti'ye yönelmişlerdi. Ancak, DP ilk iş olarak Solcular'a yönelmiş ve yukardaki dizelelerin sahibi Ahmed Arif dahil çok sayıda aydını "komünist" savıyla tutuklamıştı. Ardından, İslami tarikatlara yaslanmış ve Alevi asimilasyonuna yönelmişti. 1955'te 6/7 Eylül Kırımı'na yönelmiş ve nihayet sıra Kürt aydınlanmasına gelmişti...

Durumu gözlemleyen halk ozanlarından Âşık Ali İzzet Özkan, daha 1952'de bu Partiyi şöyle suçlamıştı:

*Demokrat Parti'yi taze kız sandık
Kahpe çıktı, çirkin çıktı, dul çıktı
Alnım açık, yüzüm ağ dedi kandık
Yüzü kara çıktı, başı kel çıktı...*

İktidar, ilgili hakkında dava açıyor ancak daha sonra dava beraatla sonuçlanıyordu.

1959 yılına gelindiğinde, Kürt aydınlanmasını gözeten Türk İstihbaratı, 500 Kürt aydınının tutuklanması doğrultusunda bir plan hazırlıyor ancak bu dönemin Kürt kökenli Dışişleri Bakanı – sonradan idam edilen- **Fatin Rüştü Zorlu** (Kürt Zorî aşiretinden) bu talebe karşı çıkıyor; bunun üzerine bu sayı 50'ye düşürülüyordu.

İşte, hemen tamamı Üniversite mezunu veya öğrencisi Kürt gençlerinden oluşan bu grubun iki üyesi de **Dr. Koco** ve **Av. Sıdkı Elbistan**'dı... (Bunun sözkonusu kişiler açısından ayrıntılı serüveni için bkz. Tarih Vakfı: **Tarihe 1000 Canlı Tanık/ İçimizden Biri Koco Elbistan**; Pazar- Milliyet gaz. 15 Haziran 2003; Der. Aziz Tunç: **Değerli Dostumuz Koco Elbistan'ı Ziyaret Ettik**; Akel Vakfı der. Mart- 2009; Firaz Baran: **Koco Elbistan ve Çocukları**; Pazarcık gaz. Sayı:5/2011).

Kürt Hareketinin 60 Yıllık Tanığı ve Müdahili: Mehmet Elbistan

Biri tutuklu, diğeri tutuksuz yargılanan ağabeyi **Dr. Koco Elbistan** ve kardeşi **Av. Sıdkı Elbistan**'ın yargılanma sürecinde kamu görevinden ayrılıp bir mücadele süreci içine giren **Mehmet Elbistan Abi**'yi anlatmak hem kolay hem çok zor... O, herşeyden önce özveri ve fedakârlıkla bezenmiş, içtenlikli bir Kürt aktivisti... Bir biçimde kendisine zarar verme potansiyeli olan birinin bile yardımına koşan bir yardımsever... Bulunduğu her ortamda Kürt davasında bir taraf ve müdahil... Ülkeler hatta kıtalararası Kürt demokratik mücadelesinde bir koşucu... Kürt halkını temsil eden "sarı- kırmızı- yeşil"li ulusal renkleri kutsal semboller olarak görüp, bu renk- sembollerini taşıyan nesneleri -ben dahil- nice insana ulaştıran gönüllü bir yurtsever elçi... Kürt halkının mesajlarını içeren bildiri, broşür ve dokümanları, sağlığının bozulmasına bile aldırmadan taşımaya devam eden bir emekçi... Yıllarıyla biriktirdiği değerleri paylaşmaktan geri durmayan bir gönül ve kadirbilirlik sembolü...

Bu kadar mı, elbette değil!.. O, çocukluktan beri tanıdığı, izlediği ve eşi Feride Hanım'ın kızıyla evliliğinden dolayı akrabası da olan Kürt ulusal hareketinin simge isimlerinden, Koçgiri ve Dersim'in (1) nolu tanığı **Vet. Dr. Mehmet Nuri Dersimi** (Baytar Nuri) ile yakınlığı dolayısıyla; Kürt aydınlanmasının en önemli kaynaklarından biri olarak 1952'de Halep'te basılıp, Türk Bakanlar Kurulu'nca Türkiye'ye girişi yasaklanan **"Kürdistan Tarihinde Dersim"**i hem

ülkeye hem de Avrupa'ya çıkarıp tıpkı- basımını sağlayan, keza Dersimi'nin **"Hatırat"** ının Avrupa'da ve ardından tarafımızdan ilk kez 1992'de Türkiye'de yayımlanmasını sağlayan kişidir o... Bununla da bitmez, çoğu kişi bilmez; ünlü Kürt aydını Celadet Bedirxan'ın, Cumhuriyet'in 10. Yıldönümü dolayısıyla **Mustafa Kemal'e** gönderdiği **"Açık Mektub"**un ilkin 1970'li yıllarda **Mehmet Elbistan** tarafından Almanya'da **Hevra Yayınları** arasında yayımlandığını ve buradan sonra Türkiye'de **Komal Yayınları** arasında çıktığını...

"Hatıratım"ın Kısa Öyküsü...

Almanya'ya ilk kez 1980 yılında, daha TRT'de görevliyken gelmişim; tam da 12 Eylül Darbesi'nin olduğu sıralarda buradaydım... Kimi arkadaşlar geri dönmememi önerdilerse de, dönmeyi tercih ettim. İkinci gelişim 1987 yılı başlarıydı. Nuri Dersimi'nin **Hatıratı** yeni yayımlanmıştı. Nuri Dersimi, Eylül- 1937'de Suriye'ye çıkınca; Celadet ve Kamuran Bedirxan gibi aydınlar onu etkili ve güvenilir bir kişi olarak bildikleri **Koco Ağa**'ya teslim etmişlerdi. Çünkü 10 yıldan beri Kürt Özgürlük Örgütü **Xoybûn**'u yöneten bu Kürt aydınları, bu yöntemi daha uygun bulmuş ve yanılmamışlardı. Çünkü 1921/22'de Rojava üzerinde, 1930'lu yıllarda da Hatay üzerinde Türkiye ile gizli pazarlık yapan Fransa manda yönetimi ile Dersim'de soykırım uygulayan Türkiye, bunu dünya kamuoyuna bildirmeye çalışan Dr. Nuri Dersimi'den büyük rahatsızlık duyuyordu. Bunun için en güvenli ikametgâh Koco Ağa'nın eviydi. Nitekim, Koco Amca Fransız Müsteşar'la da görüşerek; Nuri Dersimi'nin Elbistan'lı ve Sinemilli aşiretinden olduğuna ilişkin bir nüfus kimliği çıkarmıştı. O, artık (Sinemilli aşiretinden İbrahim oğlu Mehmet Nuri) idi. Kendisi, resmi makamlara başvurularında da (Ben İskenderun livasında mukim Sinemilli aşiretindenim) diyordu.

Dersimi, bir yandan da Xoybûn'la yakın ilişkiler içerisindeydi. Bir yandan Dersim soykırımını dünya kamuoyuna duyurmaya çalışıyor, bir yandan da Dersim'in Kürt tari-

hini yazmaya çalışıyordu. Xoybun yöneticileri, Kürt toplumunun birbirini iyice tanıması için Dersim'in ve bir bütün olarak Kürdistan'ın dinsel yapılanmasını ortaya koyacak çalışmalar yapılmasını kararlaştırmıştı. Nitekim, Dersimi'nin, kendi memleketinden giderek Alevilik/ Kızılbaşlık konusunda bir çalışma yapması kararlaştırılmıştı ki, bizim 1992'de **"Dersim ve Kürt Milli Mücadelesine Dair Hatıratım"** adıyla sadeleştirerek- notlayarak ve resimleyerek yaptığımız yayın esas olarak bu konuda yoğunlaşıyordu.

Az önce de vurguladığımız gibi, Fransızca da bilen Nuri Dersimi, 30 Temmuz 1937'de daha Dersim'deyken **"Dersim Toplum Önderi Seyid Rıza"** adına merkezi Cenevre'de bulunan Milletler Cemiyeti ile büyük devletlerin Dışişleri Bakanlıklarına birer mektup gönderdiği gibi; hazırladığı daha kapsamlı bir **"Muhtıra- Mektub"**u da, Xoybun yöneticilerine redakte ettirdikten sonra, Seyid Rıza'nın yardımıyla yanına aldığı bellibaşlı Dersim aşiret reislerinin mühürleriyle mühürleyerek üstteki makamlara göndermişti. (Bugün bunların işlem görmüş orijinal metinleri elimizdedir).

Bu vesileyle, aklıma gelen bir hususu paylaşmak isterim. 1987 yılında, dönemin önemli dergilerinden **Nokta**, İngiliz Arşivi'nde bulduğu yukardaki muhtıra- mektuptan giderek büyük tantanalarla bir özel sayı yayımlamıştı: **"50. Yılında Dersim İsyanı"**.

Dosyayı üstüne kurguladıkları Muhtıra- Mektub'un iki paragrafı noktayla değiştirilmişti. Sonradan mektubun aslını görüp kızırma çevirtince, en önemli maddelerin bilerek sansürlendiğini görmüştüm. Sansürlenmiş maddeler şöyleydi:

1)...Türk uçakları kasabaları bombalıyor ve yakıp- yıkıyor; savunmasız kadınları ve çocukları öldürüyor. Türk Hükümeti, başarısızlığının acısını bütün Kürdistan'da yaşayanları yok ederek çıkarıyor.

2)... Kendi topraklarında özgürce dillerini, orijinlerini, gelenek ve göreneklerini, kültür ve

uygarlıklarını barış içinde yaşayan 3 milyon Kürt; benim aracılığımla Ekselanslarına sesleniyor ve Kürt halkına uygulanan bu vahşice haksızlığa son verilmesi amacıyla Örgütünüzün (Genel Sekreterliğinizin) / Hükümetinizin yüksek manevi etkisinden Kürt halkını yararlandırmanızı sizden istirham ediyor...

Sonuç

Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı'nın Dr. Koco Elbistan'ı **"1000 Canlı Tanık"**ın 18'incisi olarak alması kuşkusuz önemli ve anlamlıdır. Ancak, Kürt halkının ve değişik etnik- dinsel toplulukların siyasal ve toplumsal tarihini yazacak olanlar için toplumumuzda daha nice "kahraman" bulunuyor.

İşte, çok özetle anlattığımız "sessiz kahraman"lardan biri olarak **Mehmet Elbistan**'ın kısmen acılı ama "büyük" yaşamı... Bugün, Osmanlıca'yı bilmeyen ve Devlet kararıyla yasaklanan iki önemli eseri **Dr. Nuri Dersimi** ile birlikte topluma kazandıran bir aydın ve aktivist...

Bu vesileyle, kitabın 1992'deki yayını öncesinde Siyasi Polis'in Ankara'daki büromuzda elkoyup bir daha vermediği Koçgiri aşiret önderlerine ait beş tarihi fotoğrafı getirme duyarlılığını gösteren sevgili **Hasret Gültekin**'i özlemle; yayın aşamasında Koco Amca ailesiyle ilgili kimi fotoğrafları veren **Dr. Koco Abi**'yi saygıyla anıyorum...

Değişim (Değişme) ve var olan durum

Ümit TEKTAŞ

*Yavaş yavaş ölürlər
Alışkanlıklara esir olanlar,
Her gün aynı yolları yürüyənlər,
Ufuklarını genişlətməyən və dəyişdirməyənlər,
Elbisələrinin rəngini dəyişdirmə riskinə bilə girməyən və ya
bir yabancılıqla danışmayanlar.”* **Pablo Neruda**

*İsterseniz bütün rahiyləri öldürün ama manastırın onuruna
dokunmayın.* **Umberto Eco**

Değişmeyen tek şey, değişimin kendisidir. **Heraclitus**

Artık değişmeyecek hale geldiğin zaman, bitmiş sayılırsın.

Bruce Barton

Ümit TEKTAŞ

Kovara DENG

Efesli Heraklitos, değişmeyen tek şeyin değişim olduğunu söylerken insanlığın deneyim imbiğinden süzülerek yaşadığı döneme kadar gelen, oradan da günümüze ulaşan karşı konulamaz bir gerçeğin altını çiziyor, değişim karşısındaki dirence, itiraza, nafiye ret edişlere dikkatimizi çekiyor. Peki değişim dediğimiz şey nedir, nasıl bir şeydir, bir kavram mı, kaçınılmaz bir aşama mı, varılacak nihai bir yer mi? Dostoyevski, *geri döndürülemez tek mutsuzluk ölümdür*, diyor. Nasıl ki bütün yıkıcı etkileri bilinmesine karşın hiçbir insan ölümden geri dönmeyorsa; her türlü sancısına, ona karşı gösterilen dirence, hakkında yapılan itirazlara rağmen değişimin de kaçınılmaz bir nokta olduğu gerçeğine hiçbir kurum veya toplum karşı duramaz.

Değişim ve değişme konusunu etraflıca irdelemeden önce sözcük anlamına bakmakta yarar var. Türk Dil Kurumu, bu kavramın manasını iki şekilde açıklıyor; ***bir zaman dilimi içindeki değişikliklerin bütünü, değişme*** ya da ***belli bir süreç içinde yer alan değişikliklerin tümü***. Ayrıca anlam tartışmasını geliştirmek isteyen her birey tarafından, değişim kavramının etimolojik olarak başka bir karşılığı da ileri sürülebilir elbette.

Açık ki doğal bir süreç olmasına rağmen değişim hiç kolay değil. Hele insanların ve onların kurduğu kurumların değişmesi oldukça güç görünüyor. Bundandır ki Gabriel Garcia Marquez, *bir insan için, alıştığı gömleğinin rengini değiştirmek bile çok zordur*, diyor. Çevremizde hayat boyu aynı renk kıyafetler, özellikle bir örnek ve aynı renkte olan çorap, kazak ve gömlek giyen yığınla insan yaşıyor. Aynı şekilde üyesi olduğumuz derneklerin, partilerin, kendimizi bağlı saydığımız geleneklerin dışında kalmanın ne kadar güç olduğunu biliyor, görüyoruz. Aidiyet duygusu, kimi insanı mutlu eder, kimi insanda kıvanç duygusuna neden olur. Bazen de insanı kendine tutsak eder, bağnaz hale getirir insanı. Bilinmelidir ki düşünce ve duyguları uçlarda yaşamak, her zaman yeni sorunlar doğurur. Ne zaman dengeli davranılsa o zaman daha gerçekçi olanla, doğruyla iş görmek daha rahat ve sıkıntısız hale gelir. İktidar tutkusunun tehlikeli ihtirasa; abartılan milliyetçiliğin, başka halklara düşmanlık besleme düzeyine; futbol takımı tutma bağnazlığının, farklı takımları kayıtsız şartsız ret etme haline; partiliğin/partizanlığın, diğer partilere körlük düzeyinde itiraz etmeye dönüşme olasılığı hep yüksektir. Farklılıklarıyla bir arada yaşayan insanlar ve toplumların daha

hoş görülmesi ve her yönden daha gelişkin olacağına şüphe yoktur.

Unutulmamalıdır ki Almanya'yı en çok Hitler, İtalya'yı en çok Mussolini, Irak'ı en çok Saddam Hüseyin, bir zamanların Türkiye'sini de en çok Kenan Evren sevdiğini iddia ediyordu. Bir iddia ya da sanrı olsun abartılı sevgiye ve iktidar hırsına kapılan üç devlet adamı, zamanla ülkelerini uçuruma sürükledi. Günümüzde Hitler Almanya'sı, Mussolini İtalya'sı ve Saddam Irak'ı, tarihin çöplüğüne attığı, halkların büyük acılar çektiği ülkeler olarak anılıyor. Kenan Evren Türkiye'sinin toplum hafızasında çok kötü izler bıraktığından hiç şüphe yoktur. Bu kabil örnekleri, isim ve ülke sayarak çoğaltmak mümkün. Ne var ki konumuz bu değil. Başka bir anlatımla altını çizmek gerekirse, adı her neyse bir şeyi tutkuyla sevmenin, kurumsal yapıyı, partiyi, derneği, devlet aygıtını aşkla sevmenin ve onu istemenin, saltanatın ve şatafatın kışkırtıcı gücü, kimi zaman gelir sevginizi zehirler, sevgi duygusunu yolundan çıkarır, kurumu vurur, kuruma zarar verir hatta söz konusu kurumu ortadan kaldırır. Burada esas olan, kışkırtıcıyla dönüştürücü alan arasında doğru bir denklem kurmak, günün şartlarına uygun bir zemin ve geleceğe taşınabilecek steril (arınık) bir ortam yaratmaktır.

Öte yandan elbette ki değişmek, kendini yenilemek, alışkanlıkları değiştirmek büyük riskler hatta sarsıcı sancılar ortaya çıkarabilir. Söz gelimi yılan derisini değiştirmek sürecinde, muazzam sancılar çeker, derin acılar yaşar. Yılanın bu evredeki çilesi, acıyla imtihanı, sürece tanık olanlar bakımından çok belirgin olarak izlenebilir haldedir. Kendine özgü ve oldukça dramatik olan bu sancılı sürece rağmen yılan, yılda en az iki defa deri değiştirir. Fakat yılanın deri ya da kabuk değiştirirken büyük sancılar çekmesi, onu tabii ve yaşamsal olan bu yoldan geri döndüremez. Meselenin bir boyutu güçlükler içerirken bir boyut da tabiatın gereği olarak zorunluluktur, kaçınılmaz olana razı gelmektir. Acılara, sancılara, yaşanan her türlü zorluğa, çekişmeye rağmen, günümüz uluslara-

rası ortamında değişim arzusu, hiç olmadığı kadar genel kabul görüyor, dünya üzerinde sürekli bir yayınlık kazanıyor. Denebilir ki yeni akım fikirlerin, dünyadaki gelişkin ve öncü kurumsal yapıların, yeni yaklaşım tarzları, en temel ve en ortak paydaları, değişim gerçeğidir. Muhatabına ya da muhataplarına acı verdiği, sancı yaşattığı halde, tabiat; toplumlar, kurumlar ve insanlar değişiyor, değişiyor, değişiyor. Bu süreci şöyle bir dönüyle ifade etmek mümkündür, değişiyoruz, dönüşüyoruz/yenileşiyoruz/gelişiyoruz ve değişiyoruz.

Ehemmiyeti ve bilinen zorlukları nedeniyle dilerseniz şimdi de bu konuya, yani var olan durum ve değişim sürecine aşağıdaki bağlamlardan etraflıca bakalım.

Söz gelimi dönüşmeden değişmek (Yönerge, yönetmelik, talimname, şirket ana sözleşmesi, tüzük, program ya da anlayış veya metot değiştirmek); **dönüşerek değişmek** (Şirket evliliği, parti birleşmeleri, vakıf senetlerinin mahiyetini yenilemek, dernek amaç ve hedeflerini çeşitlendirmek, ürün gamları ya da tasarımlarıyla oynamak); **başkalaşarak değişmek** (Ad ya da mekân görüntüsünü değiştirmek, iç ya da dış görünürlüğe müdahale ederek değişmek, eskisinden vazgeçip yerine yeni bir şey ikame ederek değişmek, içerik ve hedefler yönünden değişmek); **gelişmek için değişmek** (Yeni bir anlayışa inanarak değişmek, popüler olana, daha fazla kabul görene yönelerek değişmek); **günün şartlarına ayak uydurmak için değişmek** (Amiyane deyimle modaya uyarak değişmek, yeni nesil işlere girerek değişmek, uluslararası trendleri (eğilimleri) referans alarak değişmek).

Görüldüğü gibi esas olan değişmekse ve gerçekten değişim ihtiyaçsa onun için dayanak bulmak oldukça kolaydır. Bir uçtan diğere değişim yelpazesinde bir yer veya gerekçe bulmak, hiç de zor değil. Değişme iradesi neyi amaçlıyorsa onu öngörmeli insan. Hedef ileri gitmekse o mekanizmaları bulmak ve uygulamak gerekir. Bazen ileri yönlü bir adım gibi görünse de kimi hamleler, sizi bir-

kaç adım ileri fırlatmak, sıçratmak yerine, sizi geriletebilir. Bu gibi riskleri ya göze alırsınız ya da yerinizde sayarsınız. Karar vericilerin bunu böyle okumasında sayısız yarar vardır.

Değişim öyle bir şey ki, onunla girilen mücadeleyi kazanmak neredeyse imkânsızdır. Ya istediği yönde sizi değiştirir ya sürekli ve aralıksız sancılarla sizi sarsar ya da sizi yok eder veya öldürür. Bir şey var olur, büyür, değişip gelişir, değişmezse ölür ya da yok olup gider. Kısacası bu dünya üzerindeki her şey, buydu şuydu demeden değişti, değişiyor. İnsanlar gibi siyasal ve toplumsal kurumlar da hatta her şey ama her şey mutlaka değişir. Hiçbir kuşku olmasın ki Güney Afrika'da beyaz ırk neden değiştiyse, Amerika Birleşik Devletleri'nde siyahilerin hakları nasıl genişlediyse ve giderek beyazlarla eşit düzeye eriştiyse; ikinci dünya savaşı sonrasındaki dünya nizamının arkasından ortaya çıkan yeni devletler, nasıl ki mantar gibi türediyse (çoğaldıysa); kapalı denin rejimler, demir perde ülkeleri olarak adlandırılanlar, işlettikleri zulüm çarkıyla anılan otoriter rejimler, nasıl ki yerle yeksan oldularsa ve olmaya devam ediyorlarsa; kendini dayatan değişim-değişme eğilimi ve yığınların desteğini kazanan hatta kaçınılmaz bir ihtiyaca dönüşen değişim istemi, engellenemez ve ertelenemez bir gereksinimdir. Söz konusu olan değişimse eğer, moda deyimle gerekçe bulmak işten bile değildir. Denebilir ki değişim için hiçbir neden aramaya gerek yoktur. Zira *değişmeyen tek şey, değişimin kendisidir*.

Tek tek kıtalar, bölgeler, ülkeler, partiler, uluslararası örgütler yönünden de durum budur. Sürekli gelişim ve değişim baskısı nedeniyle NATO, AGİT, AET, AB, NAFTA, APEC, 'ŞENGAY BEŞLİSİ/BİRLİĞİ' ARAP BİRLİĞİ, OPEC, OECD, İSEDAK, KEİ gibi pek çok devletlerarası örgüt bile değişti, değişiyor. Denebilir ki BM gibi bir örgüt dahi önceki yıllarda hiç olmadığı kadar değişim dalgasına maruz kalmaktadır. İngiltere'nin Brexit süreci ile AB'den ayrılma çabası, Macron'un NATO'nun beyin ölümünü gerçekleşt-

tirdiğini söylemesi, Erdoğan'ın dünya beşten büyüktür yaklaşımı, Rusya'nın OPEC tutumu, başka ülke ve liderlerin farklı kurumlar hakkındaki düşünceleri, söz gelimi Trump'ın BM ve NATO bütçelerine dönük ifadeleri, Putin'in-Rusya'nın NATO'nun genişlemesi karşısındaki yeni görüşleri, orta ve uzun vadede pek çok uluslararası kurumun değişim sürecine gireceğini göstermektedir.

Doğan Hançerlioğlu, partiler, dernekler ve benzeri kurumlar kurduğumuzu, araç saydığımız bu kurumları zaman içinde amaç haline getirdiğimizi ve giderek kurumların mevcut yapılarını korumaya odaklandığımızı, söz konusu kurumlar üstüne titrediğimizi, onlara bağlı hale geldiğimizi anlatıyor. Gerçekte bu, tam olarak trajikomiktir, hem ağlatan hem güldüren bir durumdur. Bu durum, insanı sevmeyip ama insanın varlığıyla anlamlı hale gelen camilere tapınmak gibidir. Ya da insanı hiç yerine koyup, insanın rahatı, esenliği, sağlığı, morali ve motivasyonu için yapılmış mekânları kutsamak gibidir. Kurumları çürütün ama onu değiştirmeyin, insanların düşünceleri değişsin ama bu değişim onların kurduğu araçlara yansımaz. İnsanlar ne şekilde değişirse değişsin, hangi farklı fikirlerle buluşursa buluşsun ama onlar için olan kurumlara hiç kimse el değmesin, kurdukları yapılara hiç kimse ilişmesin. İnsanoğlu, daha çok da ayrıcalıklı bir kesim, kendisi için gerekli gördüğü yapılara dokundurmak için tarih boyunca kendince yol, yöntem bulmuş; hayatın gerçekleriyle çelişse bile çare ve bahane üretmiş; kendisini var eden kurumsal yapıları bir şekilde teçhiz ve tahkim etmeye çalışmış; bazen başarmış, bazen devrilen kurumların enkazı altında can vermiş; yok olup gitmiş. Fakat hep yalpalamış, çelişkilerle ve zıtlıklarla bir arada yürümüş.

Değişime direnmek, adeta ben sana hayat veriyorum ama özgürlüğüne karışıyorum diyen otoriteye boyun eğmektir. Hayatı böyleyken de, yani özgürlüğü elinden alınmışken de sevdiğini sanan sadıklar, adanmışlar gibi olmaktır. Ya da işine geldiği için,

öyle olmasını istediği için sanrılarla sevmek, kutsadığı kurumları korumak, sevdiğini ileri sürmek gibi düşsel olanla yetinmektir hatta birlikte ya da ayrı ayrı birçok yanlışın göbeğine düşmektir, değişim gerçeği karşısında direnmek. Daha kuvvetli bir ifadeyle belirtmek gerekirse, denebilir ki içinden çıkılmaz derin bir dehliye düşmektir, değişim süreçlerine direnme. Bütün partilileri kovun, partilileri ihanetle suçlayın ama partiye dokunmayın; iktidarınızı eleştiren herkesi bir şeyle suçlayın ama kendinize hiç bakmayın, hiç değişmeyin, iktidarınıza hiç ilişmeyin. Devletin kurumlarını günün şartlarına, demokratik esaslara göre yenilemeyin, değiştirmeyin ama herkesi devlet, asker ya da polis düşmanı olarak suçlayın. Umberto Eco'nun deyişiyle, *bütün rahipleri öldürün ama manastırın onuruna dokunmayın*.

Tarih boyunca insanlık, değişim evrelerinde sancıyla kıvranmış, yol, yordam aramış, bu çabasını özlü sözlerle ifade etmiş, değişim uğrunda bedeller ödemiştir. Hepsi de başka coğrafyalardan olan devlet ve siyaset, edebiyat ve iş insanlarının değişim konusundaki veciz sözlerini hatırlamak, belki değişim istemi yönündeki gayretlerin ırmak olup aktığı ortak hafızaya güç verir, onu daha da berraklaştırır. İngiltere'nin yönetim biçimini krallıktan Cumhuriyet'e çeviren ama 1650'den 1658 yılında ölünceye kadar Devlet Koruyucu Lord unvanı ile ülkeyi tek başına idare eden ve önemli bir siyasi kişilik olan Oliver Cromwell, *daha iyi olmaya çalışmayan, iyi olarak da kalamaz*, demektedir. İyi yöndeki değişime, gelişerek değişmeye vurgu yapan, İngiltere tarihinde Magna Carta'dan sonraki en önemli demokrasi hamlesi sayılan Cromwell Ayaklanması'nın ya da Cromwell Devrimi'nin lideri, değişimin önemini, değişim vurgusunu, iyi kalmak ve daha iyisini yapmak iradesi arasındaki doğru ilişkiyle ortaya koymaktadır.

Hem Oscar hem de Nobel ödülünü alan İrlandalı yazar Bernard Shaw, *bu dünyada ilerleyen kişiler, kollarını sıvayıp istedikleri ortamı arayan, bulamayınca da yaratan kişilerdir*,

diyerek risk almayı, değiştirmeyi ve değişmeyi salık verirken; İngiliz işletme yönetimi uzmanı Robert H. Waterman, *değişim, bir şeyleri riske atmaktır, bu bizi güvensiz kılar. Değişmemek en büyük risktir; ancak nadiren böyle algılanır*, saptamasını yaparken; risk, değişim, arayış ve yaratım arasındaki sarsılmaz bağları bizlere hatırlatmaktadır.

Güçlü kişilik ve güçlü yapılarla değişim arzusunu ilişkilendiren Fransız yazar Andre Gide, *insan ne kadar zayıf olursa; garip olan dan, değişiklikten o kadar tiksinti duyar; çünkü en hafif yeni fikir, alışkanlıklarda en küçük bir değişiklik, onun gösteremeyeceği bir erdem, bir çevreye uyma çabasını gerektirir*, demektedir.

Kişisel ya da kurumsal olsun değişim sürecinin zorluklarını, tarih boyunca tecrübe eden insanlık, çoğu zaman bu evreleri, yazının başlarındaki yılan örneğiyle de anlatmaya çalıştığım gibi hiç kuşkusuz derin sancılarla, sorunlarla geçebilmiştir. Voltaire, bu zorluğa dikkat çekerken, *kendini değiştirmenin ne kadar güç olduğunu düşünürsen, başkalarını değiştirmede şansının ne kadar az olduğunu anlarsın*, demektedir. Öte yandan Amerikalı iş insanı Max de Pree, *sonuç olarak şunu unutmamak önemli, olmamız gereken şeyi, olduğumuz gibi kalarak olamayız*, diyerek şartlar ne olursa olsun değişimin zorunlu olduğunu ileri sürmektedir. Yurttaş Max de Pree gibi, yazar ve yayınevi sahibi Lousie Hay ise, *değişime en direndiğiniz şeyler, değiştirmeye en çok ihtiyacınız olan şeylerdir*, diyerek değişimin kaçınılmaz olduğuna cesurca vurgu yapmaktadır. Bundandır ki çoğu siyasi yapılar, değişmek zorunda kaldıkları ve değişim ihtiyacına direndikleri zaman sancı çeker, iç sorunlar yaşar, çatırdar ve giderek can çekişip tükenir hatta tarih sahnesinden silinirler. Türkiye'de bu gibi örnekler onlarla sayılır. Tarih sahnesinden çekilmek zorunda kalan yığınla partinin gerçek açmazı buydu. Değişme ve yenileşme karşısındaki akıl almaz direnişleri, zaman içinde onları tüketip yok etti, siyaset sahnesinden sildi. İktidar gören beş parti (ANAP, DYP, DSP, REFAH-FAZİLET PARTİSİ, SHP) ve kurul-

dukları gün büyük umutlar yaratan, iktidar veya ana muhalefet partisi olabileceklerini akla getiren Yusuf Bozkurt Özal (Yeni Parti), Cem Boyner (Yeni Demokrasi Hareketi), Bedrettin Dalan (Demokrat Merkez Parti), Cem Uzan (Genç Parti), Ali Haydar Veziroğlu (Demokratik Barış Hareketi) gibi, o günün güçlü figürlerinin kurduğu partilerin, bugün esamisi okunmuyor.

Ortak yaşam ve üretim alanı bulduktan bu yana insanlık, statükoda (var olan durum ya da mevcut durum) ısrarın acılarını yaşadı, ağır bedellerini ödedi. Değişim sancılarının eşlik ettiği yöneten ve yönetilenlerin kavgası hep sürdü. Bir avuç seçkinin ya da imtiyazlının yönettiği sistemlerin tümünde, iktidarı elinde tutanların statükodaki ısrarı yüzünden (sınıf ya da zümre farkı olmaksızın), derin toplumsal yaralar açıldı. Otoriter yapılar, baskıcı rejimler ortaya çıktı. Var olan durumda ısrarın yıkıcı etkilerini kavramak ve mevcut durumun her zaman iyileştirilebilir olduğuna inanmak için, birinci dünya savaşından sonraki gelişmelere bakmak yeter de artar bile.

Gelişen dünya şartlarında ve günümüz uluslararası ortamında müesses nizama göre pozisyon almak ve olası dahi olsa ileri sıçrama ihtimalleri karşılığında risk almak, kurumlar ve onları yöneten kadrolar için ivedilikli bir öncelik olmalıdır. Bilinmelidir ki değişimin gücü karşısında direnmek, olası risklerden daha az riskli değildir. Akılda tutmak ve tekraren hatırlamak gerekir ki, büyük umutlarla kurulan ancak risk almaktan korkan partiler, kurulduktan kısa süre sonra kabuklarına çekildiler, bazı çevrelerin baskılarına dayanamayıp rotalarını değiştirdiler ve böylece kuruluş amaçlarından uzaklaşıp yok oldular. Yine pek çok ticari markanın ve kurumsal kimliğin akıbeti de böyle oldu. Büyüklü, küçüklü özel veya devlet bankaları, büyük ticari firmalar, şu ya da bu adla çıkan gazeteler, özelleştirilen ya da adları değiştirilen kamu kurumları, siyaset ve ticaret dışı alanda faaliyetleri olan başkaca kurumlar, değişime direnen yapılara örnek verilebilir.

Hiç kuşku olmasın ki bir insanla bir belde, bir şehir, bir ülke hatta bir dünya değişir. Değişim, güç ve etki alanı bakımından küçük bir kıvılcımken dünyayı sarabilir, lokal (yerel) bir durumken evrensel niteliğe bürünebilir. En fazla, yaklaşık üç bin yıllık tarihi olan İbrahimi (semavi) dinler (Yahudilik, Hristiyanlık, Müslümanlık), Kudüs-Mekke merkezli oldukları halde, bütün dünyaya yayıldılar. 1917 Bolşevik Devrimi (Bolşevizm) ve onun lideri Lenin'in şöhreti (Leninizm), bir dönem dünyayı etkisi altına alan politik akıma dönüştü. Yeşillerin gelişimi, şaşırtıcı düzeyde sol siyaseti ve bazı toplumsal kesimleri etkisi altına aldı. 1968'de Paris'te ortaya çıkan gençlik hareketi, bütün dünyayı kasıp kavuran bir sürecin başlangıcı oldu. Arap Baharı denilen değişim dalgası, birkaç gün içinde birçok Arap ülkesini etkisi altına aldı ve söz konusu ülkeleri derinden sarstı. Böylece siyasetçiler ve analistler, 17 Aralık 2010 tarihinde Tunus'ta başlayıp Mısır, Libya, Suriye, Bahreyn, Ürdün, Yemen gibi ülkelere değişik biçimlerde sıçrayan değişim hareketinin, yani Arap Baharının mesajlarını daha gerçekçi bir şekilde okumaya, işin gereğini yapmaya, sınırlı da olsa değişmeye odaklandı.

Şu ya da bu şekilde tabiatın sürekli ve aralıksız olarak değiştiğinden ve yenilendiğinden hareketle bir an için aşağıdaki tasımlardan (kıyas) yola çıkalım:

Bütün insanlar ölümlüdür, Sokrates de bir insandır, o halde Sokrates de ölümlüdür. Canlı varlıklar değişir, insanlar da canlıdır, o halde insanlar da değişir veya dünya yüzündeki her kurum ya da yapı değişir, bizim kurumlarımız da dünya yüzünde yer alır, o halde bizim kurumlarımız da değişir usullamasıyla (usa vurma) kıyasları çoğaltabiliriz. Aynı zamanda insanlar olarak istesek de, istemesek de değişim dinamiğinin kapısının ardına kadar açık olduğunu söyleyebiliriz. Önemli olan ardına kadar açık tutulan bu kapıdan zamanında hatta zamanı gelmeden içeri girebilmektir.

Değişim iradesinin her an biçim değiştirdiğini, hareket halinde ve canlı olduğunu,

bir gün burada, bir gün orada, dünyanın başka köşesinde kendine yeni bir faaliyet alanı bulduğunu söylemek mümkün. Mübalağa olmazsa eğer, değişim demek, **yaşama gücünün** ta kendisidir. Denebilir ki o, yani değişim, canlı bir virüs gibi bütün dünyada dolaşmakta, kitleleri etkisi altına almaktadır. Değişim dalgasının dirimi (yaşama gücü), önündeki bütün direniş odaklarını, direnç barikatlarını alt etmeye muktedirdir. Tabiatın akışı bu yönde devam ettikçe ve dünya durdukça, önünde sonunda **değişimin gücü** galip gelecektir.

Öte yandan her türden korkuya, kaygıya ve olası risklere rağmen metodolojik olarak değişimin gereğine inanıldığında ve değişim metodolojisi (yöntemi) ön kabulüyle konuya yaklaşıldığında bütün sancılarını aşılacağı görülecektir. Zaman ve zemin, yöntem ve katılım bakımından süreçler iyi işletildiği oranda; değişim seyrinin sancılarını kontrol etmek, negatif etkiyi azaltmak, farklı iç dinamikleri aynı potada tutmak daha kolay hale gelir.

Kendini bir şeye ait hissetmek (aidiyet duygusuyla hareket etmek), bir şeyle kendini en iyi bir şekilde ifade etmek; günün birinde o şeye tutkuyla, inatla bağlanmaya, adı her neyse o şeyi amaç edinmeye, uğrunda mücadele etmeyi değer görmeye yöneltmektedir. Ölümcül Kimlikler adlı eserinde Amin Maalouf, bu tür aidietlerin giderek genelleştirildiğini ve karşıt yaratmaya varandırıldığını söylemektedir. Genel olarak reddedişlerin ve kabullerin insanları katılaştırdığını, yanlışlara sürüklediğini ileri süren Maalouf, Arap'san Arap'ın her hal ve şartta iyi, İsrailinin hep kötü olduğunu, Filistinlinin daima haklı ve meşru işler yaptığı ön kabulüne inandığını; karşılıklı bilinçli tahriklerin etkisiyle Kürt'ün Türk'ten, Türk'ün Kürt'ten nefret eder hale geldiğini ifade etmektedir. Özetle komşum, mahallelim, köylüm, kasabalım, hemşerim, meslektaşım, yoldaşım, yurttaşım, ümmet-im gibi aslında birleştirici sanılan ama bilerek ya da bilmeyerek ayrımcılığın aracına dönüştürülen pek çok aidiet, tehlikeli ve

örseleyici hale getirilmektedir. Ölümcül kimlikler, toplumları, ulusları hata hemşerileri yatay olarak bölüyor, onlar arasındaki dayanışma bağlarını, yüz yıllara dayanan geleneklerini, akrabalık ilişkilerini tehdit ediyor, kardeşlik gibi barışçı duyguları derinden sarsıyor, farklılıkların bir arada yaşama arzu ve iradesini zayıflatıyor.

Yalan söylemeyen; tutamayacağı sözü vermeyen; açıklıktan ve şeffaflıktan yana olan, laf yerine iş üreten; devlet yerine, insanı odak alan; herkes için özgürlük hakkını savunan; halkların geleceklerini tayin etme hakkına-devlet olma hakkı da dâhilsaygı gösteren; temel haklar ve özgürlükler söz konusu olduğunda ama ve lakin sözcükleriyle iş görmeyen; kısıntısı olmayan bir demokrasiyi savunan; fikrin, bireyin, malın ve sermayenin serbest dolaşımından hiçbir şekilde rahatsız olmayan; her türlü şiddete karşı duran; özgürlüğü kısıtlama söz konusu olduğunda, sadece şiddeti öven, savunan ve şiddete çağrı yapan özgürlükleri engelleyen yeni bir akıl geliyor. Bu akıl hem yeni akım akıldır hem de dünyanın geleceğini yapılanıran akıldır. Hiç şüphe yok ki, bu akımın kiblesi değişimdir. İnsan odaklı olmaktır. Kayıtsız şartsız insanı sevmek ve onun zekâsına saygı duymaktır. Bu akıl, kendinden çok önce yaşayan Maksim Gorki'nin ifadesiyle *geçmişin arabalarıyla hiçbir yere gidemezsiniz*, diyebilmektir. Aynı zamanda bu akıl, milattan önce yaşamış (MÖ 469-399) ve *Tek bildiğim, bir şey bilmediğimdir*, diyen felsefenin babası Sokrates gibi, *Bir şeyler değiştirmek isteyen insan, önce kendinden başlamalıdır*, demektedir.

Kimine göre aşk, kimine göre korkuya kapılma, kimine göre güce tapınma, kimine göreyse ölüm duygusu değiştirebilir her şeyi. Bundandır ki, Halil Cibran, *sadece aşk ve ölüm değiştirebilir her şeyi*, demektedir. *Değişmeyen tek şey, değişimin kendisidir*, diyen Heraclitus'tan *değişim, değişmeyen tek şeydir*, vurgusu yapan Arthur Schopenhauer'a, *değişim, ancak içeriden açılabilen bir kapıdır*, aklını ortaya koyan ve kendisi eski bir futbolcu

olan Terry Neil'a kadar herkes, değişimin kaçınılmaz olduğuna işaret ediyor. Öyle görünüyor ki değişim, kavram olarak kalsa bile bir hareket noktası hatta başlangıç noktası şeklinde algılandığında, işin sırrı çözülüyor, rengi değişiyor. Bu yüzdendir ki, *dünyayı değiştiremiyorsan, dünyayı değiştirirsin. Hepsi bu*, diyor Stefan Zweig. Hayatı boyunca müzakerе yapan, bir uçtan ötekine Hindistan'ı dolaşan, büyük yürüyüşüyle ün yapan, Hindistan halkları arasında arabulucu olan, yılmadan, usanmadan barış için uğraşan ve aynı zaman-

da bir devrimci olan, Hindistan Bağımsızlık Hareketi'nin siyasi ve ruhani lideri, Mahatma Gandhi, *dünyayı değiştirmek istiyorsan, ilk önce kendinden başla*, demektedir. *Rüzgârın yönünü değiştiremiyorsanız, yelkenlerinizi değiştirin*, diyen Max de Pree, gerektiğinde değişimin en olası olanından başlamamız gereğine, üstelik akıl dolu bir veciz sözle değinmektedir.

Son söz yerine bir soruyla yazıyı bitirelim: Ne dersiniz değişmekten korkmaya, mevcut halimizle kalmaya gerek var mı?

Aloziyên herêmi, derfet û berpirsiyarî

A. Mecîd DURMUŞ

A. Mecîd DURMUŞ

Kovara DENG

Pêşhateyên ku li Rojhilata Navîn rû didin gelek bi lez dibin û bi asanî jî rengê xwe diguhere; ku ev jî ji taybetmendiya herêmê bi xwe tê. Serçaviya wê di danana statûya sedsala bori da ye, ku bê li berçav girtina rastiyên dîrokî, bê edaletî û çavSORIYA hêzên emperyal ku jibona berjewendiyên xwe yên aborî, siyasî li ser hisaba gelên herêmê avakirine. Bê guman ev sazûmana ji bo Rojhilata Navîn hatiye dirust kirin dê tijî pîrsgirêk û êş be ku bi dehan sal e gelên herêmê ji ber dinalin.

Her wesa bandora xwe li seranserê cîhanê dike. Heta ku çareseriyek adilane di bingehe wekheviyê da pêk neyê jî, dê ev êş û jan jî kêmanebin.

Yek jê mezintirîn qurbaniyê vê siyasatê û statûkoya ku di sedsala bori da hatiye darîştin, gelê Kurd e ku welatê wan Kurdistan hatiye parçe kirin. Di her beşê Kurdistanê ku bindestê dagîrkerek e, mafên rewa lê hatine zeftkirin, zulm û zordariyek nedîtî lê têtê kirin. Di beramber da jî têkoşan û xebatek rewa jibo azadî û mafên netewî her berdewam e, heta ku bi destxistina mafên xwe yên rewa bê rawestan e.

Bi wê pêla serhildana gelên li welatên Ereb; ku bi bihara erebî dihate pênasakirin;

hêdî diyar bû ku bayê guherînê li Rojhilata Navîn da ye û ew sazûmana ku jibo navçeyê hatiye durust kirin, kevnar bûye.

Her wesa derket meydanê ku ji niha û pêve wek berê nayête idare kirin. Daxwaza azadî û jiyanek bi rûmet gurr û geş bûye. Piştî berbelavbûna xwenişandan û rabûna serpiyan a gelên ereb û di encam da destguherîna deshilatê li hin ciyan bi taybet li Misrê... ew pêl gehîştin dewleta Surî jî.

Bi vê merhelê ji bo dagirkerên Kurdistanê zenga lerizînê jî qewîtir bû. Her wesa piştî Başûrê Kurdistan, çirayê asoyek geş û dergehê derfeteke di bo Kurdan diyar bû. Di despêkê da Kurdan bi tecrûbeyên xwe yên dûr û nêzik, bi feraseteke mezin ve, siyaseteke maqûl meşandin. Ku şeweyê nerazibûnan veguherî tund û tûjî zêde bû heta ku ji dest hatî xwe û navçeyên xwe ji şer dûr xistin. Heta radeyekê jî serkeftî bûn. Di encam da kar gehîşt hindê ku bê teqandina yek fişkekê jî, rejim bi şikleke berçav ji deverên Kurdan vekîşiya. Ji vê û pêve bo Kurdan ya pêwîst yekrêziya navxweyî û piştewaniya derweyî a navneteweyî bû bo parastina wan ji her êriş û komkujiyan.

Çu guman têda nîne bo eva didûyê anku

piştewaniya navneteweyî; yekrêzî û tifaqa navxweyî mercê serekî bû; her wesa bo serketinê jî. Jibo vê mebestê gelek kar jî hate kirin. Damezrandina ENKS ê, rêkeftinên Hewlêr û Dihokê encamên van karan bûn. Sed heyf û mixabin ev kar hemû negehiştin serî. Sedem jî siyaseta şaş ya PYD ku ji aliyekê ve destê wê ji rejimê ne dibû, ji aliyekê di ve siyasetek tekrewî, tepeseri peyrew dikir; ku hemû erkên rejima Surî bi cih dianîn. Ku ev jî ne di berjewendiyê gelê Kurd û bi giştî azadîxwazan da bû.

Di encam de Kurdistana Rojava bi rêjeyek berçav ji Kurdan hate valakirin. Ku niha rê li ber dagirkeriya Tirkîyê jî xweş kiriye. Helbet divê em ji bîr nekin jî, her ji despêka şerê li Sûrî, şerê ku hatiye hilêxistin şerê wekaletî bû. Gelek aliyên nakok, berjewendiyên cuda cuda û hêzên herêmî û navdewletî bi hevra û serederiya wan ligel meselê ku her yekê amanc û meslehetên xwe hebûn; wesa kir ku hem şer dirêj bike hem jî eniyên cuda cuda vebin.

Di dirêjkirina vî şerê Sûrî da pêgehê du dewletên herêmî xurt bûn. Yek Komara Îslami ya Îranê bû; ku sengerê parastina xwe ji derveyê Îranê datîne; her êrîşek li dijî Sûriyê bo ser xwe hesab dikir û da xûya kirin ku ew dê jibo parastina rejimê xwe nede paş û sengerê berjewendiyên Komara Îslamiya Îranê li Sûriyê qayîm bike. Û heta niha jî berdewam e li ser kiryarên xwe.

Ya diduyê jî Komara Tirkîyê ye. Wê jî bi aşkira diyar kir ku ew nakevin wê şaşiya ku li Iraqê kirine. Mebest jê deskeftiyên Başûrê Kurdistanê bû, neşiyar pêşî lê bgirin ku Iraqê Federal avabû û Herêma Federe ya Kurdistan bûye deskeftek destûrî û neteweyî ya Kurd.

Her wesa deskeftên Kurd bi wi rengî li Sûriyê bo xwe wek man û nemanê (beqa) hisab dikir. Ew jî heta niha li ser vê siyaseta kiryarên jibo vê amancê berdewam e.

Ev hemû ligel hevrikiya hêzên navdewletî di serîda Ûris, Amerîqa û welatên Yekitiya Ewropa bo berfireh kirina pêgehên xwe, sedemên berdewamiya şer in li Sûriyê.

Qonaxa ku niha gehiştîyê li Sûriyê basê çareseriyek siyasî ye. Ku karê serekî jî, dubare vejandina kombûnên Cenew û amade kirina destûrek nû bo Sûriyê. Helbet ev qonax jî dê bi rikberî û destêwerdana ew hêzên ku me behs jê kirî û bi evraz û nişîv be. Lê belê ji vê pêve rêyek di zehmet e bo derketina ji vê rewşê. Û baştirin çareserî di rewşa niha da bo Sûriyê idareya Federalî ye.

Ligel hemû kêmasî û xeletiyên demê borî, bo Kurdan derfet hêj maye ku bikarin bibin xudan deskeftên baş. Bes xeletiyên berê nekin, yekrêz û yekdem bin.

Êrîşên liser Rojaveyê Kurdistan û dagirkeriya Tirkîyê hestekî neteweyî yê xurt peyda kiriye û piştewaniyek baş ya derweyî ligel da ye. Ev jibo me Kurdan ceweki baş e ku kar pê bikin. Hêvidar in ku hemû alî û rastîyê bibînin û perpirsariyên xwe pêk bînin.

Li Başûr jî xeteriyên liser deskeftên neteweyî kêr nebûne. Ligel avabûna kabineya nû a 9em ya Herêma Kurdistan û iradeya çareser kirina kêşeyên ligel hikûmeta merkezi bi rêka diyalogê û li gor destûra Iraqê Federal hêviyên xelkê xurttir kirine. Ligel ava bûna kabineya hikûmeta merkezi bi serokatiya Adil Ebdulmehdî ku 5 mehan piştî hîlbijartinê, di encama dan û standinên dirêj û piştgiriya Kurdan pêkhatibû têgehiştinek baş û iradeyek bo çareseriyê kêşeyên navbera Hewlêr- Bexda peyda bibû ku cihê xweşhaliya xelkê bû.

Bes li naverast û başûrê Iraqê xwenişandanan girseyî ji bona jiyanek baştir, nehêlana gendeliyê û bêkariyê hatin kirin. Di van xwenişandanên ku nêzikî du meh in berdewam dikin, li dijî xelkê xwenişander çek hatin bikaranîn û di encam da li gor amarên fermî 350 kuştî û nêzikî 15 hezar birîndar lê keftine. Ku sazi û hin dezgehên mafê mirov û iddaya xwenişanderan dibêjin hejmar gelek ji wê zêdetirin ku amarên fermî belav kirine.

Di nava wext da daxwazên xwenişanderan zêde bûn û daxwaza destjîkar berdana serokwezîr, serokkomar û serokê parlamen-

toyê jî kirin. Her wesa nerazîbûna xwe li dijî destêwerdana Komara Îslamiya Îranê di kar û barên Îraqê de nişandan û wek dij kiryarêk (reaksiyonek) li hember kuştina xwenişanderan ji aliyê milîsên ser bi Îranê ve ku ji avahiyên wan ve hatine kirin, agir berdane avahiyên konsolxaneyên îranê li Necef û hin cihên dî. Û daxwaza derketina Îranê kirin ji welatê xwe.

Ligel van hemîyan daxwazên xwenişandanan gehîştin hindê ku hemû sistema idarî bête guhartin; ji sistema parlemanî vegerin bo ya serokatî û bo vê mebestê daxwaza serrastkirina hindêk xalên destûrê jî kirin. Li kêleka vê ji desteser kirin û darizandina wan kesên ku dest di kuştina xelkê sîvîl bê guneh hebûn. Di encama van bûyer û daxwaza merceiyetên şîe nexasim ya Sistanî serokwezîr Adil Ebdulmehdî dest ji kar berda û parlemenê jî ev qebul kir. Bi vî awayî temenê vê kabîneya hikûmetê piştî nêzîk 13 heyvan kar kirî bi dawî bû. Serbarê vê jî xwenişandan hêj berdewam in. Ku ne diyar e ka dê li kîderê raweste.

Ne tişteke veşartîye ku hindêk aliyên şoven dixwazin deskeftên destûrî yên Herêma Kurdistan kêmkirin, heke jê bêt jî nav bibin.

Helbet jibona pêşî girtina vê hewl û niyazê destê Kurdan bi gelek xalên destûrî ve xurt e. Li gor destûra Îraqa Federal mafê veto kirina 3 parêzgehan xalek bihêz e di destê Kurdan da bo her hewlek xirab ku hebûna Herêma Kurdistan ji çarçoveya destûrî wek Herêma Federe ya Kurdistan derbixin.

Ev bûyer û xwenişandanên li Bexda û başûrê Îraqê pêktên ji kombûna pîrsgirêkên li ser hev yên neçareser kirî ku di serdemê hikûmetên pêştir û heta vê gavê ne. Anku yê kevn in. Ji xwe diyar bû ku di demê kurt da nayêne çareser kirin. Tiştê ku heta niha ev rewş perdepoş dikir û bi paş dixist şerfiroşîya ligel Herêma Kurdistan, şerê dijî DAÎŞ û rola pêgehê Îranê di Îraqê da bû. Van fakteran hemûya şîyan bibin asteng liber daxwazên rewa yên xelkê. Ku têda daxwaza jianek baş, nehêlana gendelî û derfetên kar bikin.

Piştî rûxandina hûkmê BAAS jî li Îraqê kêşeyên bingehein ku di serî da mafên destûrî yên gelê Kurd bi temamî nehatine çareser kirin; bi cî bi cî nekirina nêzîk 55 xalên girêdayî bi mafên Kurdan ve di destûra heyî jî, dewlet a Îraqê hêj nebû ye dewletek destûrî ya durust.

Bi taybetî Amerîka û gelek welatên Ewrûpayî li ser wê baweriyê ne ku bi vê xusûsiyeta xwe ve îraqek yek girtî asan e pêk bêt. Ji bo vê amancê jî siyaseta xwe li ser kurt kirina dest û piyên Komara Îslamiya Îranê di Îraqê da û bi vê boneyê jî kêmkirina pêgehê Îranê di kendav û hemû navçeyê da darişt, avakir. Û jibo gehîştina vê amancê jî piştî xwe bi du tiştan ve girêda; yekem hêlana Kurdan di nava Îraqê da, ku ev yek wek gerentiya yekmayîya Îraqê hisab dikir. Ji ber hindê hemû hêza xwe bi kar anî ku Kurd ji Îraqê cuda nebin. Yek ji sedemê rûdana karesata 16 yê Oktoberê encama vê siyaseta bû. Ya diduyê jî, rê xweşkirina bo zindî hêlana hestê nijadperestîya Erebi di Îraqê da; ku herdemê hewcebû bo astengkirin û derêxistina Îranê jî Îraqê û lawazkirina pêgehê wê li navçeyê.

Vê siyaseta şûm û bêyûm karvedanên xirab li pey xwe hene. Li şûna çareseriyek adilane, rêzgirtin li îradeya gelên navçeyê û daxwazên destnîşan kirina mafên çarenivîs, paşeroja gelên navçeyê bi destê wan, berjewendiyên xwe li ser disepînin.

Komara Îslamiya Îranê, ku fakterê serekî yê ne aramî û qeyranê ye li navçeyê, li her derê ku pêgehê xwe bi hêz kiriye û destê wê jê bigire; berdewam mijûlê dirûst kirina aloziyan e û bê aramiyê diafirîne. Bi vê destêwerdana xwe gefek mezine li navçe û bo seranserê cihan da.

Ev jî di demêkê da ye ku ew bi xwe jî rû bi rûyê qeyranek mezin ya siyasî, aborî û civakî da ye.

Ev rewşa ku niha li Îraqa Federal heyî, heke bi vî şeweyî pêş bikeve ehtîmala guherînên micid di nava xwe da dihevine. Heke çareseriyek destûrî pêk neyê, kar bi destûra

heyî neyê kirin, ligel têbiniyên serrastkirinê û dirêjepêdana vê diyalog û rêkeftinên navbera Hikûmeta Herêma Kurdistan û Hikûmeta Merkezî ya Bexda ku têgehiştinek hevbeş peyda bûye; pêşbîniya rûdana hindêk encaman heye. Yek ji wan guherîna deshilatê bi şikleki bê ser û ber û derweyî yasa û destûrê. Ku gelek milîsên bi çek yên bi ser cîhetên cuda ve hene dikare arasteyê, berê wê bi xirabî biguhere. Yeke di ji bona çareseriyek yasayî û destûrî bi heman rêyê, mekanizmayek bo idareya siyasî ya welat babetê Konfederaliyê ye. Ku di rewşa niha da û bo derketina ji vê qeyranê riya guncav e. Kurd lazim e ji bo her alternatîfê amade bin.

Rewş li Bakûrê Kurdistan û Tirkîyê di encama siyaseta tekrewî û nexasim desthilatdariya AKP û şîrîkatiya MHP ku pêkve hikûm dikin da bûye zindanek mezin ya servekirî. Ku hemû serçavên jiyanê kirine bin destê xwe û dixwazin li kesên derweyî xwe zuha bikin. Û agirê nijadperestîya Tirk gurr kirine ku di encam da êrişên hovane li dijî gelê Kurd roj bi roj zêdetir dibin. Û aboriya Tirkîyê jî serû bin bûye.

Pirsgirêka bingehîn ya Tirkîyê ku meseleya zêft kirina mafên rewa yên Kurd e, bi vê eqliyeta ku Komara Tirkîyê li ser hatiye ava kirin; têda haşatiya hebûna Kurd û mafên wan yên rewa dike, çareserî nabe û ligel hindê jî barê Tirkîyê girantir dike û jiyanê xelkê Tirkîyê hemûyan jî tal dike.

Ji ber vê ye ku li vî welatî ne demokrasî bi cih dibe ne jî azadî desteber dibe.

Tiştê hewce, di bingehê wekhevîyê da çareseriyek adilane û demokratîk e bo pirsgirêka Kurd. Ji bo vê nasîn û qebûl kirina mafên rewa yên gelê Kurd û cespandina wê di destûrê da ye.

Êdî tiştêkî vê deshilatdariya AKP di dest da nemaye bide xelkê ku hêviyên xwe pê xweş bikin. Û ji ber ev siyaseta heyî ku li derve û navxwe peyrew dike, xetimi ye û di bin zext û givaşên zêde yên navxwe û derve ye.

Ya rast her hikûmeteka piştî vê jî bête ser kar neçar e ku babetê guherîna destûrê bine rojevê.

Da ku hêvî li nik xelkê xurt bibe û piştevanî lê bête kirin.

Bo Tirkîyê jî êdî rê nemaye ku ji vê zêdetir xwe ji çareserîya pirsgirêka Kurd û hemû pirsgirêkên di yên civakî li seranserê Tirkîyê bidize.

Û ev rewş weha namine, her çawa be dê gel rêya derketinê ji vê xirabîyê peyda bike. Helbet bi rê û rêbazên aştîyane û demokratîk. Riya siyaseta, diyalog amrazên guncawin bo hindê.

Em hewceyî çi ne?

Beri her tiştêkî li Bakûrê Kurdistanê, jibo bergirîya hemû êriş û zordariya li ser gelê me û bi destve anînan a mafên rewa, TEMSİLİ-YETEK A XETA MİLLÎ Û DEMOKRATİK şert e.

Ji bona vê jî lazim e hemû nakokî, ferq û cudahiyên xwe bidine aliyekê. Yekrêziyek berfireh bête avakirin û gotarek hevbeş derbêxin pêş. Siyasetek li gor şert û mercên serdemê digunce, rastbinane (realist) bimeşînin. Ku hem daxwaza çareserîya pîrsa Kurd di bingehê mafê çarenûsî da bike, hem jî li seranserê Tirkîyê bikare digel hêzên demokrat û pêşkeftinxwaz xebatê bo azadî û demokrasiyê pêşda bibe. Ku Tirkîyeyek demokratîk rêya çareseriyê jî xweştir dike.

D.H.K.D Günlükleri - 2

Mehmet YÜKSELMİŞ

Mehmet YÜKSELMİŞ

Kovara DENG

Ülkenin hemen her köşesinde dernekler kurarak örgütlenmek, diğer bir deyişle sorunlarına çözüm yolu arayışı içinde olan emekçileri, öğrencileri ve toplumun ezilen sömürülen diğer kesimlerini duyarlı bilinçli insanların öncülüğünde kurulan yurtsever devrimci demokrat bir çatı/çatılar altında buluşturmak, 12 Mart sonrasındaki göreceli rahat koşulların kolaylaştırdığı ve aynı zamanda zorunlu kıldığı bir yöntem olarak gündemin ilkleri sıralamasında hak ettiği yeri almıştı.

Ayakları yere sağlam basan bu anlayış doğrultusunda kurulan DHKD'ler özgül ve özgün ağırlıklarını dosta düşmana kabul ettirmeyi, şiddete başvurmak gibi yalan yanlış ve sakat anlayışların, yöntemlerin tuzağına düşmeden başararak 12 Eylülcüler tarafından kapatıldıkları güne kadar mücadelelerini tavizsiz sürdürebilmişlerdir.

Üyelerini ülke ve dünya sorunları hakkında bilgilendirmeyi ve onları bilinçli duyarlı bireylere dönüştürmeyi ilke edinen DHKD yönetimleri aynı kararlılığı dışa dönük çalışmalarda da gösteriyordu. Başta emekçiler olmak üzere ezilen sömürülen baskı gören tüm insanları özlük sorunları özlük hakları gibi konuların yansın ülke ve dünya sorunları hakkında da bilgilendirmek amacıyla bildiriler dağıtmak, afişleme yap-

mak, insanların rahatça görüp okuyabilecekleri yerlere örneğin şehrimizin surlarına duvarlara yazılar yazmak, geceler yürüyüşler mitingler düzenlemek gibi önemli işlere imza atıyorlardı. Ayrıca başka derneklerin ve benzeri yapıların düzenlenmiş oldukları etkinliklere yapıcı bir anlayışla katılıyor ve onlardan talep gelmesi durumunda katkı sunuyorlardı.

Boş duranı Allah boş duvarı devrimciler sevmez

Yazdığım ve de bir kısmına aktif olarak katılıp katkı sunduğum bu çalışmalar hesapta olan olmayan tüm zorluklarının yan ısıra çokta ilginç çokta eğlenceli durumlara da yol açabiliyordu. Örneğin ilk zamanlar pratik eksikliğimizden dolayı korkuyla karışık çekingenlikle çıkıp yazdığımız yazıları bir müddet sonra yanımızda taşıdığımız 3-4 basamaklı bir tahta merdiven yardımıyla daha yükseklerle daha büyük ve süslü harflerle üstelik iki renkli gölgeli yazmaya başlamıştık. Yazıya gecenin ilerleyen saatlerinde çıkıldığı için çok karanlık yerlerde el feneri kullanmamız gerekmesine rağmen çok güzel ve kalıcı yazılar yazmayı başara bildiğimizi, aynı yerleri gündüzün herhangi bir saatinde gezip dolaştığımızda rahatlıkla görebiliyorduk. Şehrimizin Çiftkapı'ından başlayıp Tekkapı'ya ve oradan da Dağkapı meydanındaki Tekbedene yakın bir yere kadar

uzanan surların Ali Emiri Caddesine bakan tarafındaki bazı yazıların birkaç yıl öncesine kadar okunabilirliklerini koruduklarını ve değişken iklim koşullarının yıpratıcı etkisine direndiklerini rahatlıkla söyleyebilirim.

Yaşadığımız zorlukların bizleri çok daha yaratıcı yaptığını da yeri ve zamanı gelmişken özellikle belirtmekte yarar görüyorum. Bu düşüncemi doğrulayan gelişmeleri unutmamaya özen gösterip dikkat ederek sırasıyla anlatmaya çalışacağım. Amacım herhangi bir yaşanmışlığı ve o yaşanmışlıkta rolü olan katkısı olan arkadaşlarımızın yaptıklarını abartmak küçümsemek veya hafife almak gibi hatalara düşmeden kısacası YAŞANMIŞLIKLARA VE YAŞANMIŞLIKLARDA ROLÜ KATKISI EMEĞİ OLAN ARKADAŞLARA SAYGISIZLIK KENDİMİZE SAYGISIZLIKTIR anlayışından bir an bile sapmadan olanı biteni objektif bakış açısı ile olduğu gibi verebilmek.

DHKD'nin içe dönük çalışmalarında genel ve güncel konuların yanı sıra teorik bilgiler içeren kitaplardan yapılan alıntılar da konuşulup tartışılıyordu. Sahiplerinin ve köşe yazarlarının dünya görüşüne bakılmaksızın tüm gazetelerin düzenli olarak alınması okunması ve okunduktan sonra da arşiv odası diye tanımlanan yerde -ileri bir tarihte tekrar okumak gerekebilir düşüncesiyle- saklanması dernek üyelerinin ve herhangi bir konuda görüşmek fikir edinmek gibi amaçlarla derneğe gelen insanların son derece olumlu buldukları bir uygulamaydı. Okumaya ve araştırarak öğrenmeye verilen önemin ispatı olarak değerlendirilmesi gereken bu uygulamanın bazı üyelere ve derneğe zaman zaman gelip giden bazı insanlarda geçici bir şaşkınlığa neden olduğunu gören gözlemleyen ve bu konu hakkındaki soruları cevaplayan bir kişi olarak konuşup bilgilendirdiğim arkadaşlara çok yakın bir tarihte gerçekleştireceğimiz DUVAR GAZETESİ projemizi anlatarak onları merak ve beklenti duyularıyla baş başa bırakıyordum.

Dernek binamızın kocaman salonunun bir duvarı yönetimin düşündüğü ve hazırlama sorumluluğunu bana ve bir arkadaşına verdiği duvar gazetesi için oldukça elverişli bir yerdi. Diğer bir deyişle tam bir biçilmiş

kaftan. Duvar gazetemiz için duvarı boydan boya kaplayan bir pano hazırlanmıştı. Pano-ya çoğunlukla dernek üyelerinin yazdığı sosyal siyasal içerikli yazılar, yönetimin veya sorumlu arkadaşların kontrolünden geçtikten sonra asılacaktı. Panonun bir bölümünü yine arkadaşların yazacağı şiir ve öykü benzeri çalışmalar için ayırmıştık. Derneğimizin birçok gönüllü üye arkadaşın özverili çalışmaları ve katkıları sayesinde mükemmele yakın diyebileceğim bir biçimde hazırlanan duvar gazetesi beklentilerin çok çok üstünde etki yapmıştı. Bazı arkadaşların çizgili veya çizgisiz kağıtlara okunaklı el yazılarıyla oldukça düzgün bir şekilde özen göstererek yazdıkları güncel konular ve sorunlarla ilgili yazıların asıldığı haberler başlıklı bölüm en çok merak edilenlerin en çok okunanların sıralamasında birinciliği diğer bölümlere kaptırmamaya kesin kararlı gibi görünüyordu. Yazıların büyük bir kısmını haftalık olarak düşünüp panoya asarken kalemi güçlü bir iki arkadaşına önümüzdeki haftanın yazılarını hazırlama görevi daha ilk günden verilmişti. Bazıları ise on beş gün sonra değiştirilecek ve yerlerine yeni yazılar hazırlanıp asılacaktı. Gazetemizin kısaca edebiyat köşesi diye adlandırıp tanımladığım ve de dernek üyesi arkadaşların yazdıkları şiir gibi öykü gibi ürünlere yer verdiğim bölümdeki gelişmeler benim açımdan oldukça sevindirici idi. Arkadaşların yazdıklarını dikkatli bir şekilde okuyup değerlendirmek varsa yanlışlarını yüz yüze görüşerek anlatıp düzeltmelerini istemek ve hatalarını gidermeleri konusunda onlara yardımcı olmak beni oldukça yoruyordu. Bazı günlerde çok fazla yorulmama rağmen yine de sevinçliydim. Sevinçliydim çünkü çok güzel öyküler şiirler yazabilen arkadaşlarımız vardı.

Geleceğin öykücülere şairlere dernek üyesi arkadaşlarımızın arasından çıkacak gibi kuvvetli bir duygu oluşmuştu bende.

Duvar gazetesinden ve de gazetenin şiir öykü ve benzeri ürünler için ayrılan köşesinden söz ederken unutamadığım bir durumu o arkadaşın ismini vermeden yazmalıyım düşüncesindeyim.

O arkadaşımızın bana derneğimizin salonundaki duvar gazetemizin şiir öykü edebi-

yat köşesine asmam için haftada birkaç defa şiir getirmesi ve benim o şiirleri ilginç güzel gibi sözcüklerle asmaya değer buluşum anlaşılan o ki o arkadaşına yetmemeye başlamıştı. Yetmemeye başlaması bir yana sözlerim onu cesaretlendirmiş ve onda bir tür motivasyon etkisi yaratmıştı.

Kendisine ulaşamadığım için iznini alamadığımdan ismini vermek istemediğim arkadaşla ilgili olarak sadece şunu yazabilirim. O arkadaş yanlış hatırlamıyorsam on onbeş yıl gibi kimilerine göre çok uzun veya çok kısa sayılabilecek bir zaman dilimi içinde kendini geliştirerek yurt içinde ve yurt dışında tanınan ve sayısını bilmediğim kadar şiir kitapları basılan ödüllü şairlerimizden biri olmuştur.

Duvar gazetesi ekseninde yaşanan ve de bir yönüyle sevindirici bir yönüyle de olumlu anlamda düşündürücü olan gül ve düşün örneği bu durum yani arkadaşın yazdıklarının panoya asılacak yeterlilikte bulunması anlaşılan o ki onu daha iyi şiirler yazma doğrultusunda teşvik etmiş ve tanınan bir kişi olmasının yolunu bir şekilde açmıştır. Ne diyelim. Yaşam dediğimiz tam da böyle bir şey. Aklıma gelen çok ilginç bir yaşanmışlığı ve o günleri yaşayan dünyaca ünlü yabancı bir şairin çektiği sıkıntıları yazmaya çalışarak sözü çok ta fazla dolandırmadan konuyu kendimize getirmek istiyorum. Yaşamın zorluklarını aşma yolunda çok kararlı ve bilinçli bir şekilde adımlar atan gençlik yıllarında çok fazla sıkıntılı günler yaşıyan son derece sağlıklı otel odalarında günlerini yarı aç yarı tok geçirmek zorunda kalan ve bu yüzden elbiselelerini satmaktan rehin bırakmaktan başka bir çıkar yol bulamayan dünyaca tanınan bilinen şair PABLO NERUDA örneğinde olduğu gibi bizde de bir çok sanatçı benzer durumları yaşamıştır diye düşünüyorum.

Alanında tanınmış ve başarılı olmuş pek çok şair yazar çizer ve de diğer sanat üreticileri gibi sanat emekçileri gibi bizleri yazdıklarıyla çizdikleriyle her dilde çalıp söyledikleri birbirinden güzel ve bir o kadar da derin anlam yüklü şarkılarıyla türkülerıyla yaptıkları müzikle adeta büyüleyen bazı insanlar ilk günlerinde yani tanınan bir kişi olmaya giden

yolun en başında nice sıkıntılar nice sorunlar nice ilginçlikler yaşamıştır ve bu yaşananlar yaşayan kişiyi yıldırmanın yıldırma vazgeçirmek bir yana adeta kamçılamıştır. Üyesi oldukları derneklerde yazıp çizerek veya çalıp söyleyerek kendini geliştiren ve günümüzün alanında tanınmış başarılı olmuş kişiler arasına giren gençlerin çok sayıda var olduğunu bilmek, derneklerin sanatçı yetiştirmek gibi çok olumlu bir yönlerinin de bulunduğunu anlamak açısından son derece önemlidir.

1980 yılı öncesi şehrimiz Diyarbakır'da yaşayanların yan ısıra çevre il ve ilçelerden veya ülkenin herhangi bir köşesinden gelen duyarlı insanların çok iyi bildikleri bir örgütten kısa adı TÖBDER olan Tüm Öğretmenler Birleşme ve Dayanışma Derneği'nden, daha yalın bir ifadeyle TÖBDER'in o tarihlerdeki yerinden söz ederek çok daha ilginç ve bir o kadar da anlam yüklü bir başka çabamızı yazmak istiyorum.

TÖBDER'in yeri Tekkapı'nın Ali Emiri caddesi tarafındaki girişinin hemen yanbaşında şimdiki tanımıyla SUR ilçemize geçilen kapının sağ tarafında bulunuyordu. Daha da belirgin bir açıklamayla Tekkapı ile Çiftkapı arasında kalan surun dibinde ve sur boyunca devam eden bahçenin en başında bulunan tek katlı köşe yapı.

Dikdörtgen şeklindeki TÖBDER binasının çok güzel ve çok ta kolay bulunabilir kolay tarif edilebilir bir yerde olması DHKD için de özel bir anlam taşıyordu. Yerini uzun uzun anlatmak isteğimin biraz da DHKD için taşıdığı bu anlamdan kaynaklandığını özellikle belirtmekte yarar görüyorum.

TÖBDER binasının bir uzun kenarının önünden geniş sayılabilecek kaldırımını bulan Ali Emiri caddesi geçiyordu. Kısa kenarın önünde ise Tek kapıdan geçilerek Sur içine ulaşılan yol bulunuyordu. İşte tam da bu noktada yani biri uzun diğeri kısa iki yolun kesiştiği noktada TÖBDER'e ait ön bahçenin sıfır nokta diye tabir edilen köşesinde hangi tarihte ne amaçla ve de kimler tarafından döşendiği hatırlanmayan kare şeklinde küçük ve düzgün bir beton zemin vardı.

Aradığımızı bulmuştuk

Derneğimizin kuruluş amacına ve ilkelerine ters düşmeyen yayınları satabileceğimiz masrafsız bir yer arayışı içindeydik. Bir dükkân kiralayıp kitapevi açmaya yetebilecek miktarda maddi imkanlara hiçbirimiz sahip olmadığımız için yaratıcı fikirler üretme konusunda başarılı bir arkadaşımızın burayı değerlendirelim önerisini çok anlamlı ve de çok gerçekçi bulmuştuk.

TÖBDER yönetiminden köşedeki beton zemine küçük ve seyyar bir kulübe veya baraka benzeri bir şey yerleştirerek yapmayı düşündüğümüz kitap satışı için izin almak işin en kolay tarafı idi. Elimizde satabileceğimiz kitap ve bu kitapları raflarına dizip sergileyebileceğimiz bir yerimiz yokken izin alma işini çok çabuk halletmiştik. TÖBDER yönetimi bu düşüncemize çok sevinmişti. Sırada beton zemine uygun büyüklükte bir kulübe vardı. Son kararımız kulübe olmuştu.

Bir arkadaşın yardımıyla içine bir kişinin ve de bir miktar kitap dergi gibi yayınların sığabileceği üç tarafı camlı bir tahta kulübenin bulunmasıyla biri ve en önemlisi dışında tüm eksikler tamamlanmış oluyordu. Satabileceğimiz yayınları temin edebilme sorununu kısa zamanda çözerek şehrimize mini bir kitapevi kazandırmıştık. Yeri küçük işlevi büyük bir kitapevi.

Yaşadığımız zorlukların çekilen sıkıntıların bizleri düşünen düşünce ve çözüm üreten yaratıcı insanlara dönüştürdüğü gerçeğini bu örnekle bir kez daha kanıtlamıştık.

Tek kişinin rahatlıkla idare edebildiği kitapevimizde yeterince yer olmadığı için yayınları düzgün ve kitap dizmeye elverişli bir tahtanın üzerinde sergileyerek satabiliyorduk. Hava kararmaya başladığı zaman kulübeye sığmayan kitapları kolilere yerleştirerek TÖBDER lokal kısmının girişine bırakıyor ve hemen ardından aynı yere bir arkadaşın yardımıyla KULÜBE KİTAPEVİMİZİ taşıyorduk.

Kulübe kitapevimizi hacimsel olarak boyut olarak büyütme şansımız yoktu. Öyle bir niyetimiz de. Ama kaldırıma bıraktığımız tahtaların ve onların üzerine dizdiğimiz kitapların sayısında gözle görülür bir artış vardı.

Sorunların yanı sıra ilginçlikler de peşimizi bırakmıyor cümlesi sanki özel olarak bizim için bizim bu kulübe için söylenmişti sanırsınız. Az sonra yazacağım bir olayı okuduğunuzda bana yerden göğe kadar haklıymışsın diyeceğinizi çok iyi biliyorum.

Doğru hatırlıyorsam güzel bir bahar günüydü. TÖBDER'in bahçesindeki kitapevimizin yanı başında benle bir arkadaş oturmuş çaylarımızı yudumluyor ve bir yandan da yeni gelen kitaplar hakkında konuşuyorduk. Gün ve ay olarak tarih belirtmem imkânsız olduğu için fazla detaya girmeden başımıza geleni daha doğrusu şehrimizin başına geleni yazmaya çalışacağım.

Oturduğumuz yerin tam karşısında şehrimizin en eski ve köklü eğitim kurumu olan Ziya Gökalp Lisesi'nin önünden geçtiği için adı Lise Caddesi olan yol ile TÖBDER'in önünden geçen Ali Emiri Caddesi'ni birbirine bağlayan Ali Emiri 3. Sokak vardı. Bu sokağın en belirgin özelliği Lise Caddesi'yle birleşen kısmının bizim oturduğumuz yere göre en az bir metre kadar yüksek olmasıydı.

Sokağın lise caddesi tarafından neden kaynaklandığını ilk anda göremediğimiz anlayamadığımız bir uğultu giderek çoğalan bir biçimde kulağımıza kadar geliyordu. Çok değil birkaç saniye sonra uğultunun gerçek sebebi anlaşılacaktı. Lise Caddesi'nden bize doğru sel geliyordu. Hem de üzerinde kayık gibi yüzen hareket eden dev tomruklarla birlikte. Hızlı bir biçimde üzerimize gelen sel suyundan ve beraberinde sürüklediği dev tomruklardan zarar görmeden kurtulabilmemiz için hızlı düşünüp doğru karar vermeliydik. İlk önce kulübemizi bulunduğu yerden kaldırıp daha güvenli bir yere taşımayı düşündük ve hemen yaptık. Sonra yerdeki tahtaların üzerine dizdiğimiz kitapları topladık. Çok seri olmayı başaramışsınız ve bir arkadaşın da yardımıyla kulübeyi ve kitapları TÖBDER'e taşıyabilmiştik.

Nerden nasıl geldiğini tam olarak anlayamadığım sel TÖBDER'in ön bahçesini yani bizim kitapevinin bulunduğu yeri iyice doldurmuştu. Sadece TÖBDER'in bahçesini mi, tabiki hayır. Birkaç koldan gelen sel suları

Dağkapı meydanını ve çevresindeki çukur yerleri doldurduktan sonra Fiskaya Mahallesi'nden şehri terk etmişti.

Şu an bir türlü hatırlayamadığım bir veya birkaç nedenden dolayı kulübe kitaphevimizin ömrü çok uzun sürmedi. Kısacık ömründe bile çok başarılı işler yaptığımızı rahatlıkla söyleyebilirim.

Tiyatro çalışmalarımız

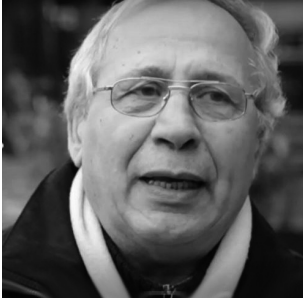
Düzenlediğimiz bazı gecelerde kısacık oyunlar skeçler sahneleyerek etkinliklerimize renk katmanın yanı sıra çok daha fazla emek ve deneyim isteyen tiyatro eserleri için bir anlamda ön çalışmalar yapmış oluyorduk. 1977 yılının 1 Mayıs'ı derneğimizin üyelerinin kararlı bilinçli ve istekli çalışmaları sonucu oluşturulan tiyatro grubu için çok anlamlı bir fırsata dönüştü. Urfa'nın Ceylanpınar ilçesinde kısa adı TİS olan Tarım İşçileri Sendikası'nın lokalinde sendika üyesi işçilerle birlikte 1 Mayıs'ı kutlayacaktık. Gecenin bizim açımızdan ve de geceye katılan işçilerin büyük bir çoğunluğu açısından çok önemli çok anlamlı ve de son derece etkili bir yönü vardı. Günler haftalar öncesinden provasını yapmaya başladığımız ve ilk tiyatro çalışmamız olmasına rağmen çok iyi hazırlandığımız bir oyunu bölgemiz için güncel olan ve de güncelliğini yol açtığı unutulmaz acılar yüzünden de olsa hiçbir zaman yitiremeyecek olan bir sorunu bir yaşanmışlığımızı en yalın ve gerçekçi bir biçimde dile getiren BEKİR YILDIZ'ın aynı isimli kitabından yola çıkarak ustalıkla oyunlaştırılmış KAÇAKÇI ŞAHAN adlı eseri sahneledik. Oyunu ilk olarak bir sınır ilçemiz olan Ceylanpınar'da kaçakçılık ve sırt hamallığı benzeri gerçeklerle iç içe yaşayan tarım işçilerinin önünde oynamamız bizim için ve de bizleri zaman zaman coşkulu bir biçimde attıkları sloganlar eşliğinde güçlü bir biçimde alkışlayarak izleyen emekçi kardeşlerimiz için çok daha anlamlı olmuştu. 77 1 Mayıs'ı İstanbul'da derin ve karanlık güçlerin katliama dönüşen provokasyonu sonucu kana bulanmıştı. Bu acı gerçek Ceylanpınar'daki 1 Mayıs kutlama programımız boyunca moralimiz bozulmasın ve bu moral bozukluğu salondaki emekçilere yansı-

masın diye bizlerden gizlenmişti. 34 kişinin ölümüyle sonuçlanan bu alçakça saldırıyı Ceylanpınar'a gidiş dönüş için kiraladığımız yarım otobüse binip şehrimize varmak için yola çıktıktan kısa bir süre sonra öğrendik. Tarım İşçileri Sendikası genel başkanı sayın Gazi Daş'ın dönüş yolumuza barikat kurup bizleri gözaltına almak isteyen jandarma timinin başındaki komutanla bizim adımıza yani bizleri gözaltına alınmaktan kurtarmak için görüşme yaptığı bir anda öğrenmiştik.

Tiyatro çalışmalarımız alanında kendimizi geliştirmeyi bilinçli ve kararlı bir biçimde sürdürdükçe karşılığını alacağımıza inanıyorduk. Sadece tiyatro çalışmalarımız mı iyi gidiyordu. Bu sorunun cevabı kocaman bir hayır sözcüğünden başka ne olabilirdi ki? Derneğimizin üyeleri arasında saz çalan her dilde türküler marşlar söyleyebilen ozan arkadaşlarımız vardı. Sözü ettiğim bu arkadaşlardan birkaçı kendilerini yurt içinde yurt dışında çalıp söyleyerek yaptıkları müzikle kabul ettirme başarısını günümüzde bile sürdürmektedir.

Şehrimizin Halk Eğitim Merkezi'nde oyuncu kadrosu kurulamadığından işlevsiz kalmış olan bir tiyatro bölümü vardı. Bir arkadaşımızın yardımcı olması sayesinde kurum müdüründen gerekli izni alıp tiyatrocular için tahsis edilmiş odada oyun seçimi ve provalar için ilk toplantımızı gerçekleştirdik. Oyun seçimini ben üstlendim ve hiç zaman kaybetmeden yabancı bir yazarın ÇOCUKLAR GREVİDE isimli kitabını alarak yaklaşık bir hafta içinde oyunlaştırdım. Tiyatro ekibimizdeki arkadaşların görüşlerini ve önerilerini de dikkate alarak oyun metnine son şeklini verdikten bir gün sonra provalara başladık. Hazırlıklarımızı tamamlayıp son provamızı yapınca şehrimizin ilk ve orta dereceli okul öğrencileri öncelikli olmak üzere halkımız için yaklaşık üç ay boyunca cumartesi ve pazar günleri oyunumuzu başarıyla sahneledik. Ekibimizden bir arkadaşın yıllar içinde önce usta bir oyuncu ve sonrasında tecrübeli bir yönetmen olmayı başardığını özellikle yazıyorum ki derneklerin sanatçı yetiştirmedeki rolü hatırlansın ve bir an önce dernekli yaşama geçilsin. ÇÜNKÜ O GÜNLERİ ÖZLÜYORUZ...

Dersim’de Kirmancca dengbêjlik geleneği -1

Munzur ÇEM

Munzur ÇEM

Kovara DENG

Giriş

Kürt dengbêjliğinin başta gelen özelliği, günlük yaşamdaki olayları sade yani halkın konuştuğu dille aktarmasıdır. Bir ara Dersim lawıklarının (Türkçe alfabe ile „lawık“) tekstleri hakkında Türk basınında yapılan bir değerlendirmeyi hatırlıyorum; o tekstlerden bazılarının Türkçe çevirisini okuyan kimi eleştirmenler, onları “şiir düzeyinde olmasalar” da türünden cümlelerle değerlendirmişlerdi. O zaman ki gibi bu gün de bu değerlendirmeye katılmadığımı belirtmek isterim. Bir kere “şiirsel düzey” ya da “edebi değer” kanımca subjektif değerlendirmelerdir. Eğitim görmüş, uğraşı şiir olan birinin yazacağı şiir ve okurları için nasıl ki belli bir değere sahipse, eğitim almamış birinin kendi toplumunun entellektüel düzeyine uygun tarzda okuduğu tekstler de o toplum için aynı değere sahiptir. Bunların ikisi de şiir, ikisi de edebi değerlerdir. Asıl olan, her ikisini de okuyan ya da dinlerken zevk alan, üzerinde düşünebilen ve verdiği mesajı alabilen belli bir kitlenin var olmasıdır. Sizin için, okuduğunuz bir şiir ne ise benim için de okuduğum odur. Bir yerde yüksek kalitede görülen bir eser, başka bir yerde pekala “basit”, “anlaşılmaz” ve

sonuçta da kalitesiz olarak kabul edilebilir. Bir ara Kültür Bakanlığı’nın Kürdistan’a gönderdiği operayı dinleyen Diyarbakirli bir dinleyicinin “Diyarbakir Diyarbakir olalı böyle zulüm görmedi” sözleri tam da üzerinde durduğumuz konuya açıklık getiriyor. O Kürde Kürt dengbêjlerinden parçalar dinletselerdi kuşkusuz söyledikleri farklı olurdu. Aynı şeyi tersine de çevirebilirsiniz. Kürt dengbêjlerini İzmir’in, İstanbul’un yerlilerine dinletin, birçoğu muhtemelen Diyarbakirli Kürdüne benzer açıklamalarda bulunacaklar. Demek oluyor ki farklı ekonomik, sosyal ve kültürel düzeylere sahip, ya da bu yönlerden benzer koşullara sahip olsalar bile farklı coğrafi yer ve iklimlerde yaşayan, farklı tarihi ve kültürel birikimleri olan toplumların müziği ve edebiyatı için genel-geçer bir “kaliteli” ya da “değil” belirlemesi yapmak yanıltıcı olabilir. Kürt dengbêjliğine ait tekstleri kalite ya da edebi değer yönünden değerlendirirken de bu kriteri gözden uzak tutmamak gerekir.

Genel olarak dengbêjlik müziği ve bunun bir parçası olarak gördüğüm Dersim lawıkları ait oldukları toplumun his dünyasını yansıtan, dinleyicinin, mesajını yüreğinde hissettiği, kendinde yaşatabildiği eserlerdir. Başka bir

kültür dünyasına sahip insanların, kendi ölçülerine göre yaptığı yorumlar, bu sanatın ait olduğu toplum için pek de önem ifade etmeyebilir. Sanat ve kültür önce ulusal, sonra enternasyonaldir. Her kesin şiiri, müziği, mizahı, öncelikle onu yaratan toplum için bir değer ifade ediyor mu, etmiyor mu, öncelikli olan budur. Eğer ediyorsa, konjoktürel olarak dünya piyasasında yer almaması onun önemini azaltmaz. Kaldı ki dünya piyasasında yer sahibi olmanın tek kriteri sahip olunan "değer"de değil; ekonomik ve politik etkenler ile zaman da bu konuda çok önemliler. Köylü bir toplumun 100 yıl önceki eserlerini alıp bu günün ölçülerine göre değerlendirmek, yani zaman boyutunu gözardı etmek, sağlıklı bir değerlendirme olmaz. Hele de o değerlerin sahibi olan toplum özgür değilse böyle bir şey hiç yapılmaz, yapılmamalı. Ama eğer o toplum özgür olsaydı, kültürünü kendisine ait geçmişin değerleri üzerine inşa ederek bu gün nerede olurdu; bunu hep gözönünde tutmak gerekir.

Dengbêj-Toplum İlişkisi

Dengbêjler, filozoflar, sosyologlar ve öteki kültürel ürün sahipleri gibi, güncel ile geçmişin bağıni kuran, toplumun değişik katmanlarını, yine o topluma ait değerlerle buluşturan, onları doğruluk ve yanlışlık, iyilik ve kötülük, sevgi ve nefret, adalet ve adaletsizlik vb. ile yüz yüze getiren kişilerdir ve bu alanda çok etkili bir role sahipler. Dengbêjler en başta toprağa bağlılar. Az ya da çok, toprağı yani doğayı tanıtmak, onların sunduğu kültürel değerlerin bir çok örneğinde temele vurulan ilk kazmadır. Dengbêj, teorik sözler etmeden sanatıyla kişilerin iyi ve kötü yanlarını topluma sunar ve gerektiğinde onları yargılar. Bunun örneklerini yazının sonraki bölümlerinde göreceğiz. Dengbêjlik geleneğinde bölgesellik öne çıksa da, bu, dengbêjin hayal dünyasını süsleyen coğrafi alanı aşmadığı anlamına gelmez. İleride değişik örneklerini göreceğimiz gibi, bir bakıyorsunuz dengbej kendi bölgesini aşp başka bölge ve ülkelere uzanmış, oraları evinize taşımıştır.

Dengbêjliğin dile katkısı da gözden uzak tutulmaması gereken bir özelliktir. Kelime hazinesini geniş tutmaya çalışmak, dengbêjliğin doğasında var zaten. Çünkü her Dengbêj, elinden geldiği ölçüde, dinleyici tarafından beğenilen ürünler vermeye çalışır. Bu da sırf melodi, tasvir ve adil davranma gibi tavırlarla olmaz. Kullandığı dilin kelime hazinesinin zenginliği, söz diziminin kabul edilebilir bir kaliteye sahip olması gibi kriterler de bu yönden önemliler. Bir dilin farklı lehçe ve ağızlarıyla söylemek ayrıca dil hazinesinin ortaya çıkması bakımından önem kazanır. Hem de sadece eserin üretildiği zaman dilimi bakımından değil, gelecek açısından da önemi var bunun. Yasadığımız toplumsal koşullarda geçmiş geleceğe kuşaklara aktarmada yine dengbêjlerimiz başrolü oynayan kesimlerden biridir. Dengbêjlik aynı zamanda ait olduğu toplumun müziğinin ve diğer bazı edebi ürünlerinin de temellerinden birini teşkil eder.

Kürt Dengbêjliği İçerisinde Kırmancca Dersim Müziğinin Yeri

Bu yazıyı kaleme almadan önce, Dersim lawıklarını söyleme eylemini dengbêjlik içerisinde saymanın doğru olup olmadığı konusunda epeyce düşündüm. Eğer bu çerçevede kabul ediyorsak mesele yok ama eğer "öyle değil" diyorsak o zaman bunları müzikte nereye oturtmamız gerekir. Bu düşünce beni ikisi arasında karşılaştırma yapmaya götürdü. Öyle ya, Dersim ve çevresinin bugün artık pek te rastlamadığımız kırmancca lawıklarla, Kürt dengbêjliği arasında benzer ya da ayrı noktalar nelerdir?

Daha önce de değindiğim gibi, her şeyden önce bunların her ikisinde de, günlük hayatta yaşanmış gerçek olaylar melodi şeklinde dile getirilir. İkinci ortak özellik, her ikisinde de tekstler yazılı değil, sözlüdür. Bunlar ağızdan ağıza, dengbêjden dengbêje ulaşır, gidebildikleri yere kadar giderler. Ayrıca dengbêjlerin Kurmancca lehçesiyle söyledikleri tekstler, genellikle daha uzun

olup coğrafi olarak ta daha geniş bir alana hitap ederler. Kanımca bunun bir nedeni de, Kurmanccanın daha geniş bir alanda konuşuluyor olmasıdır. Doğrudan hitap edilen kitlenin sayısal olarak daha kalabalık ve coğrafi olarak da daha geniş alanlarda yaşıyor olması, doğal olarak dengbêjliğin etki alanını da genişletiyor.

İkinci neden, dengbêjlerin en azından bir bölümünün, Kürt mir ve beylerinin himayesine sahip olmalarıdır. Bey ya da mir tarafından sahip çıkılmak, dengbêjlerin daha iyi olanaklara sahip olmaları anlamına gelir ki bunun da kalite ve yaygınlık bakımından olumlu etkileri olacağı açıktır.

Yüzyıllarca geriye giden Kurmancca yazılı edebiyatın, Kurmancca dengbêjliğini olumlu yönde etkileyen üçüncü bir etken olduğunu söylemeye gerek yok sanırım. Feqîyê Teyran'ı, Elî Herîrî'yi, Ahmedê Xanî'yi bilen, sözlü olarak "Destana Memê Alan"ı ve yazılı olarak da "Mem û Zîn"i tanıyan, belki de okuyabilen bir dengbêjin ufkunun daha geniş olacağı aşîkardır.

Kurmancca ya da Kırmancca (Zazaca) fark etmez; Müslüman Kürtler, yüz yıllarca varlığını sürdüren medreselerde eğitim görme olanağına sahip oldular. Genellikle Arapça ve Farsçayı bilen bu kişiler, aynı zamanda kendi anadilleriyle okuyup yazma olanağına da sahiptiler. Oysa ister Kurmancca konuşsun ister Kırmancca fark etmez; Alevi Kürtler, bu olanaktan tümüyle yoksundular. Bu kesim içerisinde tek-tük okula gidenler olsa bile bu ancak devlete ait okullarda mümkündü. Bu nedenle, Kurmancca/Kırmancca fark etmez, Müslüman (Sünni) kesimden sözkonusu din adamları kedi anadilleriyle yazılmış birçok yazılı esere imza atarken, Alevi Kürtlerde bunun bir tek örneğine rastlayamıyoruz. Yeri gelmişken Kırmancca (Zazaca) ilk yazılı eserin 1899'da yayınlanan Ahmedê Xasî'ye ait "Mewlîdê Kirdî" olduğunu belirteyim. Kanımca yine bunu da Kurmanc dengbêjliğinin lehine bir etken olarak kabul etmek gerekir.

Dengbêjin kitle ilişkileri bakımından ise üzerinde durulması gereken önemli noktalardan biri de şudur:

Kurmancca ve Kırmancca (Zazaca) konuşan Kürtlerin iç içe ya da birbirlerine yakın yaşadıkları, dolayısıyla günlük yaşamda ilişki içerisinde oldukları bölgelerde, her iki kesim de birbirlerinin müziklerini dinler ve söyler. Şahsen Kiğî'nın Kurmacca konuşan Kürtlerinin Dersim ağıtlarını zevkle dinlediklerinin şahidiyim. Bunu herkes yapıyordu diyemem ama yapanların var olduğunu biliyorum. Kurmancca müzik ise Kırmancca (Zazaca) konuşanlar içerisinde çok daha yaygındı. Örneğin, Memê Alan Destan'ı, sohbetlerde sıkça hikayesi anlatılarak söylenen öncelikli eserlerden biriydi.

Adlandırma

Kırmancca (Zazaca) konuşan Dersimliler kendi müziklerine farklı adlar verirler ki bunlardan tespit edebildiklerim şunlar: "Lawike", "kilame", "şuyare", "hewa" (Türkçe: hava) ve "qeyde". Elazığ, Bingöl, Diyarbakır yörelerinde ise lawıklara "deyîr", dengbêjlere de "deyîrbaz" denir. Beri taraftan saydığım bu adlar, sözcüklerin tekil formları olup ilk üçü dişil, son ikisi ise erilirdir. "Deyîr" yine cins olarak dişildir.

Geleneksel olarak Dersim'de şiir lawik tekstlerinden ibarettir, yani lawik tekstleri dışında şiir yok. Yörede, lawik söyleyen dengbêjler "şayîr" (sayîr) olarak adlandırılır.

Ben de bu çalışmada eserin adı için "Lawike" (çoğulu "lawiki") , söyleyen kişi için ise "dengbêj" ya da "deyîrbaz"ı tercih ettim.

Bundan ayrı olarak elbet bir de her lawıkın kendi özel adı var. Özel adlar, yukarıda saydığım 5 isimden biriyle birlikte söylenir. Yani dengbêj kendisi ya da dinleyici bu adlardan hangisini isterse onunla söyler. Örneğin; "Lawika Şahan Axayî", "Kilama Şahan Axayî", "Şuyara (Şuwara) Şahan Axayî", "Hewayê Şahan Axayî", "Qeydê Şahan Axayî".

Dersimliler içerisinde lawikların kırmanca adlarını izafesiz “hewa” ya da “hawa” şeklinde yazanlara da rastlanıyor. Örneğin, “Hewa Şahan Axay”, “Hewa Daxbeg”. Çok açıktır ki bu, doğru yazım kurallarına uygun değil. Kaldı ki konuşma dilinde de bu şekilde söylenmez. Yani bir örnek vermek gerekirse, konuşma dilinde “Hewa Şahan Axay” değil, “Hewayê Şahan Axayî” şeklinde söylenir.

Yukarıda bahsini ettiğim lawik adlarının ortak anlamı Türkçe olarak “Şahan Ağa Türküsü”, “Şahan Ağa Ağıtı” ya da “Şahan Ağa Havası”dır.

Dersim Lawiklarında Gruplandırma

Dersim lawiklarını, içeriklerine göre 4 grup şeklinde tasnif edebiliriz. “Hewara Dêrsimî” adlı çalışmamda bu grupları şu şekilde sıralamaktayım:

1. Lawikê ke Lejê Aşîran Ser o Amê Vatene (Aşîret Çelişkileri Üzerine Söylenmiş Ağıtlar ya da Türküler),
2. Lawikê ke Meselanê Wertê Dêrsim û Dewlete Ser o yê (Dersim İle Devlet Arasındaki Sorunlar Üzerine Söylenmiş Ağıtlar),
3. Lawikê ke Heskerdene Ser o Amê Vatene (Aşk Üzerine Söylenmiş Şarkılar/Türküler),
4. Lawikê ke Meselanê Bînan Ser o Amê Vatene (Diğer Konularla İlgili Şarkılar).

Son iki gruba giren lawiklar için ‘ağıt’ terimini bilerek kullanmadım, çünkü bu gruplara giren lawiklar içerisinde ağıt niteliğinde olanlar gibi olmayanlar da var.

“Hewara Dêrsimî” de bir de “Qismo Pancin: Çend (çond) Beyîtî” (Beşinci Bölüm: Bir kaç Beyit)” başlıklı bir bölüm daha var. Bazı beyitler “ağıt” formu ile dillendirilmiş olsalar da onları “lawik” (şarkı, türkü ya da ağıt) olarak değerlendirmenin doğru olduğu kanısında değilim. Bunlar, yaşanan olayı dini ritüel tarzında dile getiren sözlü metinlerdir ve kanımca ayrı bir grubu oluştururlar, ben de öyle aldım.

Acı İle Yoğrulmuşluk

Kırmancca Dersim halk müziğinde keyif veren, eğlenceli müzik yok denecek kadar azdır. Devlet-halk ya da aşîretler arası çelişki ve çatışmaları dile getiren müziğe, doğası gereği zaten acı ve yakarma hakimdir. Ne var ki Kırmancca Dersim şarkılarında sevmeye ya da aşk ilişkisini dile getirenler de genellikle aynı nitelikte. Kurmancca govend müziğinin keyif verici, coşturucu özelliği, Dersim Kırmanccası ile söylenen lawiklarda yok.

Buna karşılık Elazığ-Muş karayolunun güneyinde kalan ve tamamı Müslüman (sünni) olan Kırmanclar (Zazalar), bu yönden Sivas-Dersim-Muş yörelerinde yaşayan ve tamamı alevi olan Kırmanclardan daha iyi durumdadır. Müslüman Kırmanclar (Zazalar) arasında, ağıt niteliğindeki lawiklar nisbeten daha az iken govend tarzı müzik yönünden iyi bir repertuara sahipler.

Kırmanclarla Kurmancların iç içe ya da komşu olarak yaşadıkları yörelerdeki eğlenceli govend müziğinin neredeyse tamamı Kurmanccadır. Bu gibi yörelerde Kırmancca konuşanlar, hem Kurmancca oyun havaları ve hem de uzun dengbêj lawıkları söylemekte oldukça becerikli sayılırlar. Genç-yaşlı, kadın-erkek fark etmez; bahsini ettiğim Kurmancca müzik yaygın olarak söylenir.

Dersim Lawiklarında İçerik

1) Olayı Doğa Tasviri İle Aktarma

Dersim lawiklarında acı, genellikle bir tasvir şeklinde dile getirilir. Tasvir bir doğa parçasını tarif ya da kahraman kişinin iyi niteliklerini öne çıkarmak suretiyle yapılır. Aşağıdaki örnekte ölen gencin annesinin acısını dile getirilmesi buna güzel bir örnektir.

*Hewr amo ra hurdî-hurdî xureno,
Diyarê Goneliye ra veng danê vanê,
“Qewxa wa, lol û bolî zuvîn gureto,
Daxbegî ser o germî ya gîrîna”
Cênîya Welîyê Kalî vana*

“Dumanê ewro xo sano hetê koyê Hêlî

Ez zon ke no duman dumanê sarê min o. (1)

Türkçesi:

Gökyüzünü bulut bürümüş

Ufak-ufak gürlüyor

Goneliye tepelerinden haykırıyorlar;

“Kavgadır, tutuşmuş Lolan ile Bolîyan

Daxbeg semalarında yakıcı sıcak, kaynıyor ortalık

Weliyê Kalî'nin karısı

“Hêlî dağın bugün duman bürümüş,

Biliyorum, bu duman, başımın felaketidir.”
diyor.

2) Objektif Olma Zorunluluğu

Dersim halk türkülerinde türküyü söyleyen (deyîrbaz), elinden geldiği ölçüde doğru ve objektiftir, daha doğrusu öyle olmak zorundadır. Çünkü dengbêjler, herkesten daha çok kamu vicdanı ve sesi durumundalar. Zaten nispeten dar bir bölgede, her kes tarafından bilinen bir olayı tarafgir ve yanlış olarak nakletmek, toplumsal değer yargılarına diğer bir deyişle ahlaki ölçülere ters düşer ve genellikle de toplum tarafından reddedilir.

Deyîrbaz, olayları yorumlarken, yaşananları dolaysız, herkesin anlayabileceği sıradan bir dille ifade etmeye özen gösterir. Yani onun sanatında örtbas etmeye diğer bir deyişle evirip-çevirmeye yer yok.

Dengbêj, zalimin adını “zalim“, kalleşin adını “kalleş“, merdin adını „mert“, yiğidin adını ise „yiğit“ olarak söyler. Sadece bununla da kalmaz, yeri geldiğinde eylemin sahibini suçuyla tarif eder, adeta sorgulayıp yargılar. Bu noktada aynı zamanda ilahi güçleri de devreye sokarak onların gazaba gelip kendisini cezalandırabileceklerini hatırlatabilir. Bu ilahi güçler Tanrı, Xızir (Hızır) ve öteki evliyalarlardır.

Konuyla ilgili diğer bir ilginç nokta ise bu gibi durumlarda, suçlanan kişi ya da kişilerin, kolay-kolay deyîrbaza karşı kötülük

yapmayı düşünmemeleridir. Eleştirici deyîrbaza kızabilir, onunla yüz yüze gelmeyi istemeyebilir ama başka türlü bir cezalandırma, diyelim intikam alma yoluna başvurmaz. Şahsen bunun tersini ortaya koyan bir eyleme bu güne kadar rastlamış değilim. Bunun nedeni, doğruyu söyleyene yani sanatçıya karşı yapılacak her hangi bir cezalandırma eyleminin, toplum tarafından hoşgörüyü karşılanmaması, karşı çıkılması olsa gerek. Bu bakımdan Dersim ağıtlarında, en güçlü kişilerin bile eleştirildiklerine rastlayabiliyoruz.

Örnek-I

Örneğin 20. yüzyılın başlarında Dersim'in en güçlü kişilerinden biri olan Çarekan beyi (Sosên Beg Ailesinin en önde geleni) Heyder Beg (Haydar Bey) tarafından, bir pusu ile öldürtülen Fême ağası Xelîl (Halil) Bey için yakılan ağıtın dinleyebildiğim bütün varyantlarında, „Mire“ ya da „Beg“ hayli sert sözlerle eleştirilir. Ağıt'ın bir varyantı, olaya ilişkin şu satırlarla başlıyor:

De Mîro Mîro

Mi va: „xayîno Mîro!“

Xelîl Begî kîstene mede

Dismenê to Xızır o. (2)

Türkçesi:

Hey Mîr Mîr

Haîn Mir!

Halil Beyi öldürtme

Düşmanın Hızır.

De Mîre Mîre

Bextê to birijîyo

(...)

Adirê Olî ve çê Sosên Begî kuyo

Xeznê çê Sosên Begî zof ê

Heq vîr ra şîyo

Türkçesi:

Hey Mîr Mîr

Baxtın yıkılsın

(...)

*Hazineleri çoktur Sosên Bey'in
Tanrıyı hatırlamaz olmuşlar*

Örnek-II

Yine aynı yıllarda Pulemuriye (Pülümür) yöresinde yaşamakta olan ve Lolan ile Balıyan (Boliyan) aşiretleri arasında çıkan bir kavga nedeniyle söylenen „Daxbeg“ (Dağbeg) ağıtında benzer bir olay dile getiriliyor.

Olay şöyle:

Çatışmanın birinde Balıyan Aşireti reisi Gulî (Gulê Boli) 'nin oğlu Gulavî, Lolan tarafından ise yine aşiret ileri gelenlerinden Welîyê Kalî'nin oğlu Memed öldürülüyorlar. Lolan reislerinden Musayê Êlyaşî, her iki gencin cesedini alıp götürüyor. Tabi rakip aşirete ait birine (Gulê Boli'nin oğlu Gulavî) ait cesedin bu şekilde götürülmesi, yani ölünün esir edilmesi, geleneklere göre hem ölüye hem de geriye kalan acı içerisindeki ailesine ve aşiretine saygısızlık anlamına gelir. Cesedi katır sırtında esir gibi götüren Musayê Êlyaşî Kaliyan aşiretine ait Pandıras köyünü geçmekte iken kadınlardan biri dışarıya çıkar ve kendisine söyle seslenir:

(...)

Xiremalo Musayê Êlyaşî yo

Meyîtê Memedî kerdo cinaza

Meyîtê Gulavî no ra qatirî

Viradê Pandirasî ra

Yawas yawas eskerî ver onceno

Cênika keçelîze (3) ama tever, vana:

Musayê Êlyaşî,

Ti werte aşîrû de pîl a, pîlo xafil a

Îsû nîya mexdurîye (4) nîyano xo

Ero Heqî rî nêvejîno,

Çor sey caxmaxê Aşîra Kalî (5)

Eke qir bo

Temel û çîk (6) eve ma cênîyonê vîyayû bîmano

Oncîya na derd ma zere ra nêvejîno (7)

Türkçesi:

Evi yanasıca Musayê Êlyasi

Mehmed'in cesedini omuzlarda

Gulavî'ninkini ise katır sırtında taşıyor

Keçelanlı kadın dışarıya çıkmış sesleniyor:

„Musayê Êlyaşî,“ diyor

„Sen bir aşiret büyüğüsün,

Töre bilmeyen hafîf biri..

Senin gibi mağdurluk yapıp

Tanrıya karşı gelmez insan

Kaliyanların 400 silahşoru yok olsa da

Temel atıp duman tütürmek

Biz dul kadınlara kalsa

Yine bu dert çıkmaz içimizden“.

(...)

Görüldüğü gibi bu olayda törelere aykırı davranan bir aşiret ileri geleni ciddi şekilde eleştiriliyor, O, töreye uymayan hafîf (değeri düşük) bir lider olarak görülüyor. Musayê Êlyaşî'nin yaptığı şey, iki yönden törelere aykırıdır. Birincisi, karşı taraf mensubuna ait cesedin esir gibi götürülmesi, ikincisi, kendi aşiretinden olan Memed cenaze şeklinde omuzlarda taşınırken, rakibin cesedinin sıradan bir eşya gibi katıra yüklenmesidir. Musayê Êlyaşî'nin yaptığı o kadar olumsuz bir şey ki kadın bu davranışı „Tanrıya karşı gelme“ eylemi olarak görüyor. Olayın dışında olan 3. bir aşiret olsa da, Kaliyan'ın buna seyirci kalmayacağı, onun 400 erkek silahşorunun tamamı ölse ve evin temelini atıp ocağı tütürme işi, yani yaşamı devam ettirme yükümlülüğü, dul kadınlara kalsa bile bu acıyı unutmayacaklarını belirtiyor. Bu satırlarda, törenin çiğnenmesine karşı duyulan acı, suçlama ve yargılama ve hatta tehdidin bir arada olması dikkat çekicidir. Burada toplumsal reaksiyonun aktörü olarak kadının öne çıkması da ayrıca üzerinde durulması gereken bir noktadır.

Peki o durumda Musa ne yapıyor? O, tek doğru olanı yaparak cesedi orada indirip Pandıraslılara teslim ediyor. Etmeseydi ne olurdu? Etmeseydi taraf durumunda olmayan 3. aşiret olan Kaliyanlar silah zoruyla cesedi almak isteyeceklerdi ki bu da yeni bir çatışma anlamına gelirdi.

Örnek-III

*Sey Rıza'nın oğlu Bava İvrayîm üzerine yakılan
ağıtın bir dörtlüğü de şöyle:*

Bava ti ke cêr ro yena (8)

Linga xo ra Hêjdonê (9) Sîne mefiye

Sinata pî û kalionê dîn a

Verinde ra dine ra vejîya bêbextîye

Bava, aşağıdan geldiğinde

Sîne Yezitlerine uğrama

Bir ata geleneğidir onlarda

Eskiden beri kalleşlik var onlarda.

Bava İvrayîm Hozat'tan dönerken yolu üzerindeki Sîne köyünde bir eve konuk oluyor. Eski bir husumetten dolayı, Sineli ev sahibi Bava İvrayîm ile iki yol arkadaşını katlediyor. Kendi konuğunu öldürmek, Kürt toplumunda asla toleransla karşılanacak bir durum değil. Birine karşı haksızlık yapan, hatta öldürme dahil ağır suç işleyen biri, zarara uğrayanın evine gidip özür dilerse, geleneğe göre affedilir.

Hozat, Sey Rıza bölgesine göre rakım olarak daha aşağıda kaldığı için, „Hozat'a gelirken“ yerine „Aşağı'dan gelirken“ şeklinde ifade edilmiştir.

Öte yandan, Dersim ağıtlarında sadece yandaş olana övgü yok. Kendisinden yana olup olmamasına bakılmaksızın yerme ya da eleştirme nasıl normalse, övgü de kimden yana olduğuna bakılmaksızın yapılır.

Lawıklarda Yer Tasviri

Herkesin anlayabileceği basit sözlerle yapılan kısa, sade ve benzer kalıplara sahip tasvirler, bazı istisnalar olsa da Dersim dengbêjliğinin bir özelliğidir. Dağ, sırt, kaya, uçurum, ağaç, çiçek, su kaynakları, hayvanlar, beden, karakter ve davranış yönünden insanlar tasvirlerde kullanılan figürlerdir.

Dersim lawıklarında en yaygın ve en kısa tasvir formu, bir yeri bir nesne ile tarif etmedir. Bu tasvir formunda, belirtilen yer, kaya, tepe, sırt, çeşme, ağaç, fidan, hayvan ve

bitki ile tarif edilir. Tasvir genellikle kısa; bir ya da bir kaç satırdan ibarettir.

Örnekler:

Ax Fême Fême

Xelîl Begê mi kemero riş o (10)

(Ah Fême Fême

Xelîl Beyîm saçaklı kayalık)

Memedê mi

Tever ra hewa giran o

Lolax û lapû (11) hurdi-hurdi xunivneno (12)

(Mehmedim, dışarıda hava ağır

İnce ince çiseliyor lapa)

Memedê mi Daxbegî persena ver de hênî

(Mehmedim, Daxbegî sorarsan önünde çeşme)

Gove (13) Gove Gove (14)

Biko ver de sonê merg û tezî

(Gove Gove Gove

Yavrum, önünde uzanır gider çayır ve zarif tarlalar)

Koyo Sûr bivêso ver ra gavano (15)

(Yanasıca Koyo Sûr etekleri uçurum)

Lê lê dayê, binê Haçkireg o (17)

Çol o Silêmanê mi

Wax de leminê ververê derî

(Hey anne Haçkirage'nin altı

Çöldür Süleyman'ım

Vay be, dere kenarı)

Tanerî ver ra Şîrina mi (18)

Leminê pulê vore

(Taner'in önünden geçer Şirin'im

Ah, kar tümseği)

Tanerî ver ra Şîrina mi dalik û buki

(Taner'in altında Şirin'im fundalıklar)

Tanerî ver ra Şirina mi leya teke / Taneri ver ra
Şirina mi leya silûle

(Taner'in altında Şirin'im tek fîdan / Taner'in
altında Şirin'im yaban üzümü)

Mazra Tanzîge bivêso wîy (18)

Li lemin salê herdî

(Yanası Tanzîge Mezrası way.

Way başıma yerde düz taşlar)

Acımasızlığı Dile Getirme Tarzı

Deyîrbaz, yeri geldikçe kavgadaki
acımasızlığı dile getirir. Bunu yaparken de
bazen tarafların adını verir, bazen de olayın
kendisinden bahsetmekle yetinir. Taraf
olarak bahsi geçenler ise birey, aile, aşiret ya
da belli bir bölgenin halkıdır.

Örnek-I

Biko meso,

Hervê Oxîye hervêde giran o

Kam ke şîyo uza

Qolay qolay peyser nêamo

(Çem, M. age. s. 20, Lawika Mistefayî)

Türkçesi:

Gitme yavrum

Oxîye cengi ağır bir cenk

Kim giderse oraya

Kolay kolay dönmez geri

Örnek-II

Dogis (19) no ro (20)

Dogis corû bê sogis (21) nêbeno

Naver-bover ra qewxa

Ma zuvinî kilit kerdo

Peroz o, tifongê ma

Jê kila germî gîrînê

Türkçesi:

Dövüşe oturmuşuz,

Dövüş asla kurbandsız olmaz

Kavga sarmış iki yakayı

Kilitlemişiz birbirimizi

Öğlen vakti!

Tüfeklerimiz alev sıcaklığında kaynıyor gibi.

Örnek-III

De mi va germê amnonê sevtîmalî zor keno (22)

Ax de bira germ o, kemiz (23) o

Nas û dostêne sima ve Heqî kenê bêrê

Pirdê Sûrî (24) ser o

Duman o, nê de miz o

Türkçesi:

Ah, meret yaz sıcaklığı nefes aldırıyor

Ah kardeşim sıcak, cırcır böceği zamanı

Dostlar!

Tanrı aşkına gelin bakın

Pirdo Sûr'in semalarını

Sarmış duman.

Kahramana Övgü

Dersim Kirmanc lawiklarında yeri geldikçe
kahramanı daha doğrusu kurbanı övmekten
geri kalınmaz. Övgü, kural olarak kahramanın
öne çıkan özellikleriyle yapılır.

Örnek-I

Bir ara Dersim Aşiretleri olarak bilinen Orta
ve Doğu Dersim aşiretleri ile Pilur (Ovacık),
Hozat ve Çemişgezek'e yerleşik Sixhesenan
Aşiretleri arasında yıllarca süren bir çatışma
yaşanıyor. Derken „cemaat“ denilen uzunca
toplantılar sonucunda barış sağlanıyor. İşte
barışın sağlandığı son toplantıda Sixhesenan
ileri gelenleri, karşı taraftan Silo Sûr'u
soruyorlar. Çünkü Silo kavga döneminde
o kadar öne çıkmış ki her kes onu merak
etmekten kendini alamıyor:

Ko bivêso eve henî yo (25)

Dêrsim ve Şixhesenî ra amê

Zuvinî vênênê

Vanê „Lawo hala reyê

Silo ke goynenê ero ma salix dê

Kamcî yo?

Aşîrî xo ve xo vanê

Heqî ra oseno layiqê goynayîşî yo
Des û Di sinatê (26) mordemê camêrdî estê
Silêmanê mi deyme juye ra kêmi nîyo

„12 sinatî“ dedikleri becerilerden biri de tabi ki Silo’nun kemanıdır. Silo Sûr, Dersim’de o dönem 3 telli tamburdan sonra en popüler müzik aleti kemandır. O nedenle de annesi mermi şeridini göğsünün üzerine koyarak gömmek isterken o itiraz ediyor. Mermi yerine kemanını istiyor.

Maye vana: Dizmonê Silemanê mi bîyarê
Ezo pêser de berzî vile
Vano:
Dayê sira dizmû nîya
Kemanê mi rê bîya
Türkçesi:

Yansın dağ, çeşmeli
Dersim ile Sixhesenan bir araya gelmiş
„Övünçle bahsettiğiniz Silo kim,
Hele gösterin,
Nasılmış görelim
Tanrı şahittir ki övgüleri hak ediyor
Bir yığitte 12 çeşit hüner var
Bunların hiç birinden yoksun değil Silêman’ım.
(...)

Anne Silêmanî’mün mermi şeritlerini getirin
Üst-üste atayım boynuna,
Şeritlerin sırası değil Anne, diyor
Kemanımı ver bana.

Örnek-II

Şixmamedan ve Qirxan aşiretleri arasında yıllarca süren bir çatışmada yaşamını yitiren Sixmamedanlılarla ilgili ağıtın bir bölümü şöyle.

Ko bivêso ve hênî yo (27)
Lawo Îvisî ra menê
Îvis kemera çengî (28) yo
Usê Axce mekîsê
Mordemê merêkî (29) yo
Pitê Mele ra menê

Sevkanê telu (30) yo

Yansın dağ, çeşmeli
Îvîs’e sıkmayın
Köşe taşıdır Îvis
Usê Axceyi öldürmeyin
Yetenekli adamdır
Pitê Mele’ye sıkmayın
Diken nişancısıdır.

Olay Kahramanına Eleştiri

Dersim lawiklarında yaşamını yitiren kişinin bir yanlış ya da hatası varsa, bir yakını ağzıyla yaptığı yanlış dile getirilir ve eleştirilir.

Konuya ilişkin bir kaç örnek:

Örnek-I

Memedê mi Daxbegî persena ver de hênî yo (31)
Biko ti goş ro mine
Têmasê Daxbegî meso
Pasayê Temirî lazê xo kişîyo
Cîgera xo zan dana
Roj ve nê m roj
Daxbegî ser o hêlî yo

Mehmedim Daxbegî sorarsan, önünde çeşme
Yavrum gel dinle beni
Gitme meret Daxbeg’e
Pasayê Temirî
Oğlu öldürülmüş yanıyor ciğeri
Gece-gündüz bir kartal gibidir Daxbeg semalarında

Örnek-II

Bana anlatılanlara göre Silo Sûr yakışıklı, güzel keman çalıp türkü söyleyen hoşsohbet, hovardalık yapan, atılgan biriymiş. Ne var ki sosyal ilişkilerinde oldukça rahat olan Silo, bir o kadar da acımasızmış. Aşiretler arası ya da aşiretin kendi içerisindeki çatışmalarda öldürdüğü insan sayısı bir haylidir. Kendisinin aşireti tarafından öldürülmesi de bir intikam olayıdır.

Silo Sûr üzerine yakılan ağıtta annesi, konuyla ilgili olarak kendisine şöyle sesleniliyor:

Biko!(32)

Wertê aşîra xo de rind bifeteliye

Zerê aşîra to to ra nêmano

Koyo Sûr ra meso

Her kes to ra têsan o (33)

Biko Usênî ra mene

Cayil(34) o, îştîrî rîyê xo nê sano

Îsmailî mekîse

Çîçegê cematî (35) o

Qeremanî mekîse

Melemê serê kul û dirvetan o

Türkçesi:

Oğlum!

Aşiretinle iyi geçin

Kırılmasın sana

Koyo Sûr'dan geçme

Her kes kindar sana

Usên'e sıkma oğlum

Henüz çok genç

Yüzüne ustura bile vurmamış

İsmail'i öldürme

Cemaatlerin çiçeğidir o

Qereman'ı öldürme

Merhemdir yaraların

Örnek-III

Biko lerze meke (36)

Meso meterîsê Cîvê Kejî

Civ, birayê xo kîşî yo

Heso dirvetin o

Heq adirê Cîvî wedaro

Vergo fekegonin o

Türkçesi:

Acele etme ciğerim

Cîvê Kej'in meterisine gitme

Kardeşi öldürülmüş Civo'nun

Yaralı ayı

Ağzı kanlı kurttur.

Ocağı sönesice Civo

Örnek-IV

Sey Riza vano (37)

Bava!

Mordem nêsono çê dismenî de

Meyman neben

Melem nêvirazeno

Nêerzeno dirvetîya dismenî ser

Xo dest ra melem nêkeno

Türkçesi

Sey Riza „Bava!“, diyor

İnsan düşmana konuk olmaz

Merhem yapıp düşman yarasına sürmez

Kendi eliyle tedavi etmez oğlum!

Sey Rıza'nın aşireti Şixhesenan ile Qirxan aşireti arasında geçmiş yıllarda büyük bir çatışma yaşanmış. O çatışmada Bava İvrayîm'in evine konuk olduğu Memedê Salmanê Sate yaralanmış. Yaralayan ise Bava İvrayîm'in kendisi. Aralarında barış sağlanmasına rağmen, Memed o olayı unutmamış olmalı ki, evinde konuk olarak bulunan Bava İvrayîm'i öldürmüş. Sey Rıza burada oğlunu, güven duyarak o eve gitmesini eleştiriyor. Onun da ötesinde Sey Rıza'nın bu sözlerinde aynı zamanda Kürtlerin toplumsal karakterlerinin bir özelliğini de görüyoruz. Kürtlerin çabuk unutan, gelecekte olabilecekleri yeterince düşünmeden karşısındakinin yardımına koşan ve bu nedenle de sık-sık tuzağa düşüp kaybeden bir halk olduğunu söylemek yanlış olmaz sanıyorum.

Daxbeg kavgasında Lolan reislerinden Welîyê Kalî'nin eşi tarafından söylenenler içerik olarak farklı değil.

Biko Memedê mi (38)

Tim aşîrî danê pêro

Coru ma nêdiyo
 Hêfê keşî pêşîn nêcêriyo
 Bêçika dismenî ra melem nêvirazîyo
 Ero dirvetîya kesî ser nêniyo
 Türkçesi
 Yavrum Memed'im
 Aşîretler her zaman dögüşür
 Kimsenin intikamı peşin alınmaz
 Bunu görmedik hiç bir zaman
 Düşman eliyle merhem yapılmaz
 Sürülmez kimsenin yarasına

Burada öldürülmüş olan Lolanlı Memed'in annesi, oğlunun öldürülüşünü karşı taraftan aynı saatlerde yaşamını yitirmiş olan Gulavi adındaki gencin intikamının anında alınmış olduğu şeklinde yorumluyor. O bununla da yetinmeyerek oğluna sitem ediyor ve „Sen ölmekle kendi elinle merhem yapıp Balîyan'lı Gulavi ailesinin yarasını tedavi etmiş oldun, ölmekle onların acısını dindirdin,“ demeye getiriyor...

Kavga Ve Çatışma Nedenlerinin Sıradanlığından Şikayetlenme

Daha eskilere gitmek istemem ama 19 ve 20. yüzyılların Dersimi'nde aşırı derecede gerilimli dönemler oldukları açıktır. Hem devlet-halk hem de Dersimlilerin kendi iç ilişkileri bakımından durum böyledir. Geçmiş yıllarda bu gerilimin nedenlerine zaman zaman değindiğim oldu. Ancak, çok açıktır ki bu iki yüzyıllık dönem üzerine politik kaygıların dışında, ekonomik, sosyal ve kültürel bir bütünlük içerisinde yapılacak araştırmalara büyük ihtiyaç var. Kuşkusuz, hem Osmanlı hem de T.C devleti tarafından izlenen zulüm ve terör politikası, bunun en önde gelen nedeni olsa da sorunu sırf bununla açıklamanın yeterli olmayacağı açıktır. Bir toplumu birbirine karşı bu derece tahammülsüz, bu derece acımasız hale getiren nedenler çok çeşitli olsa gerek.

Ağıtlarda çatışmalara yol açan basit olaylara ilişkin bir kaç örnek.

Örnek-I

Bîye bîye bîye (39)
 Ser û sevevê gêncû
 Gavarê uwa Giniye (40)

Bu satırlarda Silo Sûr üzerine söylenen ağıtta, o kanlı aşiret içi çatışmanın nedenine dikkat çekiliyor. Arkla köye gelen su ile ilgili bir tartışmanın bunca can ve mal kaybına yol açtığından şikayet ediliyor. Yeri gelmişken Demenanları iyi tanıyan babamın zaman zaman hayıflanarak bu olayı anlattığını hatırlıyorum.

Örnek-II

Dirvetîya Mistefayî seket girêdavi (41)
 Musayî kerde newîye
 Heq nêheredîyo
 Rezê(42) alû û demenû
 Naver-bover(43) ra mirenê
 Ser û sevevê xo
 Biza Kola(44) dizîye

Türkçesi
 Mistefa'nın ölümünün açtığı yara kabuk bağlamışken

Musa yeniledi onu
 Darılmasın Tanrı
 İki yakada ölüyor
 Alan ve Demanan gençleri
 Nedeni
 Çalıntı boynuzsuz keçi

Ağıtlarda, bu tür sıradan nedenler, çoğu kez sırf bir tespit için yapılmaz. Bu eserlerde aynı zamanda bir karşı çıkış, bir isyan sözkonusudur. Örneğin „Lawıka Zengerî“yede bu konuda şöyle bir dörtlülük var:

Qewxa zuvinî gureto kerdo verê çemî (45)
 Heqî xirava xuya ke kerda wertê al û demî*
 Qewxa al û demî ke zuvinî cêna
 Son de cêra bena
 Odû da beşli benê kemî

Burada, kavga alanındaki ölümler nedeniyle,

silahşorlardan bazılarını geri gelmedikleri ve dolayısıyla de silahlarını odadaki yerine asmadıkları hali kast ediliyor. Beşli, birden çok mermiyi peş peşe seri şekilde atabilen tüfeklerin adıdır. Bu şekilde atılan mermi sayısı 5 olmalı ki silah bu adla anılıyor.

Türkçesi

*Kavga kızıışmış kaymış nehir ağzına
Tanrı'nın Alan ve Demenan arasına soktuğu şu
şaşkınlığa bakın
Alan ile Demenan'ın kızıışmış kavgası
Bittiğinde akşamları
Odalarda azalıyor beşliler.*

Mercanî ver de sonê hîrî (46)

Tifongî erzînê dûr ra dûrî

Vanê qol amo şîya virênîya Mizurî

Serûsevevê merdena mi bira

Milkê Mazra pîlî

Kahramana Övgü

Yitirilen kahramanı, çeşitli nitelikleriyle övmek Dersim halk müziğinde bir özelliktir. Örneğin „Fême“ ağıtında, at binme meraklısı Xelîl Bey, bu özelliğiyle tarif edilip övülmektedir:

Örnek-I

Fême Fême (47)

Xelîl Begê mi cade wo

Astorê (48) Xelîl Begê mi bioncê tever

Jên kerê cinîso, rado

Meraxlî yo,

Reyna bezna(49) rindeke

Va astorê kimêtî ser o tado.

Ax Fême Fême

Xelîl Begê mi kemero riş o

Astorê Xelîl Begê mi bioncê tever

Meraxlî yo, helmê cinîso

Jênê astorê kimêtî

Altun û gimis o

Xelîl Begê mi ve xo zerno xalîs o

Türkçesi

Fême Fême

Xelil Beyim caddelidir

Dışarıya çekin Xelîl Beyimin atını

Hazırlasın, binsin

Eyerlesin yağız atını,

Meraklıdır,

Binsin, zarîf bedenini oynatsın üzerinde

Ahh! Fême Fême

Hat ve hat Halil Beyim saçaklı kayalar

Dışarıya çekin Xelîl beyimin atını

Merkalıdır, şöyle bir binsin

Kimet atın eyeri altın ve gümüşten

Xelîl Beyin kendisi som alındır

Örnek-II

Demenanlı Cîvê Kejî, kardeşi Qemeri öldürmüş olan Alanlı Tornê Hesenê Seydî (Uso Mozik, Türkçe yazılışı: Uso Mozik)'ın amansız düşmanıdır. Ve günün birinde Demenan silahşorları kurdukları bir pusuda Uso Mozik'ı öldürürler. Öldürenler arasında Cîvê Kejî'nin oğlu Hemo (Hemê Cîvê Kejî) da var. Hemo, babasına olayı bir müjde gibi iletiyor ama babası Cîvê Kejî'nin dizini dövdüğünü, gözlerinden yaş aktığını görünce şaşırıyor. Bunun üzerine „Bu adamın öldürülmesini yana-yakıla isteyen sendin ama duyunca ağlayan da sensin, neyin nesidir baba,“ diyor.

Cîvê Kejî'nin buna yanıtı „Hesenê Seydî'nin torunu çok yiğit bir adamdı, yazık oldu oğlum,“ şeklinde oluyor. Bu durum ağıta şöyle yansımaktadır:

Cîvê Kejî naleno (50)

Dano zonîyanê xo ro

„Tornê Hesê Seydî

Dorê hot serûn o

Helîyo çal (51) o

Korta Sûre (52) de beklemiş keno

Na aşîra Demenî ser o“.

Türkçesi

Cîvê Kêji inliyor

*Dövüyor dizlerini
Tornê Hesê Seydi
Yedi yıldır
Bir şahin
Korta Sûre'de tetikte
Bekliyor Demenan'a karşı*

Örnek-III

Daha önce de değindiğim gibi Daxbeg Lawık'ında aynı günde Welîyê Kalî'nin oğlu Memed ile karşı taraftan Gulê Bolî'nin oğlu Gulavî öldürülüyorlar. Daxbeg Lawık'ında Memed'in ağzından „düşman" Gulê Bolî'nin oğlu için onure edici sözler söyleniyor:

*Dayê, (53)
çond cematê heqîye (54) ke bêrê
Wertê lolûn û bolîyû (55)
Cematê min û lazê Gulê Bolî
Wertê cematû de nîyo
Roza Cengê Daxbegî
Ez ve dey ra bîme heqbirayî (56)
Cematê min û dey qedîyo
Türkçesi
Anne,
Lolan ile Bolîyan arasında
Kaç „Barış Toplantısı" yapılırsa yapılsın
Gulê Bolî'nin oğlu ile benim cematım
Yok aralarında
Daxbeg Cengî günü
Gerçek kardeş olduk onunla
Bitmiş bizim cematımız.*

Örnek-IV

Ağıtın bir başka varyantında, yine Memed'in ağzından, aynı rakibi için:

*Lazê Gulê Bolî gino war ro
Vosnê Xinisî (57) yo
Heq zaneno
Çiqas ke dismen o
Pirênê (58) mira cor o, cêr nîyo
(Çem, Munzur arşivi)*

Bunun bir benzerini de „Zengerîye" lawıkında görmekteyiz. Zengerîye, Dersim'in Qızılkilise (Nazimiye) ilçesini Tunceli il merkezine bağlayan yolun Erzincan-Tunceli yolu ile birleştiği yerde, Harçîge (Harçık) nehrinin karşı tarafında (batı yakasında) yer alan ve mağaralı kayalıklarıyla tanınan yer. Şimdi durum nasıl bilmiyorum ama 1980'lere kadar halk yaz mevsiminde hayvanlarıyla birlikte o mağaralara yerleşiyordu.

1930'larda Alan ve Demenan aşiretleri arasında yaşanan ve birçok insanın ölmesiyle sonuçlanan kavganın ağırlık merkezi Zengerîye-Kutu Deresi hattıdır.

Bu yörede yaşayan ve önde Demenanlı ailelerden biri de „Çê Aliyê Hesenê Kurî"dir. Bu aileden Ali ile oğlu Mistefa (Mustafa) 1920'lerde Dersimlilerle Oxîye (bugünkü Karakoçan) ağası Necib arasında çıkan çatışmada yaşamlarını yitiriyorlar.

Sonraki yıllarda ise yukarıda bahsini ettiğim Demenan-Alan kavgasında Mustafa'nın kardeşi Musa vuruluyor. Zengerîye ağıtı, bu ailenin dramı üzerinedir. Ağıt'ın, hem söz hem de müzik olarak Mustafa ile Musa'nın anneleri yani Ali'nin karısı Fîdane ya da Fîde (Türkçesi: Fidan)'ye ait olduğunu duymuşumdur. Anne Fîdane bu ağıtta sadece kendi çocukları ile eşine değil, o an birbirlerini düşman olarak gören her iki taraftan (Alan-Demenan) ölenler için de aynı acıyı hissediyor.

*Bextê sima genconê peyênû rê (59)
Polata sifriye (60) îcad biye
Ewro berbena ser o zêde dana xo ro
Zalima cênîye (61)
Dirvetîya Mistefayî seket girêdavi
Musayî kerde newîye
Heq nêherdîyo
Rezê alû û Demenû naver-bover ra mirenê
Ser û sevevê xo
Biza kola dizîye*

Ağıtın bir diğer varyantında ise aynı annenin ağzından ise yinen gençlerin öldürülmesinden duyulan acı şu şekilde ifade ediliyor:

Qersuna polate qereza (62)

Cêncê mayê nave-boverî fiştî ra têdime

Biko berdî qedenayî

Bojîyê Musa Axayê xo

Da ra Xizirê Serê deryayî

Onun, kendi çocukları dahil, her iki aşiretin gençlerini aynı değerle görüp kavgaya karşı tutum almasından, halk arasında övgüyle bahsedildiğini iyi hatırlıyorum. Ondan da öte, bu davranış, barışı sağlama çabalarında örnek olarak gösterilmektedir.

İşin ilginç yanı, iki aşiret arasındaki kavgayı bu sözlerle yeren annenin, Oxîye Ağası Necîp'e karşı tutumu aynı değil. O, tam tersine Necip Ağayı cezalandırmak için adeta yanıp tutuşmaktadır. Muhtemelen bu durum, Necip Ağa'nın yaşamını yitiren kişi değil de, kavganın karşı taraftaki yöneticisi olmasıdır. Ağıtın bir varyantında Necip Ağa ile ilgili olarak şunlar söylenmektedir:

Merdena Musa Axayî rê sa beno (63)

Necîp Axayê Oxîye

Zalim ti sa mebe

Teseliya mi ke aşîra demî ra kewte

Çeke sanen domonê çewresî miye

Fênda qewxa Oxîye ken

Fênda qewxa Gaxmut û Deruye(64)

Türkçesi

Musa axanın ölümüne seviniyor

Oxîye'ye Axası Necip

Sevin sen zalim

Umudumu kesersem Demanan aşiretinden

Silahı bağlarım,

Kırkını doldurmamış bebeğin beline

Oxîye kavgasını,

Çeviririm Gaxmut ile Deruye kavgasına

Bu tür bir sevinme olayına Mizur Axayê Qeremanî üzerine söylenen Lawik'de de

rastlıyoruz.

Dersim ağıtlarında yeri geldikçe etnik kimlik vurgusu da yapılır.

Da da Mircan o (65)

Mircanî ser o tef û duman o

Vanê nawo ke kîşîyo

Axayê Kirmancan o

Sona diyarê dewanê Tirkan

Bayremê Tirkan o (66)

Vane Vanê nawo ke kîşîyo

Begê Kirmancan o

Çila Momine

Dersim lawiklarında „çila momine“, „çîta şiyaye“ ile „Cilo sîya“ yer alan önemli terimlerdir.

„Çila Momine“ (mum çıra)'nın önemi, onun Kürt Alevilerin inancında çok önemli bir ibadet sembolü ya da aracı olmasıdır. Cemler, kurban kesme, ziyarete gitme ve öteki ibadetler onsuz olmaz. Yine perşembeyi cumaya bağlayan gece, mum yakmak bir gelenektir. Olanağı olanlar, her birini bir evliyaya adayarak deste haline getirir ve öyle yakarlar. Mum, aynı zamanda belli günlerde mezar taşlarına da dikilir. Örneğin, Dersim'de genellikle her aile için bir „Şamîya (Samîya) Merdan“ (Merdû) olarak adlandırılan bir akşam yemeği geleneği var. Aile belirlediği günün akşam saatlerinde ölüleri için mum yakar ve yemek verir ki genellikle bu yağlı ekmektir. Bundan ayrı olarak anne ve baba başta olmak üzere aileden herhangi biri (büyük yaşta olanlar), rüyalarında yine aile mensubu bir ölüyü görürse, aynı şekilde mum yakıp yemek verebilir. Bu geleneklerin yerine getirilmesinde zorunluluk yok, gönüllülük esastır. „Şamîya Merdan“, ölü için verilen akşam yemeği demektir.

Çîta (çîtika) Sîyaye, Cilo Sîya

„Çîta Sîyaye (şiyaye)“ (Siyah Tülbent) bazen günlük yaşama ait bir giysi olmaktan çıkar ve belli olaylara karşı gösterilen bir tepki aracına dönüşür. Böyle durumlarda o bir

yas sembolüdür. Ağır derecede haksızlığa uğrayan, aileye mensup kadınlardan biri, başlarına siyah örtü bağlayıp çevresindeki belli kişileri ziyaret ederek yardım talebinde bulunabilir. İsteddiği şey, uğradığı haksızlığın giderilmesi, ölü varsa intikamının alınmasında kendisine yardım edilmesidir.

Çita sîyaye (siyah tülbent) kadınlara özgü bir giysi olmasına karşın, aynı amaçla giyilen „Cilo Sîya“ (Siyah Giysi), hem erkek hem de kadınlar içindir.

(...)

Felek biyo eskera (67)

Serre de reyê

Saneno maya tu ya kore sare

Çitika sîyaye.

Oli kenê zero vêsaye

Çila momine bijêrî bifetelîne

Cêncênîya (68) Musa û Mistefa Axayê mi rê

Ronîne cayê.

Türkçesi

Felek meydana çıkmış

Yilda bir kez

Kör olasıca annene giydiriyor siya örtüyü

Allah aşkına, yürek acıdır

Mumlu çıra alıp düşeyim yollara

Musa ve Mustafa Ağalarım için

Dikeyim bir yere.

Dipnotlar

- 1) Çem, Munzur, Hewara Dersimî, Weşanên Deng, 2003, İstnabul, s. 53.
- 2) Çem, M., age, s. 9
- 3) Keçelize: Keçelan aşireti mensubu kadın, keçelanlı.
- 4) Mexdurîye: büyüklük taslama, mağrur olma hali. „Meğdur“ (Türkçe: Mağdur) sözcüğü hakarete uğramış, zarar görmüş kişi için söylenir. Ağıtı söyleyen „mexruriye“ (mağrur) sözcüğü yerine „mexdurîye“ (mağdurluk) sözcüğünü kullanmış.
- 5) Çaxmax: 1. Silahı ateşleme düzeneği, çakmak. 2. silahşor, silah kullanan kişi. Çor sey çaxmaxê Aşîra Kalî: Kaliyan aşiretinin 400 silahşörü.
- 6) Çîk: kıvılcım.
- 7) Kalan aşiretinin, bir ölünün rehin olarak

götürülmesini kabul etmeyeceğini hatırlatıyor.

8) Çem, M., age. s. 96, Lawika Bava İvrayîmî.

9) Hêjîd: Dersim kırmancasında „Yezit“ ismi bu formda söylenir. Yezit, Kerbela'da Hz. Ali'nin oğlu Hüseyin'i katleden ve Alevilerin nefretle andıkları kişidir.

10) Çem, M., age. s. 13, Lawika Fême.

11) Lolax û lap: lapa-lapa

12) Xuniv nayene: tereddüt göstermek

13) Gove: Harçîge vadisinde bir mezra

14) Çem, M., age. s.44, Lawika Xidê Sodê İvê Duzî.

15) Çem, M., age. s. 69, Lawika Silê Sûrî.

16) Çem, M., age. s. 84, Lawika Çaxperî.

17) Çem, M., age. s. 85, Silemanê Mi.

18) Çem, M., age. s. 96, Tanzîge Bivêso.

19) Dogis: dövüş, kavga

20) Çem, M. age. s. 61, Lawika Daxbegî

22) Çem, M. age. s. 235, Lawika Seyusênê Kalî

23) Kemiz (çemuz): cırcır böceği

24) Pirdo Sûr: Harçîge çayı üzerinde bir yer ve bir köprü

25) Çem, M., age. s. 66, Lawika Silê Sûrî.

26) Sînate: sanat, hüner.

27) Çem, M., age, s.45, Lawika Xêçe ra.

28) Kemera çengî: köşe taşı. Dersim kırmancasında „çenge“ köşe anlamına gelir. Bu bakımdan konuşma dilinde „kemera çengî“ dense de, doğru yazım formu „kemera cenegeyi“ dir.

29) Mereke: Sözü geçen, sorunları çözme yeteneğine sahip, idareci, yiğit kişi. Kanımca bu satırda imla yönünden bir eksiklik var. Satırın „Mordemê merekî yo“ değil, „Mordemo merekiyo“ şeklinde olması gerekir.

30) Sevkanê teluyî: Telu, Türkçede diken demektir. „Sevkanê telu yo“ diken nişancısı anlamına gelir. Muhtemelen buradaki anlamı, incecik diken iğnesini vurabilecek kadar keskin nişancı olduğu belirtmek isteniyor.

31) Çem, M., age. s. Daxbeg (Dağbeg).

32) Çem, M., age. s.64-65, Lawika SilêSûrî.

33) Her kes to ra têsan o: Her kes sana kin besliyor.

34) Cayîl: Burada „çok genç“ anlamındadır.

35) ÇîçegêCematan: Barış toplantılarının (cematların) gözdesi.

36) Çem, M., age, s.44, Lawika Xidê Sodê İvê Duzî.

37) Çem, M. age. s. 184, Lawika Bava İvrayîmî..

38) Çem, M., age. s. 59, Daxbeg.

39) Çem, M., age. s. 65, Silo Sûr.

40) Giniye: Silo Sûr'un da yaşadığı Demenan aşiretine ait köy. Burada geçen „Gavarê Uwa Giniye“: Su arkını başka bir ark ya da tali arkla birleştiren dağıtım noktasıdır.

41) Çem, M., age. s. 33, Zengerîye.

42) Rez: 1) genç, taze 2) aşılanmış, kaliteli 3) asil,

soylu.

43) Naver-bover: Bir vadinin iki yakası; naver: bu yaka, bover: öteki yaka.

Demenan ve Alan aşiretleri Harçige (Harçık) vadisinin karşılıklı iki yakasında yaşıyorlar. Alan doğu, Demenan ise nehrin batı yakasında yerleşikler.

44) Biza kole: boynuzları kısa ya da boynuzsuz keçi.

45) Çem, M., age. s. 33, Zengeriye.

46) Çem, M., s.102, Lawika Mizur Axayê Qeremani.

47) Çem, M., s. 9, Fême.

48) Bu ağıtın değişik varyantlarında „astor“, „ostor“ ve „estor“ olmak üzere „at“ sözcüğünün 3 ayrı varyantı var. Alıntı yaptığım ağıta da ilk iki varyant geçiyor. Tek formda olması için „ostor“ yerine „astor“u tercih ettim.

49) Bezne: Bejne

50) Çem, M., s. 35, Kilama TornêHesenêSeydi/Lawika Usêmoziki.

51) Heliyo çal (çol): Şahin

52) Korta Sûre: Harçık çayının doğu yakasında, Kutu Dersi karşısında Uso Mozik'in oturduğu mezra,

53) Çem, M., age. s. 60, Lawika Daxbegi (Dağbegi).

54) ÇCematê heqîye: gerçeği bulmak ve hasımlar arasında barışı sağlamak üzere yapılan toplantı.

55) Lolûn û bolîyûn /Lolan ve bolîyan: Bahsi geçen kavgada çatışan iki aşiret

56) heqbira: Aynı anne ve babanın erkek çocukları, gerçek kardeşler. Deyîrbaz, Memed'in ağzından „gerçek kardeş olduk“ demekle ölen her iki gencin eşitlendiklerine vurgu yapıyor. „Heqbira“nın karşıtı olan üvey kardeşise „zirbira“dır. :

57) Vosnê Xinişî: Hınıs Koçu

58) Pirên: 1) içgömlük 2) seviye, derece 3) nesil.

59) Çem, M., age. s. 33, Zengeriye.

60) Polata sîfrîye: Eskiden Dersim'de „topxane“(tophane) olarak bilinen, ağızdan doldurulan ve tek mermi alan tüfekler vardı. Zamanla, batılı ülkelerde icad edilen ve halk arasında „beşli“olarak adlandırılan tüfekler çıktı. Tabi birden fazla mermiyi seri şekilde ateşleme düzeneğine sahip yeni tüfeklerin „tophane“ye göre etkisi çok daha fazla oldu ve kavgalarda

daha çok insanın öldürülmesine yol açtı. Birçok Dersim ağıtında bu tüfeklere değiniliyor ve onların mermisi de „sîfrîye“ya da „polata sîfrîye“terimleriyle adlandırılıyor.

61) Zalima cênîye: Bu terim, bildiğimiz „zalim“anlamında kullanılmıyor. Genellikle bir felaketin ardından geriye kalanlar için söylenir. Türkçede buna tam denk düşen bir terime rastlayamadım. Bir bakıma „Falan kes ölmüşken sen hala yaşıyorsun, o nedenle de zalimsin,“der gibi oluyor.

62) Qerez: gazez, kin, gizli düşmanlık.

63) Çem, M., age. s. 33, Lawika Zengeriye.

64) Gaxmut û„Dêruye: Gaxmut, Harçigevadisinde, Deruye ise Nazımiye'nin Kuzeydoğusunda yer alan iki yerleşim yeridir. Bu iki köyün halkı olan Arêzan ve Karsanan aşiretleri mensupları arasında uzun süren bir çatışma yaşanmış. Daha geniş bilgi için bkz. Hewara Dêrsimi, s. 30. 5 ve 6 No.lu dipnotlar.

65) Çem, M., age. s. 104, Mizur Axayê Qeremani.

66) Mizur Ağa bölgede büyük etkinliği olan biridir. Aralarında sorunlar yaşanmış olmalı ki Erzincan Türkleri onun ölümünü bir bayram sevinciyle karşılıyorlar.

67) Çem, M., age s.30-31, Lawika Zengeriye.

68) Cêncênî ya da gêncênî: gençlik.

Önemli bir kaç not:

1.Kırmancca tekstleri yazarken aslına sadık kalmaya ve üzerinde her hangi bir değişiklik yapmamaya özen gösterdim.

2. Küçük istisnalar bir yana, Kürtçe terimler, Kürtçe alfabeye göre yazıldı.

3. Yazının hazırlanması sırasında, Almanya'nın Stuttgart kentinde yaşamakta olan akrabam Ali Heyderê Alîyê Silêmanê Xerzî (Ali Haydar Sever)'in verdiği bilgilerden çok yararlandım.

Yine geçirmekte olduğum bir rahatsızlık nedeniyle almakta olduğum ilaçlar gözlerimi hayli kötü etkiliyor. Bu nedenle de yazıyı doğru yazım kuralları yönünden okuyacak ve gerekli düzeltmeleri yapacak birinin yardımına gereksinme duydum. Bu dayanışmayı İsveç'te yaşayan arkadaşım M. Selim Uzun gösterdi.

Kendilerine teşekkür ederim, sağ olsun var olsunlar. M. Çem